

T.C. ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

24 OCAK 1980 KARARLARI VE BU KARARLAR ÜZERİNE
YÜRÜTÜLEN TARTIŞMALARIN BİR ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

GÜLİZAR POYRAZ

Danışman
Doç. Dr. R. Koray YILMAZ

SAMSUN
2020

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

... / ... / 2020

Gülizar POYRAZ

ÖZET

24 OCAK 1980 KARARLARI VE BU KARARLAR ÜZERİNE YÜRÜTÜLEN TARTIŞMALARIN BİR ANALİZİ

Gülizar POYRAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Ana bilim Dalı

Yüksek Lisans, Eylül/2020

Danışman: Doç. Dr. R. Koray YILMAZ

Türkiye'nin sanayileşme perspektifinde, 1960 ile 1980 yılları arasında “İthal İkameci Sanayileşme'ye” yönelik politikalar uygulanmaktaydı. 1978-1979 yıllarından sonra söz konusu süreç krize girmiş ve 1980 yılı ile birlikte Türkiye ekonomisi yeni bir döneme girmiştir. İstikrar önlemleri 1980 yılında yön değiştirerek yeni bir biçimde devam etmiştir. Bu çalışmada, ilk olarak 1980'e giden süreç, 1960 sonrası Türkiye ekonomisinin genel görünümüne de odaklanılarak ele alınacaktır. Daha sonra 1980 dönüşümüne yön veren 24 Ocak kararları üzerinde durulacaktır. Son olarak ise 24 Ocak 1980 kararlarının ilgili dönemde yarattığı tartışmalar ortaya koyulacaktır.

Kararlar açıklandıktan sonra kimi kişi, kurum ya da kesimler kararları olumlu bulurken kimileri de söz konusu kararlara karşı eleştirel bir konum almışlardır. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak kararların TBMM'de nasıl karşılandığına değinilmiştir. Siyasi parti gruplarının milletvekilliği yapan temsilcilerinin görüşlerinde ortak yanlar ve farklı yanlar ortaya koyulmuştur. Ayrıca alan dergilerinde, 24 Ocak kararları ile makaleler ve yazılar incelenerek dönemin akademik çevrelerinin kararlara bakış açısı ortaya koyulmuştur. Üçüncü bir başlık olarak; Tercüman, Cumhuriyet, Hürriyet, Dünya ve Türkiye İktisat gazetesi gibi gazetelerin haberleri ve köşe yazıları 1979 Aralık ayından 1980 yılının Mart ayına kadar olan süreci incelenerek nasıl tartışıldığı ortaya koyulmuştur. Son olarak ise Ekonomik İstikrar Paketinin işçi ve işveren örgütleri tarafından nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın anlatı güzergahında ilk olarak kararların TBMM'de tartışılma süreci ele alınmıştır. TBMM'de en çok tartışılan karar devalüasyondur. Tartışılan diğer kararlar; yabancı sermaye, KİT ürünlerin serbest bırakılması, sigaradan tekelin kaldırılması ve Eşel Mobil ücrettir. TBMM'de hükümetin başındaki siyasal figüre ve siyasal figürün düşüncesine kim daha yakın ise kararları olumlu karşılamıştır. Milletvekilleri, hükümetin başındaki siyasal figürün düşüncelerine uzaksa kararları olumsuz karşılamışlardır. İktisat yazarlarından Kemal KURDAŞ, Erdoğan ALKİN gibi kimi yazarlar 24 Ocak kararları açıklandığında kararları cesur olarak değerlendirerek, kararlara başarı şansı verilmesini istemiştir. Kararların 1. ayından itibaren, Kemal KURDAŞ'ın kararlara bakış açısı tersine dönmüştür. Akın İLKİN gibi yazarlar tarafından; 24 Ocak 1980 kararları başından beri olumsuz karşılanmıştır. Gazetelerde en çok devalüasyon, zamlar, fiyatların serbest bırakılması gibi sıkça işlenen konular ele alınmıştır. Son olarak; bu dönemi yaşamış olan sermaye ve emek kesiminin tepkileri ele alınmıştır. 24 Ocak Kararları sonrası,

retler baskılanmış, retli ve maaşlı kesim zarar görmüştür. Bu dönemin en fayda sağlayan kesimi sanayici kesim olmuştur. Kararların alınış amacı, serbest piyasa ekonomisine geçiş olsa da bu amaçtan; sermaye kesimine önemli derecede fayda sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik İstikrar Paketi, Neoliberalizm, 24 Ocak Kararlarının Tartışılması

ABSTRACT

The 24 JANUARY 1980 DECISIONS AND AN ANALYSIS OF THE DEBATES OVER THOSE DECISIONS

GülizarPOYRAZ

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Economics, M.B.A. September/2020

Assoc. Prof. Dr. R. Koray YILMAZ

In Turkey's industrialization perspective, between 1960 and 1980 policies were implemented towards "Import Substitution Industrialization." After the 1978-1979 years, the year in question entered into crisis and Turkey's economy entered a new period in 1980. Stability measures continued in a new way, changing direction in 1980. This study will be discussed focusing on the first overview of the process leading post-1960 Turkey's Economy in 1980. Then, the January 24 decisions that guide the 1980 transformation will be emphasized. Finally, the discussions of the January 24, 1980 resolutions in the relevant period will be revealed.

After the decisions were announced, some people, institutions or sections found the decisions positive, while others took a critical position against them. In this context, firstly, how the decisions were met in the Turkish Grand National Assembly were mentioned. Common sides and different sides are revealed in the opinions of the representatives of the political party groups who are deputies. Then, in some economics journals, articles and articles written with the decisions of January 24 were examined and it was revealed how the academic circles of the period displayed views before and after the decisions. As a third title; The news and columns of some newspapers in Turkey such as; Tercuman, Cumhuriyet, Hurriyet, Dünya and Türkiye İktisat were examined by examining the process from December 1979 to March 1980 and showing how it was discussed. Finally, it was focused on how the Economic Stability Package was evaluated by workers and employers organizations.

In the narrative route of the study, the process of discussing the decisions in the Turkish Grand National Assembly was approached first. The most controversial decision in the Turkish Grand National Assembly is devaluation. Other decisions discussed are; foreign fund, release of SOE products, the removal of monopoly from cigarettes, the privatization of mines and the Eşel Mobile fee. In the Turkish Grand National Assembly, whoever is closer to the political figure and the thought of the political figure in the head of the government, their decisions received a positive response. Member of the Parliament considered the decisions negative if they were far from the thoughts of the political figure at the head of the government. When the January 24 Decisions were announced, some authors such as Kemal KURDAŞ and Erdoğan ALKİN, who are economics writers, evaluated the decisions as bold and asked them to be given a chance of success. 1 month after the decisions, Kemal KURDAŞ's perspective on the decisions was reversed. Authors such as Akın İLKİN; decisions of 24 January 1980 have been negative since the beginning. The most frequently covered topics such as devaluation, hikes, and the release of prices

were discussed in the newspapers. Finally; The reactions of the capital and labor sector that experienced this period were discussed. After the January 24 decisions, wages were suppressed and the wage and salary cuts were damaged. The most beneficial part of this period was the industrial sector. Although the aim of making decisions is the transition to a free market economy; capital sector has benefited significantly.

Key Words: Economic Stability Package, Neoliberalism, Discussion of January 24 Decisions

ÖN SÖZ

24 Ocak 1980 ile birlikte Türkiye ekonomisinin 1978-1979 sonrası içerisinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması amacıyla bir dizi istikrar tedbirleri uygulanmaya konulmuştur. Yeni program ile Türkiye, neoliberal politikaları hayata geçirmeye başlamıştır. Kararların açıklanmasının ardından kararlar ekonomik ve sosyal açıdan dergilerde, gazetelerde, TBMM’de ve sendikalarda tartışılmıştır.

Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisine geçişi ile birlikte başlayan 24 Ocak kararları, birçok çalışmaya konu olmuştur. Daha önceki çalışmalarda kararların basındaki tartışmalarına yer verilmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları ve Bu Kararlar Üzerine Yürütülen Tartışmaların Bir Analizi çalışmamda basının haricinde genel olarak kararların TBMM’de, dergilerde, gazetelerde ve işçi ve işveren kesimlerince nasıl karşılandığına dikkat çekilmiştir. Basın dışındaki tartışmalara da dikkat çekilerek buradaki boşluğa ışık tutulması amaçlanmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde bana yol gösteren, her daim desteklerini, sevgisini, güler yüzünü eksik etmeyen, yolumu ışıklarla aydınlatan, pes etmemeyi mücadele etmeyi öğreten tez danışmanım Doç. Dr. R. Koray YILMAZ Hocama sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında benimle aynı yolda yürüyen, desteğini eksik etmeyen arkadaşlarıma ve benden maddi manevi desteğini eksik etmeyen en başta annem ve babam Aysel-Yaşar POYRAZ’a benden sevgisini, merhametini eksik etmeyen, halam ve sevgili eşi Hacer-Alparslan KAYA’ya ve diğer aile üyelerime teşekkür ederim.

Gülizar POYRAZ

Samsun-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. 24 Ocak ÖNCESİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ	4
1.1. İçe Dönük, Dışa Bağımlı Genişleme (1960-1975).....	4
1.1.1. Planlı Süreç	7
1.1.2. Sanayi Sektöründe Yaşanan Gelişmeler	10
1.1.3. Yabancı Sermaye	12
1.1.4. Cari Açık.....	13
1.2. 1978-1979 Krizi	14
1.3. İthal İkamesine Yöneltilen Eleştiriler	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
2. 1980 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ALINAN KARARLAR	17
2.1. 1980 Dönemi İhracata Yönelik Gelişme.....	17
2.2. Ekonomik İstikrar Paketi “24 Ocak Kararları”	18
2.2.1. Devalüasyon Kararı.....	19
2.2.2. Yabancı Sermayeye Yönelik Kararlar	20
2.2.3. Fiyatlama ile İlgili Yapılan Düzenlemeler	22
2.2.4. Faiz Oranlarının Serbestleştirilmesi.....	25
2.2.5. Dışa Açılma Süreci	26
2.2.5.1. İhracatı Teşvik Kararları	26
2.2.5.2. İthalat İle İlgili Kararlar	27
2.2.6. Ekonomik İstikrar Tedbirlerini Destekleyecek Kurumlar.....	28
2.2.6.1. Para ve Kredi Kurulu	28
2.2.6.2. Yabancı sermaye Dairesi	28
2.2.6.3. Koordinasyon Kurulu.....	29
2.2.6.4. Teşvik ve Uygulama Dairesi.....	29
2.2.7. Milli Konut Politikası	29
2.2.8. Tasarı Halinde Kalan Kararlar	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	31
3. KARARLAR ÖNCESİ VE SONRASI EKONOMİK, SOSYAL	31
TARTIŞMALAR	31
3.1. Kararların TBMM’de Tartışılması.....	31
3.1.1. 24 Ocak Kararlarına Giden Yol: 43. Hükümet Programı ve Tartışmalar	31
3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları Alındığında TBMM’de Tartışılan Konular	34
3.1.3. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrası TBMM’de Tartışılan Konular	37
3.2. İktisat Dergilerindeki Tartışmalar.....	41
3.2.1. İktisat Dergisinde olan tartışmalar	41
3.2.2. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.....	46
3.2.3. Birikim Dergisi	52
3.2.4. Yeni İş Dünyası Dergisi.....	53
3.2.5. Yeni Düşün Dergisi.....	54
3.3. Gazetelerde 24 Ocak Öncesi ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler	58
3.3.1. Tercüman Gazetesi.....	58
3.3.2. Cumhuriyet Gazetesi.....	61
3.3.3. Hürriyet Gazetesi	66
3.3.4. Dünya Gazetesi	69
3.3.5. Türkiye İktisat Gazetesi	70
3.4. Sermaye ve İşçi Kesiminin Görüşleri	74
3.4.1. Kararların Öncesinde ve Kararların Sonrasında Ücretlilerin ve İşçi Sendikalarının Görüşleri.....	74
3.4.2. 24 Ocak Kararlarından önce 24 Ocak Kararlarından Sonra İşveren Sendikalarının Görüşleri.....	76
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	91
ÖZ GEÇMİŞ	97

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1 Kalkınma Planları Sürecinde “Planlanan” Tarım, Madencilik ve Sanayi Sektörleri Yatırım Oranları (Yüzde).....	9
Tablo 1.2. Kalkınma Planları Sürecinde “Gerçekleşen” Tarım, Madencilik ve Sanayi Sektörleri Yatırım Oranları (Yüzde)	9

GİRİŞ

Türkiye ekonomisi 1929 kriziyle birlikte 1930'lu yıllarda devletçilik politikalarına yönelmiştir. Devletçilik politikalarının uygulanması İkinci Dünya Savaşına kadar sürmüştür. Savaş koşullarının etkisiyle, ekonomide tarımsal üretim azalmış, ekonomi tekrar krize girmiştir. 1950 ve 1960 arasında hükümet iki ayrı ekonomi politikası uygulamaya başlamıştır. 1950'lerin ilk yarısı liberal politikalar uygulanmış, tarımda bereketli hasat yıllarının da etkisiyle birlikte 1954 yılına kadar gelinmiştir. Bu zamandan sonra ekonomide kuraklık başlamış 1950'nin ikinci yarısında ekonomi tam tersine dönmüştür. 1950'lerin ikinci yarısından 1980 yılına kadar İçer Dönük, Dışa Kapalı Sanayileşme modeli benimsenmiştir. Türkiye ekonomisi, krize girdiği dönemlerde devletçilik politikalarını tercih etmiştir.

Türkiye'nin, 1955-1980 arası uyguladığı İthal İkameci Sanayileşme Politikası 1978-1979 krizin etkisiyle uygulanamaz hale gelmiştir. Petrol krizi, işçi dövizlerinin ülkeye girişindeki azalmaların yanında, 1970-1980 arasında sürekli değişen hükümet yapılarının da etkisiyle bunalım derinleşmiştir. 1980 yılında IMF, Türkiye'nin bunalımdan çıkmasını sağlayacak istikrar önlemleri uygulamasını önermiştir. IMF, önerdiği istikrar tedbirlerinin uygulamaya koyulmasıyla Türkiye'ye mali destek sağlayarak, Türkiye'de serbest piyasa ekonomisini başlatmıştır.

Türkiye'nin 1980 yılının başında IMF'nin önerdiği, serbest piyasa ekonomisine geçişi başlattığı önlemler 24 Ocak 1980 yılında kararlaştırılmıştır. 25 Ocak 1980 yılında Resmi Gazetede ilan edilmiştir. Bu süreç sonrasında İthal İkameci Sanayileşme Modeli terk edilerek, açıklanan önlem paketiyle yapısal dönüşüm yaşatan İhracata Yönelik Sanayileşme Modeli uygulanmaya başlanmıştır. Önlem paketiyle birlikte bir dizi kararlar alınmıştır. 24 Ocak kararlarıyla birlikte, kamunun sınırlandırılması, ihracatın özendirilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, özel sektörün payını arttırıcı yatırım ve gümrükte muafiyet uygulamaları başlamıştır.

Türkiye İktisat Tarihinde önemli bir dönüm noktası olan '24 Ocak Kararları' ilan edildiği günden itibaren çok tartışılmış ve üzerine çok fazla araştırma yapılmıştır. Araştırmalar, kararların sosyal ve ekonomik etkilerine odaklanmıştır. Ancak 24 Ocak kararlarının alındığı dönem itibariyle TBMM, akademik dergiler, gazeteler ve toplumsal kesimlerin yayınlarında nasıl tartışıldığı nispeten eksik bir

alanı oluşturmaktadır. Bu çalışma; ilgili tartışmalara odaklanarak, bu eksikliği bir ölçüde de olsa gidermeyi amaçlamaktadır.

Tezin birinci bölümünde Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 öncesinde yaşanan İthal İkameci Sanayileşme ve 1978-1979 krizine odaklanılmıştır. 1960-1980 arası dönem; planlı dönem, sanayide yaşanan gelişmeler, yabancı sermaye, cari açık olarak alt başlıklara ayrılarak dönemin ekonomisinin daha aydınlatıcı olması hedeflenmiştir.

İkinci bölümde, 24 Ocak kararlarıyla başlayan İhracata Yönelik Sanayileşme dönemi ele alınmıştır. Ardından 24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar; devalüasyon, yabancı sermaye, fiyatların serbestleştirilmesi, faizlerin serbest bırakılması, İhracata ve İthalata gelen yenilikler, milli konut kararnamesi bağlamında ele alınmıştır. Alınan kararların ne gibi olumlu ve olumsuz faktörler ortaya çıkardığına da bu bölümde değinilmiştir.

Üçüncü bölüm, daha kapsamlı olarak incelenmiştir. Üçüncü Bölümde, TBMM tutanakları, alan dergileri, gazeteler ve işçi ve işveren kesimlerinde kararların nasıl tartışıldığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Mecliste ki tartışmalar, 1979 ve 1980 yılı meclis tutanakları taranarak elde edilmiştir. Meclis tutanaklar üç alt başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: 24 Ocak kararlarına giden yol: 43. hükümet programı ve tartışmalar, 24 Ocak 1980 kararları alındığında TBMM’de tartışılan konular ve 24 Ocak 1980 kararları sonrasında TBMM’de tartışılan konulardır.

Dergilerden; İktisat, Ekonomik Yorumlar, Birikim, Yeni İş Dünyası ve Yeni Düşün dergileri incelenmiştir. İncelenen dergilerin 24 Ocak Kararlarıyla ilgili olan makaleleri ele alınarak, Prof. Dr. Gülten KAZGAN, Prof. Dr. Erdoğan ALKİN, Prof. Dr. Akın İLKİN, Kemal KURDAŞ, Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU, Oya KÖYMEN ve Reşit ERGENER gibi öne çıkan kimi uzmanların kararlara bakış açıları ortaya koyulmuştur.

Gazetelerden; Tercüman gazetesi, Cumhuriyet gazetesi, Hürriyet gazetesi, Dünya gazetesi ve Türkiye İktisat gazetesinin 1979 Aralık ayı ile 1980 Ocak, Şubat, Mart aylarında kararlar ile ilgili haberler ve köşe yazıları incelenerek, hangi kararların gazetelerde daha çok yer aldığı, gazetelerde yer alan ortak noktalar ve farklı noktalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Türkiye İktisat gazetesinde diğer

gazetelerden farklı olarak, 1980-1985 yıllarında yayımlanan ekonomik istikrar paketiyle ilgili makalelerden yola çıkılarak, kararların amacına ulaşp ulaşmadığı tartışılmıştır.

Son olarak ÷lkede ki sosyal sınıfları oluşturan işçi ve işveren kesiminin, bunların sendikalarının 24 Ocak kararlarını nasıl karşıladığı incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise, analiz edilen TBMM'nin, dergilerin, gazetelerin ve işçi ve işveren sendikalarının görüşleri özet bulgular halinde ortaya koyulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

24 OCAK ÖNCESİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ

1.1. İçe Dönük, Dışa Bağımlı Genişleme (1960-1980)

1960'lı yıllarda yapılan ekonomi politikalarına geçmeden önce 1950'li yılların genel koşullarına değinilmelidir. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile tek partili yönetim şekli son bulmuştur. Demokrat Parti, iktidarın başına geçmiştir. Demokrat Parti, muhalefetteyken köylü ve çiftçilerin kalkınması yönünde politikalar uygulayacağını belirtmiştir. Demokrat Parti döneminde, temelde iki ayrı iktisat politikası seti uygulandığı söylenebilir. İlk dönem 1950-1953 yıllarını kapsarken, ikinci dönem 1954-1960 yıllarını kapsamaktadır.

İlk dönemde; Türkiye ekonomisinin, Dünya ekonomisinin dinamik merkezini oluşturan ileri kapitalist ülkelere eklemlenişi yeni bir boyut kazanarak, yeni bir döneme girmiştir (Başkaya, 2015: 142). Demokrat Parti, 1950-1953 yıllarında yabancı sermaye, altyapı yatırımları ve tarımsal dönüşümler ile ilgili yenilikler getirmiştir.

Bu dönemde yerli girişimcilik ile kalkınmanın sağlanamayacağı düşünülmüştür. Yabancı sermayenin ülkeye girmesi amacıyla, “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu” kabul edilmiştir. Bu kanun ile ekonominin canlılık kazanması hedeflenmiştir (Baytal, 2007: 552).

Hükümet, altyapı yatırımlarına önem vermiş, alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmek için program uygulamaya başlamıştır. Dış yardımların desteği ile Devlet Karayolları Müdürlüğü kurulmuş, geniş bir karayolu şebekesi planlanmıştır. Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidar döneminde kara yolları yatırımları %30 artmıştır (Yenal, 2017: 100).

İkinci Dünya Savaşı'nda kentler ve köyler boşalmıştır. Savaş sona erince genç erkek nüfus iş kaynaklarına dönmüştür (Kanca, 2013: 54). İş kaynaklarına dönüşü bir de 1950 yılının ilk 3 yılındaki bereketli hasat yılları eklenince üretimde artış meydana gelmiştir. Kore Savaşı'nda oluşan gıda ihtiyacı da eklenince Türkiye ekonomisinde 1950-1953 yıllarında tarımsal üretim artışı daha fazla olmuştur.

Kazgan (1985:300), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kazançlı çıkan kesimlerin tüccar ve büyük toprak sahiplerinin olduğunu ileri sürmüştür;

İkinci Dünya Savaşı içinde yaşanan enflasyon ve darlıkların olumlu etkisi tüccar kesiminin elinde toplanmış, tüccarların servetlerinde artış olmuştur. Elleri ki servet birikimini üretken sermayeye çevirmek isteyen tüccar faktörü vardır. Büyük toprak sahipleri açısından savaş sonrası dönem pazar olanağı sağlamıştır. Avrupa için gıda maddesi ve hammadde sağlama ihtiyacına Türkiye'nin işlenmeyen geniş toprakları eklenince büyük toprak sahiplerinin kazançları artmıştır.

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere 1950'lerden sonra tarımda ekonomik büyüme artışı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sermaye artışı sağlayan tüccar ve büyük toprak sahipleri sanayici olmak istemişlerdir.

Köylü ve çiftçinin kalkınmasına yönelik politika uygulayacağını vaat eden Demokrat Parti, iktidara geldikten sonra vaatlerini gerçekleştirmek için atılımlarına başlamıştır. Bu dönemde devlet topraklarının bir kısmı köylüye dağıtılmış, boş araziler işletmeye açılmış, meraların bir kısmı ekilebilir hale getirilerek tarımsal üretim kapasiteleri arttırılmıştır (Takım, 2012: 167). İlk yıllarda ekime yeni açılan topraklar, dış yardımlar ve elverişli dış piyasalar özellikle tarım gelirinde büyük bir sıçrama yaratmıştır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 24).

Bu döneme kadar tarımda basit tarımsal aletler kullanılmıştır. Demokrat Parti ile birlikte tarımda makineleşmeye geçilmiştir. Tarımda makineleşmenin sağlanmasında ABD'den gelen Marshall Yardımlarının payı yüksektir. Gelen yardımlarla ülkede traktör sayısı artmıştır. Traktör sayısının artmasıyla birlikte hem tarımsal üretim artışı hem de ekilen tarımsal alan genişlemiştir.

Tarımsal krediler ile birlikte tarımsal üretim desteklenmiştir. Dış yardımla ve tarıma verilen kredilerle desteklenen traktör ithalatı arttırılmış ve ekili alanla genişlemiştir. Demokrat Parti; 1950 yılında iktidara geldiği zaman ülkede 6.000 traktör varken, 1952 yılına gelindiğinde 25.000 traktör olmuştur (Yenal, 2017: 99). Aynı doğrultuda tarım kredileri, 1952 yılına gelindiğinde 1950'ye göre artış göstermiştir.

Sonuç olarak ilk dönemde; Dünya ekonomisinin entegrasyonu ile beraber, liberalleşmenin, demokrasinin, serbestliğin vurgulandığı, tarımsal üretimin, traktör ithalatının öne çıktığı iktisat politikaları etkili olmuştur. 1950-1953 yılları arasında iç ve dış ekonomide kararlılık ve denge devam etmiş, artan üretimle beraber buğday

ambarları dolmuştur. İlk dönemin sonuna gelindiğinde; liberalizm söylemleri havada kalmış ve özel girişimcilerin yapması beklenen yatırımların çoğunu devlet yapmak zorunda kalmıştır (Baytal, 2007: 553).

1954'ten sonra ikinci dönem olarak adlandırılan süreçte, yeni bir iktisat siyaseti egemen olmuştur. Tarımsal üretimin azalması, döviz darlığına ve yeterli döviz bulamama sıkıntısına yol açmıştır. Ayrıca tarımda makineleşmenin ve ekilebilir alanların sınırlarına varılmıştır. İlk üç yılın bolluk ve büyümesinde sıkıntılar başlayınca hükümetin iktisadi hayata müdahalesi artmıştır. Gerek iç gerek dış ticaret üzerine kontroller yığılmağa başlamıştır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 24).

Tarımda bereketli üç hasat yılının ardından 1954 yılında hava olaylarının etkisiyle kuraklık olmuştur. 1950'lerin yarısından sonra ekonomide ki ilerleyiş tam tersine dönmüştür. Tarımda makineleşmenin, traktör kullanımının artmasıyla birlikte köylerde işgücü açığı olmuştur. Böylece işsiz kalan kişiler kente göç etmiştir. Kentlerde olan göç dalgası sonraki süreçte kentlerde gecekondulaşmaya neden olmuştur.

Bereketli hasat döneminin ardından buğday ambarları dolu olan Türkiye, kuraklıklardan ötürü 1954'ten sonra dış ülkelere buğday ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten önce ihracat için olan hububat siloları 1954'ten itibaren ithalat silolarına dönüştürülmüştür (Yenal, 2010: 104).

1954'ten sonra bozulan ekonomik yapının düzeltilmesi için dış baskılar arttırılmıştır. IMF kanalları tarafından “Standart IMF Reçetesi” olan istikrar önlemleri, dış yardımların kesintisiz akması ve gerekli şartları görüşmek amacıyla Türkiye'yi ziyarete gelen heyetler tarafından gündemde tutulmuştur. Demokrat parti, IMF telkinlerine 1956-1958 arasında direnmiştir. Devalüasyon ya da dış ticarete liberasyona gitmek yerine enflasyonist politikalarda ısrar etmiştir (Boratav, 2015: 112). IMF'nin önerdiği istikrar tedbirleri kabul edilmeyince, dış krediler azalmıştır.

1958 yılında Türkiye'nin vadesi geçmesine rağmen ödenmeyen kredileri ve dış borcu vardı. Ekonomide problemler devam ederken 1958 yılında hükümet iflas bayrağını çekmiş ve “moratoryum” ilan etmiştir. Ardından 1958 Ağustos ayında hükümet; çaresizlik sonucu, IMF güdümünde istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir (Kazgan, 2017: 102). Türkiye İktisat Tarihi'ne “4 Ağustos Kararları” olarak geçen program, açık finansman yöntemine son verilmesini ve devalüasyon

yapılmasını şart koşmuştur (Yenal, 2010: 106). İstikrar önlemleri içerisinde; devalüasyon kararı, dışalığa serbestlik getirilmesi, bütçe harcamalarının kısıtlanması, Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından üretilen mal ve hizmet fiyatlarının yükseltilmesi (Kepenek, 2012: 122), faiz oranlarının yükseltilerek serbestleştirilmesi (Kanca, 2013: 54) vardır. Alınan istikrar önlemlerinden sonra, ülkeye dış kaynak enjekte edilmesinin önü açılmıştır.

Enflasyon, dış ödeme güçlükleri ve işsizlikle karşı karşıya kalan Türkiye’de 1950-1960 arası dönem ekonomik bunalımın siyasi bunalıma dönüşmesiyle kapanmıştır (Kanca, 2013: 54). Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960 yılında hükümete el koymuştur. Daha sonra bir yandan anayasa yapılmasına ilişkin, bir yandan da yeni iktisadi politikalara ilişkin çalışmalar başlamıştır. 1960’tan sonra birçok kesimin ortak görüşü; sanayinin dışa karşı korunmasına, ekonominin devlet kontrolü tarafından yönetilmesine ilişkindir.

1960-1980 arası dönemi başlıklar altında toplarsak daha verimli olacaktır. 1960-1980 arası dönemi; planlı süreç, sanayide yaşanan değişiklikler, yabancı sermaye ve cari açık olarak alt başlıklara ayırarak inceleyeceğiz.

1.1.1. Planlı Süreç

1950’li yılların sonuna doğru büyük sıkıntılar doğuran maliye ve dış ödemeler dengesizliğine ve bunların yol açtığı piyasa kıtlıklarına çare olarak (Yenal, 2010: 112) 1960 yılında planlama yaklaşımı gündeme gelmiştir. 1960’lı yıllarla birlikte ekonomide planlı dönem başlamıştır. 1960 sonrasında; genel olarak korumacılık, iç pazar anlayışı bakımından 1930 ve 1954-1961 yıllarına benzer olarak görülse de sanayileşmenin içeriği, sektör öncelikleri bakımından farklılıklar olmuştur (Boratav, 2015: 120).

1960’tan 1983’e kadar dört tane kalkınma planı hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; on beş yıllık bir perspektif planının ilk hamlesidir (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 33). 1960 sonrası hazırlandığı için hazırlama süreci siyasi bunalım ve kargaşa zamanına denk gelmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının genel iktisadi hedefi, milli gelirden yılda ortalama %7’lik artış sağlamaktır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 43). Türkiye’nin iş birliği yaptığı ülkeler arasında iktisadi bakımdan geride olması kalkınma planlarını tetiklemiştir (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 28).

Birinci Kalkınma Planının diğer hedefleri; ödemeler bilançosunda dengeyi sağlamak, istihdam sorununa çözüm bulmak, altyapı yatırımlarına çözüm getirmektir. Birinci Kalkınma Planının yapılmasıyla İthal İkameci Sanayileşme Modeli uygulanmaya başlamıştır. Yerli sanayinin korunması, teşviki ve döviz tasarrufu bakımından ithal listelerinin gözden geçirilmesi hedeflenmiştir (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 522).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel gelişme hedefi GSMH'yi 1967-1972 yılları arasında %40,3 arttırmaktır. Ayrıca İkinci Beş Yıllık Plan da Birinci Beş Yıllık Plan gibi yılda ortalama %7'lik büyüme öngörmüştür (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968: 2). İkinci Kalkınma Planı, kamu kesiminin ara ve yatırım malları üretimine yönelmesini, kaynak kullanımında sanayi kesimine öncelik verilmesini ele almıştır (Kepenek, 2012: 147).

Üçüncü Kalkınma Planı 1973-1977 yıllarını kapsamaktadır. Üçüncü plan, Türkiye'nin sanayileşerek kalkınmasını benimsemiştir. Üçüncü Kalkınma Planının hedefleri arasında; sanayi üretimi arttırılarak, tarımsal üretiminin arttırılması vardır. Bu iki hedefin gerçekleşmesi için özel sektöre pay ayrılmıştır. Plana göre; girişimcilerin her sektörde yer alması beklenmiştir. Artık devlet, sadece çok büyük sermayeyi gerektiren ya da ülke savunması ile ilgili olan aramalı ve yatırım malı gibi sanayi kollarına yönelmeyi amaçlamıştır (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973: 6).

1970'lerin ikinci yarısından sonra ülkede işsizlik, enflasyon, üretimde olan problemler, fabrikaların durması gibi birtakım sıkıntılar vardır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 yıllarını kapsamaktadır. Plan, Türkiye'de 1978 ve 1979 krizine denk geldiği için daha sonra uygulamaya konulmuştur. Dördüncü plan, sanayileşme amacının yanında, sanayinin yurt düzeyine yayılması, ülkenin ekonomik coğrafyasının değiştirilmesini amaçlamıştır (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979: 239). Sonuç olarak planın genel hedefi, 1978-1979 döneminde gerçekleşen sıkıntılara çözüm yolu bulmaktır.

Kalkınma planları sürecinde planlanan ve gerçekleşen tarım, madencilik ve sanayi sektörlerine ait yatırım oranları aşağıdaki tablolarda yer almıştır.

Tablo 1.1. Kalkınma Planları Sürecinde “Planlanan” Tarım, Madencilik ve Sanayi Sektörleri Yatırım Oranları (Yüzde)

	1963-1967	1967-1972	1973-1977	1977-1983
Tarım	17,7	15,2	11,7	12,2
Madencilik	5,4	3,7	5,8	6,1
İmalat Sanayisi	16,9	22,4	31,1	27,4

Kaynak: Kepenek, Y (2012:194). Türkiye Ekonomisi.

Tablo 1.2. Kalkınma Planları Sürecinde “Gerçekleşen” Tarım, Madencilik ve Sanayi Sektörleri Yatırım Oranları (Yüzde)

	1963-1967	1967-1972	1973-1977	1977-1983
Tarım	13,9	11,1	11,8	10,0
Madencilik	5,6	3,3	3,7	5,4
İmalat Sanayisi	20,4	26,8	28,2	25,6

Kaynak: Kepenek, Y (2012:184). Türkiye Ekonomisi.

Tablolarda; 1963 yılından 1983 yılına kadar olan beşer yıllık kalkınma planları döneminde planlanan ve gerçekleşen yatırım oranları verilmiştir. Sektör önceliklerinde; tarım, madencilik ve imalat sanayisi baz alınmıştır. Tarım kesimi yatırımlarına baktığımızda; ilk iki dönemde ve 1977-1983 döneminde planlanan tarımsal yatırım gerçekleşen yatırımın altında kalmıştır. 1973-1977 arası dönemde gerçekleşen tarımsal yatırım planlananın üstünde kalmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Plan, tarımsal hedefine ulaşmıştır. Madencilik sektörünü incelediğimizde; 1963-1967 arası dönemde hedefe ulaşılmıştır. Diğer üç dönemde madencilik yatırımları planlananın altında kalmıştır. Son olarak imalat sanayisine baktığımızda; 1963-1967 ve 1967-1972 dönemlerinde gerçekleşen sanayi yatırımları planlanan oranları geçerek, hedefine ulaşmıştır. Üçüncü plan ve dördüncü plan döneminde imalat sanayisi yatırım oranları planlananın altında kalmıştır.

1.1.2. Sanayi Sektöründe Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de özel sektöre dayalı sanayileşme, tarihsel birikime de dayalı olarak 1950’lerin ortalarında yaşanan ticari sermaye birikiminin krize girmesinden sonra gerçekleşmektedir. Bu süreçten sonra özel sektör açısından temel faaliyet olarak tarım ve ticaretin yanına niteliksel bir dönüşüme de işaret edecek olan sanayi faaliyeti de eklenmiştir. Bu süreçte ticaret yerine sanayi, tüccar yerine sanayici kavramları ekonominin yönelimine işaret eden kavramlar olarak öne çıkmıştır. Yılmaz (2011: 100) bu dönemi, ticaret sermayesinden sanayi sermayesine geçiş süreci olarak adlandırmıştır.

1962-1966 yılları arasında Türkiye ekonomisinde sanayi sektöründe artış olmasının yanında tarımsal faaliyetlerde değişiklik olmamıştır. Ekonominin büyük kısmı hala daha tarım kesimine bağlı olmasıyla, ekonomik gelişme her safhada tarım sektöründen etkilenmiştir. Ekonomik gelişmeyi sağlamak ve dengeli bir kalkınma stratejisini sağlamak için tarım sektörünün etkisini daraltıp tarım dışı sektörlerle özellikle sanayi sektörüne kayılması gerekmiştir (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968: 9).

Bu dönemde genellikle ekonomisi tarıma dayalı olan az gelişmiş ülkeler, daha çok endüstrileşerek dışarıya olan bağımlılıktan kurtulmak istemişlerdir. Bu politikaya yön veren ülkelerin iki hedefi olmuştur. İlk olarak; daha önce ithal edilen mamul malların ithalatının kısıtlanması ve kısıtlanan mamul malların yurt içinde üretilmesidir. İkinci olarak; üretilen mamul malların ihraç edilmesidir.

İthal İkamesine Yönelik Sanayileşme Stratejisi; genellikle savaş, döviz ödeme sıkıntılarının ve ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde tercih edilmiştir. Türkiye ekonomisinde, 1955 ile birlikte başlayan ve 1960’lar ile devam eden bu süreçte etkili olan dinamikler ise yine 1950’lerin ortalarında yaşanan kriz ve sanayiye atılma heves ve donanımındaki müstakbel sanayici kesim olarak belirlemektedir.

Gelişen ülkelerin ihraç gelirlerini arttıramamalarına karşın ithalat için yaptıkları döviz ödemelerinin hızla artması döviz tasarruf edici politika olarak ithal ikamesine yönelmeye zorlamıştır (Ertüzün, 2012: 158). İthal ikamesinin temel hedefi, bir taraftan sanayileşme ivmesini yükseltip diğer taraftan yatırımların finansmanında yabancı kaynaklara duyulan ihtiyacı azaltarak bunalım ihtimalini ortadan kaldırmaktır (Aydın, 2007: 18).

İthalat rejiminde ki değişiklikler, bu dönemde sanayi kesimine göre şekillenmiştir. İktisat politikalarının temeli yurt içinde pazar için üretim yapan sanayiciler için farklılaşmıştır. Yurt içinde üretimi yapılan ürünlerin ithalatı yasaklanmıştır. Ayrıca sanayiciler için gerekli olan ara ve yatırım malı ithalatında hükümet gümrük vergilerini düşürmüş ya da muaf tutmuştur. İthal edilen nihai ürünlerin yurt içinde üretimine başlanarak, ithalatın azalması beklenmiştir.

1960'lar sanayi altyapısının oluştuğu ve sanayiye dayalı girişimci havuzunun genişlediği bir dönemdir. Bu dönemde sanayileşmek isteyen gruplar hem kamu yatırımları hem de çeşitli teşvik programlarıyla bu sanayileşme hamlesine güçlü bir destek vermişlerdir (Özcan, 2017: 185).

İthal İkamesinin üretim biçimini Boratav (2015: 121), şu şekilde ifade etmiştir;

İlk başta salt montaj biçiminde kurulan dayanıklı tüketim malları sanayi, zamanla daha fazla yerli katkıyla ve çevresinde beslediği yan sanayi kollarıyla modern sanayi görüntüsü kazanacaktır. Ancak bu ürün kolları teknoloji ve temel girdiler bakımından dışa bağımlı olmaya, üretim ölçeği, birim maliyetler ve kalite bakımından Batılı emsallerinden geri kalmaya devam edecekler; bu özellikleriyle de dış pazarlara yönelme imkanları sınırlı kalacaktır.

İthal İkameci Gelişme Stratejisi bazı noktalarda sıkıntı yaşamıştır. Bu modelin sürdürülebilmesi için ülke içinde geniş bir pazara ihtiyaç vardır. Bir başka sıkıntı ise; tamamlanmış olan tüketim malı ithalatının kısıtlanmasına rağmen, içeride yapacağımız üretim için ara mal ve yatırım malı ithalatına devam etmek zorunda olunmasıdır. Bu da bir yandan bağımlı bir sanayi yapısı oluşturmakta diğer yandan da döviz ihtiyacını körüklemektedir. İthal ikameci sistem 1970'lerin sonlarına gelindiğinde tüm bu başlıklar altında sıkıntıya düşmüştür.

İthal ikamesi süreci iç pazarın canlılığı ve genişliği üzerine inşa edilmiştir (Boratav, 2015: 126). Bu bağlamda dönemin başka bir belirleyici özelliği ise ücretlerdir. Ücretler bu dönemde firmalar, sanayiciler için iki şey ifade etmektedir: İlk olarak ücretler işçinin emek gücünün karşılığı olarak görüldüğü için firmalar için maliyettir. İkinci olarak ise ücretler bu dönemde talep unsurudur. İthal ikameci dönemde, üretilen mallar iç pazarda satılır, iç pazarda malları talep edecek kişi yine işçiler olacaktır. Ücret bu dönemde düşük tutulursa iç pazarda talep de düşük olurdu. İç pazarda talebin oluşması amacıyla ücretlerin bir miktar daha yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla iç pazara dönük bu dönemde, ücretler diğer dönemlere göre görece olarak daha yüksektir.

Bu dönemde emekçi ve orta sınıfların reel gelirindeki artışlar, dayanıklı tüketim mallarının kullanımını toplumun tüm kesimlerine yaymıştır. 1970’li yılların ortalarında gecekondu kentlerinde evlerin çatılarını kaplayan antenler bu durumun göstergesidir. Ayrıca bu dönemde köylerde de radyo ve buzdolabı gibi ürünlerin kullanımı artmıştır (Boratav, 2015: 121-122).

1.1.3. Yabancı Sermaye

Türkiye dış ödemeler üzerinde olan baskıyı azaltmada ithal ikamecisinin önemli bir araç olarak görüldüğünü söyleyen Başkaya, İthal ikameci politikasının ithalat üzerinde etkisini ifade etmiştir (Başkaya, 2015: 155).

1960 sonrasında, ithalat ürünlerinin bazılarının ülkeye girişi yasaklanmıştır. İthalatın yasaklanmasıyla ithal ikamesi olan iç talep yaratılmış. İthalatın kısılmasıyla içerideki malların fiyatları yükselerek, yerli üretimin karlılığı artmıştır. İçeride yapılacak olan üretimde ya da ürünlerin montajının yapılmasında, teknoloji üretimi sorun teşkil ettiği için, Türkiye teknoloji ithal etmek zorunda kalacaktır. Bu durum bazen çok uluslu şirketlerle ortaklığa kadar gidecektir.

İç piyasaya ithal ettikleri malları satan ticaret sermayesi artık yabancı ortaklar ile birlikte bu malların yurt içinde üretimini yapmayı hedeflemektedir. Bu süreç sonunda yeni oluşan sanayi sermayesi yüksek karlar elde edecektir (Yılmaz, 2011: 100).

Bu dönemde “Yabancı Sermayeyi Teşvik Programı” uygulanarak yasal değişiklikler yapılmıştır. Yeni değişikliklerle birlikte, yabancılara her alanda girişim yapma serbestliği getirilmiştir. Yabancı sermayeye verilen destekler sonrasında yerli ve yabancı sermaye arasında farklılık azalmıştır.

İthal ikameci dönemde ülke içerisinde yerli ve yabancı şirketler ortaklık kurar. Yerli ve yabancı şirketler, yüksek oranda ithal girdi kullanarak iç pazar için üretim yapar. Ülke içersinde korunmuş pazar sistemi olduğundan yabancı firmalar içeriye ürün satamamıştır. Korunmuş pazarlarda rekabet durumu olmadığı için ürünler yüksek fiyatlar ve yüksek karlarla iç pazara satılmıştır. Sonuç olarak; ürünleri tüketen toplumlar kalitesiz ürünleri yüksek fiyattan almak zorunda kalmıştır.

1.1.4. Cari Açık

Türkiye'nin 1954 sonrası bozulan ekonomisiyle dış borçları artmıştır. 1960 sonrası uygulamaya konan İthal İkameci Sanayileşmenin dışa bağımlılığı azaltması beklenmiştir. Sanayileşme sonrasında ithalata olan bağımlılık azalmamış, dışa bağımlılık devam etmiştir.

1960'ların sonlarına doğru aynı 1950'lerin sonunda olduğu gibi ekonominin dengesini bozan etmenler olmuştur. Hükümetin Merkez Bankasına kağıt para bastırarak gelirinden fazla harcama yaparak sübvansiyon dağıtma yöntemi 1960'lı yıllarda da devam etmiştir. Aşırı ithal bağımlılığı ve ihracattaki görece durgunluğa rağmen 1962-1975 arasında büyüme sağlanmasının nedeni, ekonomiye zaman zaman dış kaynak enjekte edilmesidir (Boratav, 2015: 124).

İhracata yönelik gelişme stratejisinin tıkanmaya başladığı sebepler vardır. İlk olarak siyasi istikrarsızlıkla devam eden dönemlerin birbiri ardına gelmesidir. Bir diğeri Türkiye'den Avrupa'ya giden işçiler tasarruflarını Türkiye'ye göndererek 1970'ten itibaren gelen işçi dövizlerinde artışlar gerçekleşmiştir. 70'lerin sonuna doğru işçi dövizlerinde azalmalar olmuştur. Son olarak da Dünya'da etkili olmaya başlayan Türkiye'yi de etkisi altına alan enerji krizidir. Türkiye, petrol ihtiyacının büyük bir kısmını ithal yoluyla karşıladığı için petrol darbesinden en etkilenen ülkeler arasında yer almıştır (Yenal, 2010: 124).

Türkiye ekonomisi petrol sıkıntıları, siyasi istikrarsızlıklar, dış kredi tıkanıklarına rağmen, bu dönemi ticari krediler ve Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM) ile ithalatını arttırmaya çalışmıştır. DÇM, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybından doğacak zararların TCMB tarafından karşılanacağı garanti edilerek yabancıların Türkiye'nin ticari bankalarında belli süreli birikim hesabı açılmasıdır (Kepenek, 2012:169). Bu yol ile istenilen malın sokulması kolaylaşmıştır. Ayrıca DÇM ile lüks tüketim malları ithalatı artmıştır (Başkaya, 2015: 186).

1974 krizi sebebiyle Dünya'da ki olumsuz hava, Türkiye'de yabancı para rezervlerinin azalmasına ve ihtiyaç duyulan kaynakların kısa vadeli borçlanma yoluyla temin edilmesine yol açmıştır. Bu durum mali sistemin ithal ikameci sanayileşme stratejisinin mevcut çerçevesi içerisinde yetersizliğini ortaya çıkarmıştır (Çitil, 2016: 74).

Ödemeler dengesinde bir iyileşme sağlamak, paranın dış değerini korumak, ihracatı arttırmak için arka arkaya yapılan devalüasyonların yararı olmamıştır. Cari işlemler açığını kapatmanın tek yolu borçlanmaktır. Dış borçlanma 1975-1976 yılları arasında zirveye ulaşmıştır (Başkaya, 2015: 186).

Türkiye ekonomisi 1960 sonrası döviz ile harcayıp Türk lirasıyla kazanmıştır. İçe yönelik, dışa bağımlı sanayi sermayesinin üretimine yönelik açmaz döviz sıkıntısıdır. Türkiye’de artık 1970’lerin sonlarına doğru döviz ile harcayıp TL ile kazanma meselesi sürdürülememiş ve bu durum krizi tetiklemiştir.

1.2. 1978-1979 Krizi

Türkiye 1975 yılında ödemeleri moratoryum durumunda olan ülkeler arasında yer almıştır. 1977 yılı ertelenmiş ekonomik bunalımın patlak verdiği bir yıl olmuştur (Boratav, 2015: 132). 1977 ortalarında Türkiye ekonomisi iflasın eşiğine gelmiş, enflasyon artışı ve dış ödemeler açığı artmıştır. Ekonomi o kadar zor durumdadır ki, DÇM borçlarını ödemek bir yana, yurtdışındaki memurların maaşları ödenememiştir. Kısıtlıklar artmış, yatırımlar azalmıştır (Yenal, 2015: 125). 1970’li yılların başlarında sistemin döviz harcayan yapısı kendisini göstererek 1970’lerin sonlarında içe yönelik sanayi sermayesi birikim süreci sürdürülemez hale gelmiştir (Yılmaz, 2011: 100). Bu süreçte ortaya çıkan kriz yalnızca ödemeler dengesinden kaynaklanan bir kriz değil, yapısal bir krizdir.

Bu dönemde dünya ekonomisini sarsan petrol fiyatlarında görülen artıştan en ziyade Türkiye gibi petrol ithalatçısı ülkeler etkilenmiştir. Petrol fiyatlarıyla birlikte merkez ülkelerden ithal edilen sanayi ürünlerinin de fiyatları yükselmiştir. Böylece bağımlı sanayileşme süreci içinde olan ülkelerde dış ödeme güçlükleri oluşmuştur. Bunun sonucunda enflasyon ortaya çıkmıştır (Başkaya, 2015: 162).

Petrol fiyatları tüm dünyada artarken çoğu ülke petrol tüketimlerini kısma yoluna gitmiştir. Türkiye ise bu dönemde çoğu ülkeden farklı bir yol izleyerek ne petrol tüketimini kısmış ne de alternatif enerji üretimini tercih etmiştir. Petrol kullanımını daha da arttırarak ülkenin üzerindeki cari yükü daha da ağırlaştırmıştır (Başkaya, 2015: 181).

1977 yılında dış ticaret göstergelerine baktığımızda ise ihracatın 1976 yılına göre 200 milyar dolar gerilemiş, ithalatın 660 milyon dolar artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranının %30’a düşmüş, dış ticaret açığının ise 4 milyar doları aşmış

olduğu görülmektedir (Boratav, 2015: 142). Ayrıca krizin dünya ülkelerini de etkilemesiyle Türkiye'nin dış kaynak alımı etkilenmiştir. Dış kaynakların daralması, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen bir etmendir. 1978'te İstanbul'da benzin karneyle dağıtılmıştır. 1978-1979 kışında kaloriferleri yakacak mazot kalmamıştır. Devlet dairelerindeki görevliler paltoyla çalışmak durumunda kalmıştır (Yenal, 2010: 125).

Türkiye'nin dış kaynak bulmasını zorlaştıran nedenlerin biri de siyasi niteliktedir. Batılı devletler Türkiye'ye yeniden kredi açmak için IMF'nin isteklerinin kabulünü ve Kıbrıs sorununun çözülmesini şart koşuyordu (Başkaya, 2015: 178). IMF ekonominin düzeltilmesi için klasik istikrar tedbirlerinin uygulanmasından sonra dış kaynak desteğinin verileceğini belirtmiştir.

Neticede 1979 yılının Temmuz ayında IMF ile bir stabilizasyon anlaşmasına varılarak ertesi ay 264 yabancı banka ile borç erteleme antlaşması yapılmıştır (Yenal, 2010: 125).

1.3. İthal İkamesine Yöneltilen Eleştiriler

Türkiye'de 1970'li yılların ortasından itibaren döviz bağımlı olarak sürdürülen bu model, döviz darboğazı oluşumu sonrası krize girmiştir. İçeride dönük, dışa kapalı olan ithal ikameci sanayileşme modelinin kendi yapısından kaynaklanan sorunlar krizi tetiklemiştir.

1970'li yılların sonları ithal ikameci modele yönelik eleştirilerin yükseldiği bir dönem olmuştur. KORUM (1977: 37), ithal ikamesine yönelik olarak geliştirilen bu eleştirileri aktarmıştır. Eleştirilerin bazılarına değinmekte fayda olacaktır;

- İthal ikamesi, ekonominin ithal yapısını değiştirerek, ithalata olan bağımlılığı arttırır. Türkiye ekonomisi planlı dönemden sonra tüketim malı ithalatını azaltarak, ara ve yatırım malı ithalatını arttırmıştır. Ekonominin daralma dönemlerinde tüketim malı ithali azaltılabilir ama ara ve yatırım mallarının ülke içi pazarda üretimi zorunlu olduğu için ithalini azaltamayacaktır. Bu durumda ithal bağımlılığında artış olur.
- Bu süreçte yerli sanayinin yabancı sermayeye açık hale gelmesiyle, iç pazarda yabancı sermaye hakimiyetine girmiş olmaktadır.
- İthal ikamesi, özellikle yabancı sermaye girişinin kısıtlı olduğu hallerde bir yurt içi girişimci sınıfın oluşmasını sağlar. Bu durum, gelir dağılımında bozucu etki yapar.

- İthal ikamesi yurt içi tekelleşmeyi arttırır. İç piyasa çok fazla üretici firmayı kaldıramayacağından ve yabancı sermayenin geldiği alanlarda konan ihraç yasaklarından dolayı kurulu olan ya da kurulan firmaların tekel haline gelmesi kaçınılmazdır (Korum, 1977: 37-39).

KORUM'a göre bu eleştiriler; ne tümüyle karşı çıkılacak ne de geçerlilikleri tümünden benimsenecek eleştiriler olmuştur. Bu tip eleştiriler her zaman alternatifleriyle birlikte de değerlendirilmelidir (Korum, 1977: 39).

Ayrıca 1978-1979 krizinden sonraki süreçte; bazı kesimler İthal İkameci Sanayileşme Stratejisine devam edilmesi gerektiğini savunmuştur. 1980 yılının başlarında Türkiye ekonomisinin tercihi dışa dönük politikalar olmuştur. 1980 yılının dışa dönük politikaları çalışmanın ikinci bölümünde yer alacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

1980 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ALINAN KARARLAR

2.1. 1980 Dönemi İhracata Yönelik Gelişme

Türkiye ekonomisinde 1974'ten itibaren devam eden ödemeler dengesi krizi, 1977'ye kadar DÇM gibi kısa zamanlı uygulamalarla bir süre idare edilmiştir. 1977 sonrasında yine kısa süreli etkinlikte uygulamalar ekonominin devamlılığını sağlamak amacıyla sürdürülmüştür (Başkaya, 2015: 193).

Ancak 1979 yılı sonuna gelindiğinde ekonomik bunalımın geniş halk kitlelerini derinden etkilediği görülmektedir. Boratav'ın (2015:147) da ifade ettiği gibi bu dönemde fiyat artışları, kuyruklar ve karaborsa halk kitlelerini en çok etkileyen sıkıntıların başında gelmektedir. İşçi sınıfı enflasyon karşısında reel gelir düzeylerini koruyabilmek için sendikal mücadele içine girmiştir. Üretimde artışların durduğu stokçuluk faaliyetlerinin arttığı böyle bir ortamda sermaye kesiminin lehine artı değer oranının yükseltilmesi beklenmiştir (Yalınpala, 2010: 5).

1979 yılında Bülent ECEVİT istifa ederek, hükümeti Süleyman DEMİREL'e bırakmıştır. Dönemin başbakanı Süleyman DEMİREL 8 Aralık'ta bir basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Demirel, Türkiye'nin durumu için halktan destek beklediğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Basın toplantısında kararlar açıklanmamış olsa da ülkenin gidişatından yeni bir devalüasyon yapılacağı beklenmiştir. Bu basın toplantısında ekonomik tedbirlerin alınacağıyla ilgili açıklamaları da olmuştur (Yıldırım, 2012: 47).

Demirel'e hükümeti kurma görevi verildiği andan itibaren iş dünyasında da kurulacak olan hükümetin ekonomi parçasını kimin yöneteceği merak konusu olmuştur. Ekonomi politikasını kimin yöneteceğine dair tartışmaların olduğu sırada, Hükümetin güvenoyu aldığı günün ertesi günü işverenlerin en büyük ve etkin kuruluşlarından biri olan Madeni Eşya Sanayicileri Sendikasının Yönetim Kurulu Başkanı olan ve o sırada bir Holdingin üst düzey sıfatıyla Turgut ÖZAL, İstanbul'dan kalkıp Demirel'e ziyarete gelmiştir. Özal, görüşmeye Demirel'e sunmak üzere bir raporla gelmiştir. Raporda ekonomiyi kurtarmak için formüller vardır. Özal, bunları Demirel'e önermiş ve kendisinin hükümette çok yetkili bir makam istediğini

de belirterek ekonomiyi kurtarmak istediğini dile getirmiştir. Serbestleşmenin ileri safhalarında Özal Başbakan olmuştur (Yıldırım, 2012: 47-48).

1980 yılı başında azınlık hükümeti kuran Süleyman DEMİREL, Turgut ÖZAL'ı da tam yetkiyle ekonominin başına koymuştur. Yeni yönetim 25 Ocak 1980 tarihli 19880 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve “24 Ocak Kararları” diye anılacak olan bir istikrar programı uygulanmasına karar vermiştir. Bu kararlarla Türkiye ekonomisi, adına erken dönemde ihracata yönelik gelişme stratejisi denen daha sonra yaygın olarak neoliberalizm olarak adlandırılan bir sürece girmiştir.

24 Ocak 1980 sonrasında uygulamaya konulan ekonomi politikasının en belirgin özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların yol gösterici olarak kabul edilmesidir. Her mal ve hizmet için, arz ve talebe göre oluşacak fiyatlar, tüm ekonomik işlemlerde geçerli olacaktır (Yentürk, Kepenek, 1994: 183). 24 Ocak kararlarıyla, 1960'lı yıllardan beri geçerli içe dönük modelden çıkarak dışa dönük modele geçişin yolu açılmıştır. Alınan kararlar dışa dönük bir ekonomik yapı ve işleyişin gerçekleştirilmesi için kendi içinde bu yolda alınmış kararlardır (Başkaya, 2015: 193).

Kararların alınmasından sonra 1980 Eylül-1983 Aralık dönemi askeri rejim altında liberal ekonomi dönemi olmuştur (Yalınpala, 2010: 5). 12 Eylül darbesinden sonra 24 Ocak kararlarının uygulanması daha kolay olduğuna dair görüşler olmuştur. Bu konu ayrı bir tartışma konusu olduğu için değinilmeyecektir.

2.2. Ekonomik İstikrar Paketi “24 Ocak Kararları”

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler herhangi bir kriz ya da ekonomik bunalımla karşılaştıklarında IMF, Dünya Bankası, OPEC gibi kuruluşlar birtakım istikrar tedbirlerini bunalımla baş başa kalan ülkelere sunarlar. İstikrar tedbirlerinin içerikleri ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de temelde yatan nitelikler aynıdır.

Genel olarak bu politikalar; para ve kredi, bütçe harcamaları, devalüasyon, faiz oranlarının yükseltilmesi, ücretlerin baskılanması gibidir (Kepenek, Yentürk, 1994: 184). Bu politikaların uygulanması sonucu dış kredi desteğinin sağlanması devreye girer. Türkiye’de 1970’lerin ikinci yarısından sonra bozulan ekonomi şartlarına bir süre dayanarak 1980 yılının Ocak ayında bu önlemleri uygulamaya koymuştur.

Gülten KAZGAN’a göre; 24 Ocak Kararlarıyla, serbest piyasa ekonomisinin gerçekleşmesi bağlamında, devlet müdahalesinin kısıtlanması, özel girişime dayalı

pazar ekonomisinin oluşturulması, içeride yabancı sermaye mallarının rekabetini sağlayacak; döviz kuru ve faiz hadlerinin giderek daha serbest koşullara ulaştırılması amaçlanmıştır (Kazgan, 1985: 381-382).

Devalüasyon kararı, yabancı sermayeye yönelik kararlar, fiyatlama ile ilgili düzenlemeler, faiz oranlarının serbestleştirilmesi, dışa açılma sürecinde gerekli tedbirler gibi liberalleşme sürecini destekleyen kararlara değinilmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Devalüasyon Kararı

24 Ocak kararları ile birlikte Türk parası devalüe edilmiş, 1 ABD doları 70 TL olarak belirlenmiştir. Bu karar 25/1/1980 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 6). 24 Ocak kararlarından önce 1 ABD doları 55 TL idi. TL'nin yabancı paralar karşısında değeri düşürülerek devalüasyon yapılmıştır. Türk lirası ile yabancı paralar arasındaki pariteyi Maliye Bakanlığı T.C Merkez Bankası'nın görüşünü alarak yayınlamıştır.

Kur istisnalarına baktığımızda; gübre ve gübre üreticileri tarafından kullanılan gübre hammaddeleri ile zirai ilaç ve hammaddeleri ithalatı karşılığı satılan dövizler için parite, 1 ABD doları 55 TL'dir. Yurtdışında çalışan işçilerin yurda gönderdikleri veya getirdikleri döviz ve efektif dövizlerin alışlarında 1 ABD doları 70 TL, Dış seyahat harcamaları vergisinde döviz ve efektif döviz satışlarında %50 vergi dahil olmak üzere 1 ABD doları 70 TL'dir (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 6).

25 Ocak 1980 tarihinden sonraki süreçte aralıklı tarihlerde hem dolar bazında hem de diğer ülke paraları bazında ülke parası değer kaybetmiştir. 3 Nisan'da ABD Doları 74 TL'ye yaklaşırken, 5 Ağustos'ta; Türk parası 9 yabancı para karşısında değer kaybederek Dolar 80 TL olmuştur (Sönmez, 1980: 53). Devalüasyonlar 1981 yılında da devam etmiştir. TL günlük veya kısa aralıklı kur ayarlamaları ile, sadece nominal değil reel olarak da devalüe edilmiş, böylece ihracat ve sermaye girişi teşvik edilmek istenmiştir (Yıldırım, 2012: 63).

Mekanizma şöyle işlemektedir: Döviz açığı oluştuğunda devalüasyon yapılır, ulusal paranın değeri düşürülür, bunun sonucunda yurt dışındakilerin ucuz mala ulaşması sağlanır, ihracat artar, böylece döviz gelirinde artış olur. 1980 yılında alınan ekonomik kararların başında da döviz ihtiyacının sağlanması amacıyla ilk hedef ülke parasının değerinin düşürülmesi olmuştur.

Görüldüğü üzere, döviz gelirlerini arttırma amaçlı ilk tedbir TL'nin yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi olmuştur. Dışsatımın yabancı paralar cinsinden daha ucuza gelmesi için TL'nin fiyatı iç fiyat artışlarından daha fazla oranda düşürülmelidir. Ancak bu uygulamayla, yabancılar aynı miktar mal için daha az para ödeyecekler ve bu durum dış satımı arttıracaktır (Yıldırım, 2012: 59).

Devalüasyonun döviz girişi sağlamasının yanında olumsuz etkileri de vardır. Döviz kurunda artış gerçekleştiğinde, gelişmekte olan ülkeler ara ve yatırım mallarını yabancı ülkelere alırken bunların fiyatlarında artış gerçekleşecektir. Dışsatımları artarken aynı zamanda üretimi yapılacak olan ürünlerin ara ve yatırım mallarının maliyetlerinde de döviz kurundaki artış kadar artış olacaktır. Türkiye ekonomisi de gelişmekte olan bir ülkedir ve o dönemde ara ve yatırım malını ithal ederken daha fazla döviz ihtiyacı olmuştur. Maliyetlerinde ki artışı ihraç ettiği ürünlere eklediğinde ürünlerin dışarıya satışında ki fiyatta da artış olmuştur.

Sonuç olarak, devalüasyonlar kısa zamanda döviz akışını arttırsa da, belirli bir zaman sonra dışarıya bağlı üretim yapan ülkeler için ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi olasıdır. Türkiye ekonomisi üretim noktasında ithalata bağımlı bir ülkedir. Bu tür bir ithalat bağımlılığı sonraki yıllarda kurun, ithalat üzerinden maliyetleri artırıcı etkileri nedeniyle enflasyonist bir ortamın nedeni olabilmektedir.

2.2.2. Yabancı Sermayeye Yönelik Kararlar

Döviz girişinin sağlanması amacıyla devalüasyonun yanı sıra alınan bir diğer karar da yabancı sermayenin çekilmesi yönündedir. Yabancı sermaye girişi ile umulan, yurt dışındaki yatırımcının ülkeye doğrudan yatırım yapması, bunun ülkede istihdamı artırması, tasarruf açığının kapanması, ülkeye döviz girişinin sağlanmasıdır. Ayrıca ülke yabancı sermayenin teknolojisinden de faydalanma imkânı bulacaktır.

Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesinin yürürlüğe konulması Bakanlar Kurulunca 24/1/1980 günü kararlaştırılmıştır. Yatırım yapacak teşebbüsün; tekel ve özel ayrıcalık ifade etmemesi, memleketin iktisadi kalkınmasına yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 10) gibi şartlar konulmuştur. Gelecek olan yabancı sermaye bu şartlara göre değerlendirilmiştir. Yabancı sermayesine iştirak müsaadeleri aşağıdaki esaslara uygun olacaktır:

- Bahsi geçen yatırımın toplam sabit yatırım tutarı 2 milyon dolar ile 50 milyon dolar arasında olacaktır.
- Yabancı sermaye iştirak nisbeti %10'dan aşağı, %49'dan yukarı olamaz.
- Yabancı sermaye iştirak miktarı asgari bir milyon dolardır.
- Yabancı sermayenin iştirak edebileceği alanlar; Tarım, Madencilik, Gıda Sanayi, Orman ürünleri, Madeni Eşya Sanayi, Kimya sanayi gibi alanlar vardır (Gonca, 1984: 19-20).

Bu alanlar yabancı sermaye yatırımlarına açılmıştır. Karayolu yapımına da yabancı sermaye iştirakı yolu açılmıştır. Yabancı sermayeye gümrük indirimleri de uygulanmaya başlanmıştır (Başkaya, 2015: 201).

Alınan başka bir kararla da yabancı bankaların Türkiye'ye şube açabilmeleri, yeni Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamına alınmıştır. Ayrıca yabancı bankaların ülke içerisinde açtıkları şubelerde banka karlarını yurt dışına taşıma imkanı da meydana gelmiştir (Sönmez, 1980: 65).

Yabancı sermaye ile ilgili yapılan düzenlemelerin bir yönü de petrol aramalarıyla ilgiliydi. Petrol aramaları kararı 25 Ocak 1980 tarihinde Bakanlar Kurulunca alınmış bir karardır. Kararın alınmasında Türkiye'nin ihtiyacı olan petrolün karşılanması isteği etkili olmuştur. Bu amaçla da petrol aramalarında yerli ve yabancı her türlü imkan seferber edilmiştir. Petrol sahalarının yeni arayıcılarına açılması hedeflenmiştir.

Petrol arama kararında, üretim sahibi ürettiği petrolün %65'ini memleket ihtiyaçlarına kullanacak, geriye kalan %35'lik kısmı petrol üreten firma ihraç edebilecektir. İhracat sonunda elde edilen döviz geliri, petrol üretimi yapan firmanın döviz ödemelerinde kullanılacaktır (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 24).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı arama ruhsatına sahip olduğu sahaların arama faaliyetlerini yoğunlaştırmak ve hızlandırmak amacıyla yerli ve yabancı kuruluşlarla ortaklıklarda da yukarıdaki yüzdelik değerler geçerli olacaktır (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 25).

Genel olarak; 25 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Paketinde yabancı sermayenin girişi için imkanlar genişletilmiştir. Yabancı sermayenin faaliyet alanını arttırarak yabancı sermayenin ülkeye gelmesi özendirilmiştir. Program, 1978-79 sonrası artan ödemeler dengesi açığı, tasarruf yetersizliği, teknoloji modernizasyonu problemine çözüm için yabancı sermayeyi araç olarak görmüştür (Yentürk, Kepenek, 1994: 192).

2.2.3. Fiyatlama ile İlgili Yapılan Düzenlemeler

24 Ocak 1980'de kararların en önemlilerinden biri, fiyatlar üzerinde yapılan değişikliklerdir. 25 Ocak'ta fiyatlar üzerinde müdahalelerin kaldırılmasına ve fiyat oluşumunun piyasaya bırakılmasına karar verilmiştir.

1970'lerin sonlarına doğru piyasa da ikili fiyat vardır: Malların piyasa fiyatı ve karaborsa fiyatı. İkili fiyatların varlığında mal stokunu elinde bulunduran tüccarların rantları yüksek seviyelerdeydi. Ortaya çıkan fiyat farklılıklarını kaldırmak için düzenleme yapılmış, Fiyat Kontrol Komiteleri kaldırılmıştır.

Bu Konuyla ilgili olarak Sönmez 1980 yılındaki çalışmasında TÜSİAD'ın açıklamalarından (Sönmez, 1980: 54) bahsetmiştir;

İç piyasa koşulları ve sinai ürünlere uygulanan fiyat kontrol sistemi, sinai üretimi değil ticareti verimli kılıyor. İdari fiyat tayinlamaları ciddi sinai kuruluşların üretimi arttırmalarını ve hatta sürdürmelerini gereksiz kılarken, piyasada oluşan fiyat farklılıklarının vergi dışı kazanç şeklinde belli araçlarda kalmasına neden oluyor. Mal, hizmet ve faiz fiyatlarını belirleme ortadan kaldırılırsa anormal aracı rantları da ortadan kalmış olur.

TÜSİAD'a göre fiyat kontrol komitesinin uygulanmasıyla oluşan rantları sanayi kesimi değil ticari kesim elde etmektedir. TÜSİAD, kazançların ticari kesiminden sanayi kesimine kaymasını isteyerek Fiyat Kontrol Komitesi'nin kaldırılmasını uygun görmüştür. Açıklamaları TÜSİAD 1978 yılındaki raporunda yayımlamıştır (TÜSİAD, 1978: 2-3). İki yıl sonra Türkiye ekonomisi almış olduğu kararla fiyat kontrol komitesini kaldırmıştır. Bu kararında TÜSİAD'ın etkisinin olması muhtemeldir.

Devlet müdahalesinin krizlere neden olduğu düşünülmüştür. Bu yüzden devletin yaptığı müdahaleler minimuma indirilmeye çalışılmış ve kamu yatırımları kısıtlanmıştır. Fiyatların, piyasa koşullarında serbestçe arz ve talebe göre belirlenmesi başlıca hedef olmuştur.

Fiyatlar üzerindeki önemli kararlardan bir tanesi de Kamu İktisadi Teşekkülleri ürünlerinin fiyatlarının serbest bırakılmasıdır. KİT'ler bu karar sonrası fiyatlarını bağımsız olarak belirleme imkanı elde etmiştir. 25 Ocak 1980'de KİT'lerin zararının kapatılması amacıyla KİT ürünlerine zam gelmiştir. Yapılan zamların amacı, kuruluşların açıklarının kapatılacağı ve kuruluşların Merkez Bankası'na olan bağımlılıklarına son vereceği düşüncesidir (Başkaya, 2015: 198). Dönemin Başbakanı Süleyman DEMİREL, 29 Ocak'ta KİT ürünlerine zam yapmıştır. KİT ürünlerinin yanında özel sektör ürünlerine de zam yapılmıştır (Sönmez, 1980: 54-55).

KİT ürünlerine yapılan zamanlardan sonra KİT'lerde olan değişimin ikinci ayağını KİT ürünlerinin değişimi oluşturur. 25 Ocak 1980 de Kamu İktisadi Kuruluşlarının denetimine ait olan bazı ürünler “temel mal ve hizmet” sayılmıştır.

Alınan karara göre temel mallar; elektrik (ferrokrom ve aliminyum üretimi için), kömür ve her çeşit suni gübre için temel hizmetler; Devlet Demiryolları, Denizcilik Bankası ve deniz nakliye yük taşımalarıdır (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 27). İlgili temel mal ve hizmetlerin fiyatlarını yeni karara göre, KİT yönetimleri değil Bakanlar Kurulu'nun belirlemesine karar verilmiştir. Teşekküller temel mal ve hizmet dışında kalan ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarını tespitte serbesttir (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 28).

Hükümet, genel fiyat düzeyini düşük tutmak ve özel kesime ucuz girdi sağlamak gibi amaçlarla KİT ürünlerinin büyük bir bölümünü temel mal sayarak fiyatını saptama yoluna gitmiştir. Bu uygulama, KİT açıklarını artırarak, makroekonomik dengesizlikler yaratıp, ekonomik krizi tetikleyecektir (Kepenek, 2012: 199). Maliyetinin altında satılan temel mal ve hizmetlerden dolayı oluşan açığa görev zararı denilmiştir. Oluşan görev zararları hazineden karşılanmıştır. Ürünlerin maliyetlerinin daha altında satılmasıyla görev zararları daha da artış göstermiştir.

Tekellere göre, KİT'ler yalnızca enerji, yol, köprü, ulaştırma, haberleşme gibi alanlarda faaliyet göstermeliydi. Özel kesim tarafından yapılması mümkün işlere girmemeliydi (Sönmez, 1980: 60). KİT'ler 24 Ocak kararlarından önce birçok alanda faaliyet göstermekteydi. KİT Operasyonunun amaçlarından bir tanesi de Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin faaliyet alanlarını azaltmak ve bu faaliyet alanlarını kısıtlamaktır.

Hükümet görev zararlarını azaltmak için bazı mallarda sübvansiyonları kaldırmıştır. 1979 yılında 61 milyon lira olan sübvansiyon yeni uygulamalar sonucunda 1980'in ilk altı ay sonrasında 16 milyon lira seviyesine gerilemiştir (Sönmez, 1980: 57).

Fiyatlama sürecinin başlarında dediğimiz bir şey vardı. Piyasa da ikili fiyat dediğimiz şey malların piyasa fiyatı ve karaborsa fiyatıdır. Karaborsa fiyatını oluşturan tüccar sermayesiydi. Tekelci sermaye, ticari sermayesine giden rantları ortadan kaldırmak için sübvansiyonun kaldırılmasını da desteklemiştir (Sönmez, 1980: 57). Ayrıca sübvansiyonun kaldırılmasını desteklemelerinde ki başka bir sebep; KİT ürünlerine yapılan sübvansiyonlar Merkez Bankası öz sermayesinden karşılanmaktaydı. Sübvansiyon kaldırılınca Merkez Bankası'nda açığa çıkan sermaye, özel kesime destek olarak verilmiştir.

Sübvansiyonu kaldırılan mallar ise; ücret ve emekçi kesimin temel yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarını karşılayan mallardır. Bu mallardan kaldırılan sübvansiyondan ve fiyatların serbestleştirilmesi 12 Eylül sonrasında grev ve lokavt hakkının kaldırılmasıyla (Başkaya, 2015: 199-200) emekçi kesim baskılanarak ücret ve maaşlarda düşüş yaşanmıştır.

Sübvansiyonu devam eden mallar ise; kömür, kara ve deniz yolu ulaşımı, elektrik ve gübre gibi mal ve hizmetlerdir (Sönmez, 1980: 58). Baktığımızda; sübvansiyonu devam eden mal ve hizmetler sanayi kesiminin maliyetlerini indirerek kar oranlarını arttırabilecektir. Gübrede sübvansiyonun kaldırılmasına gerekçe olarak küçük üreticilerin korunması öne sürülmüştür. 1976 yılında ekili arazinin sadece %47'si gübre alarak, kullanılan toplam gübrenin %45,8'ini çiftçilerin %11,5'i kullanmıştır (Başkaya, 2015: 200). Buradaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi gübredeki sübvansiyon desteğini küçük üreticiler değil büyük toprak sahipleri kullanmıştır.

Özetlersek; fiyat mekanizmasındaki değişikliklerin başında fiyatların piyasada arz ve talebe göre belirlenmesi gelmiştir. Bu durum aynı zamanda kararların amacı olan serbest piyasa ekonomisini destekler niteliktedir. Daha sonra fiyat kontrol komiteleri kaldırılmıştır. Fiyat denetimlerinde ki değişikliklerden en önemlisi ise Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlarının serbest bırakılmasıdır.

2.2.4. Faiz Oranlarının Serbestleştirilmesi

Türkiye’de faiz oranlarının devlet tarafından tespit edilmesi 1930’lu yıllarda devletçilik politikasıyla başlamıştır. Devlet sermaye birikiminin arttırılması amacıyla faiz oranlarını o yıllarda düşük tutmuştur. Hükümet faiz hadlerini piyasada olması gereken faiz düzeyinin altında belirleyerek, sanayi sermayesine ve ticaret sermayesine ucuz kredi imkanı sağlayarak, bu kesimlerin kazançlarını, birikimlerini arttırmıştır.

Faiz hadlerinin devletçe saptanması ve fiyat artışlarının altında kalmasıyla, tasarruf sahipleri yatırımlarını emlakçı, komisyoncu adı altında kaçakçılık, karaborsacılık yapan kesimler devletin verdiği faizden daha yüksek seviyelerde faiz vererek tasarruf sahiplerinin yatırım akışını kendilerinde bulundurmışlardır. Bunlar “Organize Olmayan Para Piyasası” kesimiydi (Başkaya, 2015:202). 1979 yılından itibaren halkın bankadaki mevduatı reel olarak azalmaya başlamış ve banka sisteminin faizlerle yürüyemeyeceği anlaşılmıştır. Halk banka faizlerinin yetersizliğini görerek parasını özel sektör tahvilleri karşılığı ödeme garantisi sağlayan bankerlere vermiştir (Başkaya, 2015: 202). Spekülatör, kaçakçı, karaborsacı gibi kesimlerin finansman kaynağı olan organize olmayan para piyasasının etkinliğinin kırılması, yatırımların bankerlere gidişini engellemek, hem de bu kaynakların sanayi burjuvazisinin egemen olduğu (Sönmez, 1980: 81) bankalara akışını sağlamak amacıyla Faiz Kararnamesi getirilmiştir.

Ekonomik istikrar kararlarını tamamlayan önemli kararlardan biri de faiz oranlarının serbestçe belirlenmesini sağlayan faiz kararnamesidir. Faiz kararnamesi 1980 yılında 4 Haziran’da çıkarılarak 1 Temmuz’da yürürlüğe girmiştir (Gonca, 1984: 128).

Yeni karara göre, bankalar açacakları kredilere uygulayacakları azami faiz oranlarını, vadelerine göre serbestçe tespit edeceklerdi. Belirlenen kredi faiz oranları, banka ile borçlanan arasında serbestçe belirlenirdi. Ayrıca faiz farkı iadesinden yararlanma hakkı olan bankalara, belirtilen ihtisas kredilerine, kredi faiz oranlarından asgari faiz iade oranları kadar düşük faiz uygulanırdı (Gonca, 1984: 128).

Yüksek faiz uygulanmasının amaçlarından biri; bankalardaki mevduatları arttırarak bununla eş anlı olarak mal ve hizmet talebini kısarak tasarrufların arttırılmasıdır. Yüksek faiz uygulamasını etkileyen başka bir şey ise; yüksek faizin

yatırımların ve işletme sermayesinin maliyetlerini arttırarak, mal ve hizmet üretiminin daha az sermaye yoğun bir nitelik kazanmasına sebep olur (Kepenek, 2012: 203). Bu durumda emeğin ücretinin baskılandığı dönemde emek yoğunluğunun daha çok, sermaye yoğunluğunun daha az olduğu bir süreci oluşturur.

Yüksek faiz uygulamasının başka bir amacı ise, ülkedeki faiz oranı yabancı bankalardaki faiz oranından daha yüksek düzeyde olduğu için, yabancı tasarruf sahipleri tasarruflarını ülkeye aktarabilir. Burada yabancı sermayenin ülkeye girişinin olması için güven ortamının sağlanması gerekir.

2.2.5. Dış Açılma Süreci

24 Ocak kararlarıyla başlatılan ve ardındaki günlerde devam eden ihracatı teşvik eden, ithalatı kolaylaştıran önlemler alınmıştır. Bu kararlar ile üretim artışını sağlayarak ihracatın arttırılması hedeflenmiştir.

2.2.5.1. İhracatı Teşvik Kararları

1978-1979 sonrası dış ödeme güçlüklerinin yaşanması Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından biriydi. Ekonomik kararların temel hedefi döviz kaynağını olabildiğince arttırmak ve dış ticaret açığını kapatmaktır. Dış ticaret açığının kapatılmasında en etkili araçlardan biri ihracatın arttırılmasıdır. Bu bağlamda dönemin iktisat politikaları açısından ihracatı arttırmak önemlidir.

24 Ocak kararlarından, fiyatların piyasada belirlenmesi ve devalüasyon kararı dışsatımı arttırmaya yöneliktir. Ülkede üretilen ürünler devalüasyon olduğunda dış piyasada ki ürünlere göre daha ucuz olacaktır. Bu durum dışsatımın artışını dolaylı olarak arttıracaktır. Bu yüzden hükümetler belli dönemlerde devalüasyon yolunu tercih etmiştir.

Doğrudan ihracatı teşvik etmek amacıyla; ihracatta, devlet kontrolü büyük bir ölçüde kaldırılarak teşvik politikaları arttırılmıştır. İhracatı Teşvik Kararı, Bakanlar Kurulunca 24 Ocak 1980 tarihinde kararlaştırılmıştır. İhracat teşviki ile ilgili işlemlerin “Teşvik ve Uygulama Dairesi” tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

İhracatçıların projelerine ihracatı teşvik belgesi verilir ve belgenin verilmesine Teşvik Uygulama Dairesi karar verir. Teşvik Uygulama Dairesi ihracat projesinin gerçekliğini ve geçerliliğini araştırmada her türlü tedbiri almakla görevlidir. İhracat teşvik belgesi verilen ihracatçı, ihracatı 12 aylık süre içerisinde yapmalıdır (Resmi

Gazete, 25 Ocak 1980: 30-31). Bu sürenin uzamasında yetkili mercii Teşvik ve Uygulama Dairesidir.

İhracatçılara verilen diğer önemli imtiyazları Gonca, (1984: 38) Resmi Gazete çerçevesinde ifade etmiştir;

Damga, resmi ve diğer konularda vergi, resim, harç istisnası uygulaması getirilmiştir. Ayrıca ihracatçılara; İhracat Teşvik Belgesi alanlara bu belge süresince yapılacak döviz tahsislerinde, ihracatçıların ambalaj ihtiyaçları için ithalat rejimi hükümleri çerçevesinde yapılan tahsislerde ve bedelli geçici ithalat iznine bağlanan fason imalat isteklerine ilişkin olarak yapılacak tahsislerde T.C. Merkez Bankası'na transfer önceliği tanınır.

İhracatı özendirici tedbirlerden bir tanesi de vergi iadesi uygulamasıdır. İhracatta vergi iadesi, ihraç malları bünyesine giren vergi, resim, harçların bir kısmının veya tamamının iadesi suretiyle, ihraç mallarına uluslararası rekabette pazar yaratma olanağının elde edilmesi amacıyla getirilmiş teşvik uygulamasıdır (Karaduman, 1981: 18). 1980 yılında özellikle sanayi ürünlerinin dışsatımını arttırmak üzere vergi iadesi adı altında büyük parasal destekler verilmiştir (Kepenek, 2012: 205).

İhracatı teşvik belgesi alan ihracatçılara, Bakanlar Kurulu aracılığı ile ihracat teşvik fonundan kredi kullandırılmıştır. Başka bir değişiklik, ihracatta lisansa tabi malların sayısı azaltılıp, tescil ortadan kaldırılmıştır. İmalatçı ihracatçılara, ham madde ve ara girdi ithalatında kullanılmak üzere döviz tahsis ve transferlerinde, gümrük muafiyet imkanı sağlanmıştır (Yıldırım, 2012: 63).

24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirlerinden sonra da ihracatı teşvik kararları devam etmiştir. Bunlardan bazıları ise; 20 Mart'ta alınan bir kararla 25 Mart tarihinden önce kazanılmış ancak yetkili bankalara satılmamış olan ihraç dövizleri hakkında başlayan yasal işlemler için af çıkartılmıştır. 7 Mayıs'ta alınan başka bir kararla da yurt dışında iş yapan müteahhitlerin kazandıkları dövizin %10'unu kendi ihtiyaçları için kullanmasına izin verilmiştir (Sönmez, 1980: 67).

2.2.5.2. İthalat ile İlgili Kararlar

İhracata yönelik gelişme modelinin temel argümanlarından bir tanesi de ithalatın serbestleştirilmesidir. Dışalım serbestisinde yerli üretim korunmayarak dış rekabet gücü arttırılmak istenmiştir (Kepenek, 2012: 205).

Bu yolda en önemli adım ise, gümrük vergisi oranlarının indirilmesidir.1980 yılında, ithalat rejimi liberayon listeleri genişletilmiş ve kotalar daraltılmıştır. İthalatın alınan damga resmi %25 iken %1 olmuştur. Ayrıca yeni düzenlemelerle, ithalat üzerindeki dolaysız vergilerde devlet kontrolleri ortadan kaldırılmıştır (Altıok, 1991: 129). İthal mallarını Altıok alt başlıklara ayırmıştır (Altıok, 1991: 130);

İthal malları; ithaline izin verilmeyen mallar, ithali izne bağlı mallar ve ithali serbest mallar olmak üzere 3 grupta toplanmıştır. İthaline müsaade edilmeyen mallarda; uyuşturucu, silah ya da bunların girdileri dahilinde mallar vardır. Bu üç gruptan farklı olarak fon ödemek suretiyle ithal edilecek mallarda eklenmiştir. Bunda iki amaç güdülmektedir: ilki; ithalatın yerli sanayi üzerindeki terbiye edici etkisidir. Yerli sanayi bir bakıma dış rekabetle karşılaştırılarak fiyat ve kalite yönünden kendini uluslararası standartlara erdirmeye çalışır. İkincisi ise resmi döviz gelirlerinin artırılmasıdır.

Sonuç olarak, ihracatı teşvik edici ve ithalata gelen birtakım uygulamalarla üretimi artırma ve iç talebi kısarak ihraç edilecek payı artırma, buna ek olarak devalüasyon ve kur politikaları sonucu bu ürünleri dış ülkelerin alabileceği gibi bir düzeye getirmek amaçlanmıştır (Sönmez, 1980: 68).

2.2.6. Ekonomik İstikrar Tedbirlerini Destekleyecek Kurumlar

24 Ocak kararlarının uygulanmasında devlet bürokrasisinin yetersiz görülmesiyle kararların uygulanmasını kolaylaştıran yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurul ve daireler şunlardır;

2.2.6.1. Para ve Kredi Kurulu

Para ve kredi politikasının uygulanmasında koordinasyonu sağlamak, kredilerin plan ve program ilkelerine uygun olarak dağılımını ve finansman güçlüklerinin giderilmesini temin etmek, destekleme fiyatları konusunda tavsiyelerde bulunmak, ödemeler dengesindeki gelişmeleri takip ederek gerekli tedbirleri almak gayesiyle, Başbakanlık Müsteşarlığı başkanlığında kurulmuştur (Resmi Gazete, 25 Ocak 1980: 3).

2.2.6.2. Yabancı sermaye Dairesi

Hizmetin daha rasyonel bir şekilde yürütülmesi ve işlemlere çabukluk kazandırılması amacıyla, çeşitli bakanlık ve kuruluşlara dağıtılmış bulunan görev ve yetkilerin bir merkezden yürütülmesinin daha yararlı olacağı düşünüldükçe Başbakanlık bünyesine bağlı “Yabancı Sermaye Dairesi” kurulmuştur (Başkaya, 2015: 204).

2.2.6.3. Koordinasyon Kurulu

Dış ticaret Rejimi ile kotaların esaslarını saptamak, Batı ile olan ilişkilerde koordinasyonu sağlamak, önemli projeler arasında koordinasyonu kurmak ve Yüksek Planlama Kuruluna önerilerde bulunmak üzere Başbakanlık Müsteşarlığı başkanlığında bir Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur (Sönmez, 1980: 70).

2.2.6.4. Teşvik ve Uygulama Dairesi

İhracat ve Yatırım Teşviki, 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleriyle başlatılan ekonomik operasyonun temel etmenlerini oluşturmaktaydı. Teşvik tedbirlerini tek merkezden yürütmek amacıyla, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüklerinin görev ve yetkileri Başbakanlığa bağlı Teşvik ve Uygulama Dairesi'ne devredilmiştir (Başkaya, 2015: 204).

Görüldüğü üzere, para ve kredi, yabancı sermaye, dış ticaret gibi ekonominin önemli konularına ilişkin kararlar, eski MESS Başkanı, o dönem Başbakanlık Müsteşarı olan Turgut ÖZAL'a bağlı kuruluşlara verilmiştir (Sönmez, 1980: 70). Buradaki amaç; kararların uygulanmasında devlet bürokrasisi ve mevcut yapısından kaynaklanan sorunların çıkmaması için, kararları alan kişiler ile uygulayanların aynı kişiler olmasının sağlanmasıdır.

2.2.7. Milli Konut Politikası

Şehirlerde hızlı nüfus artışıyla birlikte konut ihtiyaçları artmıştır. Ayrıca nüfus artışıyla birlikte konut fiyatlarında da artış olmuştur. Hükümet, konut ihtiyacının artışıyla Bakanlar Kurulu kararıyla Mayıs 1980 yılında Milli Konut Kararnamesini kararlaştırmıştır.

Bu politika kararında öncelikle alt gelir grubu ve orta gelir grubu dikkate alınmıştır. Gecekondu alanlarında ıslahların arttırılması altyapı sorunlarının azalması amaçlanmış bunun için çözüm yolları aranmıştır. Dış ülkede çalışan işçilerin geldiklerinde ev sahibi olmaları bu amaçların içinde yer almıştır. Ayrıca, konut sektörüne devlet mekanizmasının girmesi amaçlanmıştır. Yapılacak yerlerde dikkat edilmesi gereken husus şehirleşmeye uygun olmasıdır.

Hükümet Milli Konut Kararnamesi ile hem toplu konut kuruluşlarına hem de bankalara da birtakım haklar tanımıştır. Toplu konut kuruluşlarına yapacakları toplu konutlarda devlet tarafından inşaat malzemesi temininde öncelik verilmiştir.

Söz konusu olan kararname bankacılık kesimi açısından da olanaklar getirmiştir. Bütün bankalar konut tasarrufu açtıranlara konut kredisi verecektir, konut kredilerinde alınacak faizlerde banka ve sigorta vergisi alınmamasına, bankaların mevduatlarından konut kredilerine ayıracakları pay için alınacak mevduat munzam karşılıkları oranının %5 olmasına karar verilmiştir (Sönmez, 1980: 70-71).

Sönmez'in dediği gibi “Milli Konut Kararnamesi halkın konut sorununa bir çözüm yolu bulmayı hedeflerken aynı zamanda bankaların güçlenmesine ve inşaat malzemesi satan işletmelerin kar elde etmesine neden olmuştur” (Sönmez, 1980: 71).

2.2.8. Tasarı Halinde Kalan Kararlar

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte İhracata yönelik genişleme politikası ön görülmüştür. Kararlar bu tarihten itibaren de alınmaya devam etmiştir. Bazı kararlar tasarı halinde kalarak uygulama aşamasına geçememiştir. Bunların bazıları; Sigarada tekelin kaldırılması, devlete ait olan madenlerin özel sektöre bırakılması, vergi yasalarında değişiklikler, kıdem tazminatı, ücretli ve maaşlı kesimi fiyat artışlarından korumaya yönelik Eşel Mobil Ücret kararları tasarı halinde kalarak meclis onayından geçememiştir.

Sonuç olarak burada öne çıkan kararlara değinilmeye çalışılmıştır. 1980'de Ekonomik İstikrar Paketi adı altında alınan kararlar daha çok yukarıdaki genel tabloda şekillenmiştir. Kararlar, liberalleşme yolunda atılan adımların dinamiklerini oluşturmak amacıyla alınmıştır. Kararların alınmasının arkasında ki diğer amaç; cari açığın ve ülke ekonomisinin dış borçlarını kapatmak, yeni borç elde etmenin önünün açılmasını kolaylaştırmaktır.

Hükümet kararların ekonominin düzelmesi, rayına oturması için alınmış olduğunu söylemiştir. Kararların alınması bazı kesimler tarafından desteklenmiş olsa da bazı kesimler kararlara tepki göstermiştir. Takip eden bölümde 24 Ocak kararlarının, tam da kararların alındığı dönem bağlamında TBMM'de, bazı dergi ve gazetelerde ve işçi ve işveren kesimlerinde nasıl karşılandığı, nasıl tartışıldığı üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARARLAR ÖNCESİ VE SONRASI EKONOMİK, SOSYAL TARTIŞMALAR

3.1. Kararların TBMM’de Tartışılması

Kararlara dair ekonomik ve sosyal tartışmalar ilk olarak TBMM çerçevesinde değerlendirilecektir. 24 Ocak bağlamında TBMM’de yapılan tartışmalar üç alt başlık altında incelenecektir. Bunlar; 24 Ocak kararlarına giden yol: 43. hükümet programı ve tartışmalar, 24 Ocak 1980 kararları alındığında TBMM’de tartışılan konular ve 24 Ocak 1980 kararları sonrasında TBMM’de tartışılan konulardır.

3.1.1. 24 Ocak Kararlarına Giden Yol: 43. Hükümet Programı ve Tartışmalar

1979 yılında insanlar başta kömür, ilaç, ampul olmak üzere temel ihtiyaç maddelerinin çoğunu bulamaz hale gelmiştir. Karaborsa dar gelirli ailelerin sabır sınırlarını zorlamıştır. Ülkede nerdeyse her ürün için kuyruklar olmuştur. Türkiye’de 1978 ve 1979 yıllarında kalkınma hızı sıfıra yaklaşmıştır.

1979 yılında Türkiye Cumhuriyeti milletvekili ara seçimi boşalan 5 ilde ki milletvekilliği için 14 Ekim’de gerçekleşmiştir. Seçim sonucunda 42. hükümet düşmüş, 43. hükümet kurulmuştur. 14 Ekim 1979 yılında olan seçimde Ecevit Hükümeti düşmüş ve Demirel Hükümeti seçimi kazanmıştır. Demirel, hükümeti kurarken Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi genel başkanlarından destek almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ile destek talep etmeden en son görüşmüştür.

Süleyman DEMİREL, yeni kurulan 43. Hükümet Programı hakkında meclis toplantısında bilgi vererek ülkenin içinde bulunduğu vahametın farkında olmasına rağmen, bu durumun kabullenilmemesini ve ekonominin bu durumdan kurtulması için mücadele edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Süleyman DEMİREL'in hükümet programında ekonomiye ilişkin açıkladığı temel konular şunlardır;

- İşsizlik, enflasyon ve anarşiyle başa çıkılacağını dile getirmiştir.
- Emeğin sermayeye, sermayenin emeğe tahakkümü yerine hakkaniyet ölçüleri içerisinde uzlaşma sağlanacağını açıklamıştır.
- Ekonominin felce uğratılmayacağı, büyümede durgunluğun yaşanmadığı, doğru iktisat politikalarının uygulanacağını savunmuştur.
- 1979 yılında mazot, ampul, gübre gibi malların tedarik süreçlerinde sıkıntılar yaşanmıştır. Fabrikalarda yapılan üretimler hammadde eksikliğinden durmuş ya da kapasiteleri azalmıştır. Demirel, yeni hükümet ile bu sıkıntıların kalmayacağını, çalışmayan fabrikanın olmayacağını, mazot, gübre, zirai ilaç, ampul gibi malların tedarik sürecinde sıkıntı yaşanmayacağını açıklamıştır.
- 24 Ocak 1980 kararları ile yabancı sermayeye imkanlar tanınmış, ihracat artışının sağlanması amacıyla, ihracata birtakım teşvikler getirilmiştir. Süleyman DEMİREL 1979 yılının Kasım ayında, yabancı sermaye akışını engelleyen bürokratik engellerin kaldırılacağını ve ihracat artışının yanında döviz gelirlerinin arttırılması için tedbirler alınacağını söyleyerek aslında kararların sinyallerini vermiştir.
- 1980'de Ekonomik İstikrar Paketinde yer alan İktisadi Devlet Teşekküllerinden devlet sübvansiyonunun kaldırılması ve ülke çapında Milli Konut Kararnamesi kararının sinyalleri Demirel'in açıklamalarında mevcuttur (MMTD, 1979: 85-93).

Sonuç olarak yeni hükümetin kurulmasından sonra TBMM'de Demirel açıklama yapmıştır. Ülkede işsizlik, enflasyon, zam, kuyruk ve karaborsa gibi problemlerin varlığını ortadan kaldırabilmek için yeni bir hükümet programı oluşturulmuş ve yukarıda yer alan birçok konuda değişiklik yapılacağını açıklamıştır.

Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin ERBAKAN ve Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan TÜRKEŞ Adalet Partisi tarafından kurulacak olan 43. Hükümeti destekleyeceğini kamuoyunda söylemişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi, hükümetin kurulmasına ret oyu vermiştir.

Yeni kurulan hükümet programı için 22 Kasım 1979 yılında mecliste görüşmeler olmuştur. MSP Grubu adına Necmettin ERBAKAN, CHP Grubu adına Metin TÜZÜN, MHP Grubu adına Sadi SOMUNCUOĞLU ve İsmail ÖZEL hükümet programını görüşerek, programın eksik yanlarını dile getirmişlerdir.

Erbakan, hükümeti desteklemiş olsa da eleştirilerini yapmaktan kaçınmamıştır. Somuncuoğlu, TBMM’de yaptığı konuşmalarda hükümet programına dair görüşlerini söylemek yerine önceki hükümeti eleştirmiştir. Gündem konusunu saptırması Somuncuoğlu ve diğer milletvekilleri arasında tartışma yaratmıştır.

Programda açıklanan vaatlerde; can ve mal güvenliğinin kalmadığına dikkat çekilerek can ve mal güvenliğinin sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca mazot ve gübre gibi maddelerin yokluğunun kalkacağı ve çalışmayan fabrikaların kalmayacağı açıklanmıştır. Erbakan ve Tüzün, hükümet programında yer alan vaatleri genel ve soyut olarak görmüşlerdir. Ülkede olan sıkıntılara dair çözüm yöntemleri programda bahsedilmemiştir. Sonuç olarak en çok tartışılan konu; sorunların ne olduğunun belirtilmiş olması ancak sorunların çözümü için neler yapılacağının ortaya koyulmayışıdır.

Hükümet programında eksik olan konuları, yukarıda bahsedilen milletvekilleri TBMM’de görüşmüş ve dile getirmiştir. Programın diğer eksik yanları şöyledir;

- Hükümet programı, işsizlik ve anarşi sıkıntısının arttığını söylemiştir. Ancak; işsizlik ve anarşi artışının altında yatan dinamikler programda açıklanmamıştır.
- Programda yer alan önemli bir şey ihracatın geliştirilmesi amacıyla ihracat teşviklerinin uygulanmasıdır. Türkiye’nin dış ticaret açığı bulunur. Dış ticaret açığı bulunan bir ülkede sadece ihracatın teşvik edileceği bilgisi yetersiz görülmüştür.
- Hükümet programında “meseleler kökünden halledilecek” diye bir söylem dile getirilmediği için eleştirilmiştir.
- Hükümet programında açıklanan bir diğer konu da; sigara üretiminde yerli ve yabancı özel teşebbüse imkan sağlanacağıdır. Bu konu, Türk tütüncülüğüne zarar verir gerekçesiyle eleştirilmiştir (MMTD, 1979: 113-156).

Başbakan Süleyman DEMİREL'in görüşlere cevap verirken Türkiye ekonomisinde üç problem olduğunu (MMTD, 1979: 169) şöyle ifade etmiştir;

İlki anarşidir. Hükümet programının anarşiye çare olarak devletin işletilmesi ve devletin güvenlik kuvvetlerine yetki verilmesidir. İkinci problem ise enflasyondur. Enflasyona dayanabilecek bir hükümet yoktur. Enflasyon bir evin içine giren her evin sofrasından bir şey alan canavardır. Enflasyon kontrol altına alınmazsa kalkınma da olmaz aksine yeni sorunlar meydana gelir. Üçüncü sorun ise; anarşi ve enflasyonun sonucu ortaya çıkmıştır. Yani memleketin yokluğa sürüklenmesidir.

Açıklamalarından anlaşılacağı gibi, anarşi, enflasyon ve memlekette ki yokluklar ekonominin zemininde olan temel çatlakları oluşturmuştur. Alınacak olan kararlar, bu üç sorunun çözülmesi etrafında çevrelenmiştir.

Hükümetin ekonominin büyüyeceğinden bahsedip gelir dağılımı adaletsizliğinden bahsetmemesi eleştirilmiştir. Demirel, büyütülen ekonomiden esnafa ya da işçiye verilecek olan ekler verildiğinde gelir dağılımının düzeleceğini düşünmüştür.

Demirel; milletvekillerini, partileri desteğe çağırış ve birlikte hareket edilmesi gerektiğini söyleyerek “bu durumdan çıkmaya mecbur değil mahkumuz” ve “başarılı olursak bu başarı herkesin başarısıdır, başarısız olursak bu başarısızlık hükümetindir” demiştir (MMTD, 1979: 217-218).

3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları Alındığında TBMM’de Tartışılan Konular

Azınlık hükümeti, temel mal ve hizmetler dışında kamu ve özel sektörün serbest piyasa koşullarıyla işlemlerini kolaylaştıran kararları 24 Ocak 1980 yılında almıştır. Kararların açıklanmasının ardından; dönemin Maliye Bakanı İsmet SEZGİN, CHP Grubundan Erdoğan BAKKALBAŞI, AP Grubundan Kazım KARAAĞAÇLIOĞLU ve Milli Birlik Grubundan Fahri ÖZDİLEK alınan kararlara dair görüşlerini ifade etmişlerdir.

Maliye Bakanı İsmet SEZGİN, 24 Ocak kararlarından bir kısmını mecliste açıklamıştır. Açıkladığı karardan bazıları; fiyat kontrol komitesinin kaldırılması, faiz oranları ve faiz farkı ödeme oranlarıyla ilgili kararlar, ihracat ve yatırımları teşvik edici kararların alınması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettikleri mal ve hizmetlerde sübvansiyonların kaldırılmasıdır.

Açıklamasında; 25 Ocak 1980 tarihinde, Resmi Gazete’de yayımlanarak uygulamaya konan tedbirlerin ekonomik istikrarın sağlanması için alındığını ve alınan tedbirlerin enflasyon hızını yavaşlatmasına, ihracatı arttırmasına, işsizliğin azalmasına etki edeceği açıklamasında bulunmuştur. (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1980: 30). Sezgin, kararları iç ve dış sermayeye teslimiyet olarak görenlerin karşısında durmuştur. Sezgin’e göre; Türkiye, ekonomik potansiyelini ispat etmek için cesur atılımlar yapmıştır (CSTD, 1980: 19).

Sezgin’in açıklamalarından sonra; kararlar bazı parti grupları tarafından olumlu karşılanmış, bazı parti gruplarına göre de kararlar eleştirilmiştir. Kararlar açıklandıktan sonra olumlu olarak karşılanan konular şunlardır;

AP grubundan Kazım KARAAĞAÇLIOĞLU, 24 Ocak 1980 yılında yapılan yüksek oranlı devalüasyon kararını; ihracatı arttıracığı ve Türkiye’nin içerisinde bulunduğu döviz darboğazına çözüm bulacağı umuduyla desteklemiştir (CSTD, 1980: 69).

Alınan kararlardan biri de KİT’lerin ürettiği mal ve hizmetlerden sübvansiyonların kaldırılmasıdır. Bu karar, KİT’lerden kaynaklanan zararları azaltacağı gerekçesiyle Karaağaçlıoğlu tarafından olumlu karşılanmıştır (CSTD, 1980: 68).

Son olarak; Karaağaçlıoğlu, Eşel-Mobil Ücret kararının, ülkede devalüasyon sonucu artan enflasyon ve ekonomik tedbirlerin getireceği mali külfetlerden memurları korumak amacıyla alındığını ileri sürmüştür. Bu kararı denge sağlayacağı amacıyla isabetli bulmuştur.

Yukarıda ifade edilen üç olumlu karar: Devalüasyon, KİT ürünlerinin serbest bırakılması ve Eşel-Mobil Ücrettir. AP grubundan Kazım KARAAĞAÇLIOĞLU, üç kararı da destekleyen kişidir. Karaağaçlıoğlu, alınan kararların zor durumda olan ekonomiye işlerlik kazandıracağına inanmıştır (CSTD, 1980: 77).

Kararlar açıklandıktan sonra olumsuz olarak karşılanan kararlar ise şunlardır;

Eleştirilen konulardan ilki, 1980 kararlarıyla Adalet Partisi’nin ekonomide devlet müdahaleciliğini kaldırmasıdır. Bu konu hakkında CHP Grubundan Erdoğan BAKKALBAŞI, “Adalet Partisi modeli liberal bir ekonomi olarak tanımlamıştır. Yerli sermaye ile yapılması gereken sanayiye, tohum üretiminden yaş sebze meyve üretimine, orman ürünlerinden madencilığe kadar olan sektörlerin hepsini yabancı

sermayeye bırakmıştır” (CSTD, 1980: 58) demiştir. Ayrıca Bakkalbaşı’na göre, devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması, fiyatlar başta olmak üzere birçok şeyin özel sektöre devredilmesi adaletsizlikleri arttıracak, sosyal sorunları ortaya çıkaracaktır. Ayrıca sosyal yapıyı kötü etkileyerek orta tabakanın kalkmasına sebep olacağından, azınlık hükümetinin devlet müdahalesini kaldırma çabalarını yanlış bulmuştur. Bu doğrultuda bir eleştiri de Milli Birlik Grubu adına Fahri ÖZDİLEK’ten gelmiştir. Özdilek, hükümetin karma (devletçi) ekonomiyi terk ederek liberal bir ekonomiyi tercih ettiğini söylemiştir. Seçtiği yön; büyük dengesizlikler yaratacak, toplumu daha kötü günlere sürükleyecektir (CSTD, 1980: 36) demiştir.

Maliye Bakanı İsmet Sezgin, ekonomik tedbirlerin dönemin yapısından kaynaklandığını ve tedbirlerde IMF, Dünya Bankası, AET, OECD gibi kuruluşların etkisinin olmadığını söylemiştir. Sezgin’in aksine, aralarında Ahmet TAHTAKILIÇ, Erdoğan BAKKALBAŞI gibi isimlerinde olduğu birçok senato üyesi yapılan devalüasyon ve zamların IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların baskılarından kaynaklandığını düşünmüştür.

Kararların açıklanmasından sonra en çok tartışılan konu, devalüasyon kararı olmuştur. Özdilek, Devalüasyonunun hayat pahalılığını daha da arttıracığı düşünmüştür. Enflasyonun ve hayat pahalılığının önünün kesilmesi için bu kararların başka kararlar ile desteklenmesi gerektiğini savunmuştur (CSTD, 1980: 36).

Özdilek’in eleştirdiği başka bir karar; hükümetin özel kesime, yabancı sermayeye çok geniş haklar tanınması ve bu durumun serbest fiyat ekonomisinin önünü açmasıdır. İthalattan alınan damga resmi %1’e düşürülmüş bununla birlikte ithalat artmış ama ihracat gelirleri yetersiz kalmıştır. (CSTD, 1980: 36).

Yeni alınan kararlarla KİT ürünlerinin fiyatları serbest bırakılmıştır. KİT ürünlerine gelen zamlar, devalüasyon oranının çok üstünde kalmıştır. Bakkalbaşı, KİT ürünlerine yapılan zamların devalüasyon oranından daha yüksek olmasını fiyat düzenlemesi olarak değil, zam vergisi olarak görmüştür (CSTD, 1980: 58).

Başka bir önemli konuda sigara tekelinin kaldırılması kararıdır. Devlet 1980 dönemine kadar tütüne destek vermiş böylece tütün üreticisinin ekonomik kalkınması da sağlamıştır. Sigara tekelinin kalkıp özel sektörün buna ele atacağı zaman devlette tütüne olan desteğini çekmiş olur. Bu karar uygulamaya geçtiğinde, tütün üreticisi olumsuz etkileneceğinden Bakkalbaşı, bu kararı eleştirmiştir (CSTD, 1980: 59).

24 Ocak kararlarından biri de Eşel Mobil Ücret Sistemidir. Bu karar TBMM’de hem olumlu hem de olumsuz olarak karşılanmıştır. Karaağaçlıoğlu’nun, Eşel-Mobil Ücret sistemini destekleyen tarafta yer aldığı yukarıda ifade edilmiştir. CHP grubundan Bakkalbaşı; ekonomik yapıdan dolayı Eşel-Mobil Ücret kararını mümkün görmemiştir. Karar ekonomik yapı düzeldiğinde ve enflasyon hızı yavaşladığında uygulanabilir (CSTD, 1980: 59) demiştir.

Toparlarsak; kararlar açıklandıktan sonra devalüasyon, zamlar, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlarının serbest bırakılması, yabancı sermayeye getirilen imkanlar, ithalatta uygulanan damga resmindeki indirim, sigarada tekelin kaldırılması ve Eşel Mobil Ücret gibi kararlar en çok tartışılan konular olmuştur.

Kararlara ilişkin genel görüşlerini ifade eden Kazım KARAAĞAÇLIOĞLU, 1980’lerin başında görülen sorunların çoğunun 22 aylık Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin yapmış olduğu politikalardan kaynaklandığını düşünmüştür. Sonuç olarak; cesaretle alınan mali ve ekonomik kararların, zor durumda olan ekonomiye işlerlik kazandıracağına inanmaktadır (CSTD, 1980: 77). Erdoğan BAKKALBAŞI; “Ekonominin kurtulması amacı doğrudur. Ancak bu amaca giden yoldaki araçlar eksik ve yanlıştır. Yanlış olan araçlar Türk toplumunun geleceğini çıkmaza sürükleyecektir” demiştir (CSTD, 1980: 63). Genel olarak, CHP adına açıklamalarda bulunan Bakkalbaşı, kararları yanlış bularak, bu kararların ülkeyi daha kötü durumlara getireceğini düşünmüştür.

3.1.3. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrasında TBMM’de Tartışılan Konular

29 Şubat 1980 yılındaki meclis birleşiminde yeni politikalara ilişkin görüşlerini paylaşanlar arasında CHP Grubundan Bülent ECEVİT, AP Grubu adına Cihat BİLGEHAN, MHP Grubu adına İhsan KABADAYI ve MSP Grubu adına Necmettin ERBAKAN vardır.

Bilgehan, tedbirlerden sonra ülkede yaşanan durumu hükümetin yanında yer alarak değerlendirmiştir. Tedbirlere 24 Ocak’ta başvurulmayıp tedbirler geciktirilseydi, ülkenin durumunun daha kötü olacağını savunmuştur. Kararların, enflasyonu yavaşlatacağına ve KİT zararlarını azaltacağına inanmıştır (MMTD, 1980:678). Ecevit, Kabadayı ve Erbakan Bilgehan’ın aksine 29 Şubat 1980’de ülkenin geldiği durumu eleştirmiştir. Ekonomide iyiye giden bir şeyin olmaması tartışılmaya başlanmıştır.

Devalüasyon yapılmasına rağmen; Türk parasının değerinde düşüş durmamış, işçi dövizleri beklenen düzeyde gerçekleşmemiş, dışsatım hızlanmamıştır. Bülent ECEVİT, “fiyatların serbest piyasaya bırakılması sonucunda zamların ardından zincirleme fiyat artışları olmuştur. Ayrıca hükümetçe uygulanan yeni politikalar enflasyonu önleme konusunda işe yaramamıştır” demiştir (MMTD, 1980: 666).

Ecevit’in eleştirdiği kararlardan biri de fiyatların piyasada arz ve talebe göre belirlenmesidir. 1979 yılında ve 1980 yılının başlarında ekonomide iki fiyat vardır. Malların piyasa fiyatı ve karaborsa fiyatı söz konusudur. Azınlık hükümeti, ikili fiyatı ortadan kaldırmak için fiyatları serbest bırakmıştır. Bu karardan sonra, zincirleme fiyat artışları olmuştur. Fiyatlar serbest bırakılmasına rağmen, demirde ve çimentoda karaborsa devam etmiştir (MMTD, 1980: 666).

Ecevit’in eleştirdiği başka bir konu ise; yeni modelle çağdaş kapitalizm sınırlarından çok geriye gidilmesidir. Yalnızca işçiler, köylüler değil esnaf ve sanatkarlar da ezilmiştir. Çünkü halkın satın alma gücü azaldıkça esnaflarında satışı azalmıştır. Köylüler üretim yapamayacak duruma gelmişler, gübreyi bulsalar bile mazotu bulamaz hale gelmiştir (MMTD, 1980: 672). Aynı konuyu Coşkun KARAGÖZOĞLU da eleştirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 24 Ocak kararları sonrasında sermayenin sınırlı elde toplanmış olması milletvekilleri tarafından tartışma konusu olmuştur. Karagözoğlu, “bu kararlardan karlı çıkanlar; sömürüyü elinde bulunduranlar, vergi kaçakçıları, karaborsacılar, vurguncular olmuştur. Hükümet büyük sermayenin dediğini yaparak emeği görmemiş ayaklar altına almıştır” (MMTD, 1980: 425) demiştir.

MHP Grubundan İhsan KABADAYI, son yapılan yüksek devalüasyondan sonra ithalattan alınan damga resminin %1’e indirilmesi kararına endişeyle bakmıştır. Endişesinin nedeni; bu kararın ithalatı arttırıp, ihracatı istenen seviyeye getirmemesidir (MMTD, 1980: 689). Kabadayı’nın üzerinde durduğu başka bir konu ise kararların başka kararlar ile desteklenmesi gerektiğidir. Hükümet enflasyon ve fiyat artışlarını kontrol altına almak için 24 Ocak 1980 kararlarını uygulamaya koymuştur. Kabadayı, az gelişmiş ekonomilerde başarının sağlanması için tedbirlerin bazı yan tedbirlerle desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir (MMTD, 1980: 689).

Son olarak Necmettin ERBAKAN; kararlardan önce vaat edilen işçi dövizleri ve ihracat dövizlerinin gelmemesini eleştirmiştir. Erbakan'ın eleştirdiği başka bir konu ise Şubat 1980 sonunda ülkede mazot ve gübre olmayışıdır (MMTD, 1980: 696-697).

24 Haziran 1980 tarihinde gerçekleşen TBMM görüşmelerinde Zonguldak Milletvekili Bülent ECEVİT ve aynı görüşte olan 111 milletvekili azınlık hükümeti hakkında gensoru açılmasını talep etmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarının anarşi ve ekonomik sorunlara çözüm olmadığı gerekçesiyle gensoru önergesi verilmiştir (TBMM,1980: 421).

Gensoru önergesinin gerekçelerini Coşkun KARAGÖZOĞLU şu şekilde sıralamıştır; Kurulan azınlık hükümetinin üzerinden 200 gün geçmesine rağmen Türkiye'de ağır ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımlar devam etmiştir. 22 Kasım 1979 tarihinde Türkiye anarşi ve enflasyon meselelerini aşamadıkça diğer meseleleri de çözemeyecek diyen Demirel, hükümeti kurduktan 7 ay sonrada anarşi ve enflasyon meseleleri çözememiştir. Demirel, azınlık hükümetini kurarken fiyatlar makul seviyede tutulacaktır demesine rağmen kararlardan sonra birçok ürüne zam yapılarak söylenenlerle yapılanların farklı olduğu görülmüştür (MMTD, 1980: 424). Karagözoğlu'nun eleştirdiği başka bir şey; temel mal ve hizmetlere büyük zamlar yapılmasıdır. Ayrıca serbest piyasa ekonomisine geçiş ile isteyen istediği kadar fiyat artışı yapmıştır. Kararlardan sonra zengin daha zengin, fakir daha fakir olmuştur (MMTD,1980: 424).

MSP grubu adına Mehmet Recai KUTAN, "14 Ekim 1979 seçiminden önce Adalet Partisi broşürler bastırarak hükümetin ülkeyi kan gölüne çevirdiği, anarşi ve bölücülükte yasaları uygulamadığı, işsizliğin arttığı, paranın pul haline geldiği, milleti yokluğa, kıtlığa, karaborsaya mahkum etmiştir" (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1980: 434-435) demiştir. 1980 sonrası sürece baktığımızda bu söylenenlerin hiçbirinde düzelme olmamıştır. Sonuç olarak Demirel Hükümeti 1979'da söylediği sözlerle adeta kendi iktidarından söz etmiştir.

Dönemin milletvekilleri Coşkun KARAGÖZOĞLU, Necmettin ERBAKAN ve Tarhan ERDEM de azınlık hükümetinin aldığı kararların işe yaramadığı gerekçesiyle gensoru önergesi veren milletvekilleri arasında yer almıştır.

Karagözoğlu, “30 Haziran 1980 tarihinde geline nokta enflasyon durmamış, halledilmemiş ve iki kat artmıştır. Ayrıca anarşi ve terör durmamış, halledilmemiş ve dört kat artmıştır” (MMTD, 1980: 491) demıştır. Karagözoğlu, azınlık hükümetinin 200 gün boyunca üretimi, ihracatı arttıramadığını bilakis, 7 aylık sürede paranın değerini düşürmekle, zamlar, faizler, pahalılıkla meşgul olduğunu ileri sürmüştür (MMTD, 1980: 492).

Erbakan kararlardan 200 gün sonra, “azınlık hükümeti paranın değerini düşürerek milleti ezdi, zam üstüne zam yaptı, faizleri hudutsuz hale getirdi” demıştır (MMTD, 1980: 494). Erbakan, 1980 Haziran’ı 1979 Kasım’ından daha kötüdür. Hükümet’in almış olduğu kararlardan yamayı örtmediğini, yamanın daha da büyüdüğünü söyleyerek hükümet değişmediği müddetçe yaranın büyüyeceğini ve tahribatın artacağını söylemiştir (MMTD, 1980: 500).

Son olarak; Tarhan ERDEM hükümetin geldiği noktayı değerlendirmiştir. Erdem, “Demirel’in azınlık hükümeti modeli sorunları çözecek nitelikte ve özellikte değildir” (MMTD, 1980: 256). Erdem, 24 Ocak ve sonrasındaki kararlardan maliyetini güçsüzlerin çektiğini düşünmüştür (MMTD, 1980: 527).

Sonuç olarak; azınlık hükümetinin ekonomiyi kurtarmak amacıyla 24 Ocak 1980’de aldığı kararlar başarısız olmuştur. Ekonomik kriz, enflasyon önlenememiş, üretim, yatırım, ihracat, ithalat artmamıştır. Aksine sürekli devalüasyon, faiz arttırımı, zam ve pahalılık yaratılarak kriz daha da derinleşmiştir. Türkiye’nin 24 Ocak 1980’den sonra yaşadığı kötü şartlardan dolayı hükümetin değişmesi yönünde gensoru önergesi verilmiştir.

TBMM tutanaklarında dikkat çeken bir şey kararlardan ilgili her tartışmadan sonra milletvekillerinin kendi içerisinde konu dışı tartışmasıdır. 1980 yılındaki siyasi sıkıntılardan dolayı kararlar tam anlamıyla tartışılmamıştır.

3.2. İktisat Dergilerindeki Tartışmalar

Kararların alındığı tarihte ve sonrasında kararları tartışan kesimlerden biri de dergilerde makale yazan yazarlar ve ekonomi hocalarıdır. Alan dergilerinden İktisat, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Birikim, Yeni İş Dünyası, Yeni Düşün gibi dergiler incelenmiş, tartışmalar ve görüşler ortaya konulmuştur.

3.2.1. İktisat Dergisinde Olan Tartışmalar

İktisat dergisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından oluşturulmuştur. 1939 yılından beri sayı çıkartan bilimsel bir dergidir.

Ekonomik istikrar paketinden önce, ülke ekonomisinin genel seyri hakkında Prof. Dr. Erdoğan ALKİN ve Prof. Dr. Gülten KAZGAN görüşlerini bildirmişlerdir.

1970'lerin sonlarına doğru Türkiye ekonomisinin en belirgin darboğazı dövizdir. 1977 yılı sonuna gelindiğinde kısa vadeli borçlar ödenememiştir. Büyüme hızı düşmüş, enflasyon hızı artmış, sanayi üretimi aksamış, temel malların da sağlanmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Tüm bu belirtiler yapısal bir bunalımın varlığına işaret etmiştir.

1979 yılı sonunda Prof. Dr. Erdoğan ALKİN, 1979 Yılı Sonunda Türkiye Ekonomisi başlıklı makalesinde (Alkin, 1979: 20) istikrar önlemlerinin uygulanmasına dair açıklamalarda bulunmuştur;

1979 yılında ekonomi reel yönden duraklamakta parasal yönden ise giderek şişmektedir. Böyle bir ortamda sürekli vurgulanan istikrar önlemleri uygulansa dahi iyileştirme değil ancak kötüye gidişte yavaşlama etkisi yaratabilecektir. Ekonominin rayına oturması için istikrar politikalarının ötesinde ayrıntılı uygulamalar gerekmektedir. 1980 yılına girerken önerilen paketlerin böyle bir anlayıştan uzak görünüm taşıdığını da söylemek zorundayız ekonomik göstergelerin tümü gelecek yılın çok zor bir dönem olacağı izlenimini veriyor.

Alkin, ekonominin çok zor bir süreçten geçtiğini, bu süreçten çıkmak için klasik istikrar tedbirlerini uygulamak yerine marjinal tedbirlerin uygulanması gerektiğini söylemiştir. Klasik iktisat tedbirlerinin ötesine gidilmediği müddetçe, 1980 yılında ekonominin daha kötü durumda olacağını belirtmiştir.

1979 yılının Aralık ayında Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın 1980'in başında Türk Ekonomisinde Savurganlık ve Ekonomik Gelişme adlı makalesi (1979: 13) İktisat dergisinde yayımlanmıştır. Kazgan, yazısında petrol kriziyle birlikte ekonomide yeni savurganlıkların çıktığını ifade etmiştir.

Kazgan’a göre (1979: 16) 1980 yılına girerken temel sorun; “Türk ekonomisinin bir yandan dış ticaret hadlerinden reel gelir kaybına uğrarken, bir yandan da yeni ve eski biçimleriyle savurganlık karşısında 1980’li yıllarda gelişmesini nasıl sürdüreceğidir”. Ayrıca Kazgan’a (1979: 16) göre; Türkiye, oluşan savurganlık türlerini gidermek için ivedi çareler bulamazsa 1980’li yıllarda Türk ekonomisinin geleceğini düşünmek hayaldir.

Ekonomik önlemler paketi açıklandıktan sonra dergilerde de tartışılmaya başlanmıştır. İktisat dergisi yazarları bu süreci nasıl değerlendirmiş bunlara bakacağız. Pakete dair görüşlerini paylaşanlar; Prof. Dr. Gülten KAZGAN, Prof. Dr. Demir DEMİRGİL, Prof. Dr. Erdoğan ALKİN, Mehmet BETİL ve Yalçın KÜÇÜK’tür.

Alınan kararlarda serbest piyasa ekonomisi yaratmak hedeflenmiştir. İlk olarak; Kazgan (1980: 4), ekonomik önlemler paketinin kendi içerisindeki tutarlılığı üzerinde durmuştur. Kazgan, alınan kararlardan; serbest piyasa ekonomisi yaratılması, Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının serbest bırakılması ve vergi tasarısı kararlarının üzerinde durmuştur.

Serbest piyasa ekonomisi hedefinin gerçekleşmesi için, ithalatta rakip olan firmalarında serbestleşmesi ve finans tekellerinin kırılması gerekmiştir. Kazgan’a göre (1980: 4), Türkiye darlıklar ekonomisidir. Rakip ithalat olmadığından, tekellerin gücü kırılmamıştır.

KİT zamlarına baktığımızda; “KİT zararlarının üç kaynağı vardır: Politik müdahalelerle etkinlikten uzak işe yaramaz insan deposuna dönüşmüş olmaları, büyük atıl kapasitelerle çalışmaları, politik müdahalelerle fiyatlarının düşük tutulmasıdır (Kazgan, 1980: 4). Ekonomik önlemler paketinin sadece politik müdahalelerle fiyatlarının düşük tutulmasıyla ilgilendiğini savunmuştur. Kazgan, KİT zararlarını oluşturan ilk iki kaynağına çözüm bulunmadığı için bu kararı eleştirmiştir.

Son olarak vergi tasarıları hakkında ki görüşlerini belirtmiştir. Vergi konusunda gerçekleşen yeni düzenlemelerin maaşlı kesimi olumsuz etkileyeceğini, fatura indirimlerinin yalnızca iş adamları adına değil ücretli, maaşlı kesimlere de vergi kolaylığı getireceğini söylemiştir.

Sonuç olarak; Kazgan, ilan edilen kararlardan üç tanesi üzerinde durmuş ve bunların eksik olan taraflarını açıklamıştır. İlk olarak, ülkede bulunan tekel gücü kırılmadan ve rekabet ortamı sağlanmadan serbest piyasa ekonomisine geçişin zor olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak, KİT’lerin zararlarını oluşturan üç kaynaktan bahsetmiş, paketin sadece bir kaynağa değinmesini eksik grmştir. Eleştirdiği son karar ise vergi tasarıları olmuştur. Hiç vergi vermeyen ya da gönlünce vergi vermeyenler hakkında önlemler alınmadığı için vergi tasarısını eksik bulmuştur.

Prof. Dr. Erdoğan ALKİN, önlemlerin doğru, yanlış ve eksik yönlerini şöyle ifade etmiştir;

Fiyatların yönetimsel kararlardan çok piyasa mekanizmasına bırakılma eğilimini, Türk lirasının dış değerinin yeniden belirlenmesini, dışsatımı, yatırımları ve üretimi özendirecek nitelikli önlemler konmasını doğru bulmuştur. Yeterli dış finans desteği sağlanmadan, devalüasyon yapılmasını, yanlış bulmuştur (Alkin, 1980: 7)

Alkin “KİT sorununa köklü çözümlerin olmaması, kamu kesiminin finansmanına ilişkin net ifadenin olmamasını eksiklik olarak grmştir. Alkin, paketin teknik açıdan büyük eksiklikleri olduğunu ř sözlerle ifade etmiştir; “Bu kararlar rejimi ve sistemi büyük dönemeçlerle değiştirecek kadar önemde değildir. Sistemin değişmesi isteniyorsa çok eklemeler yapmak lazım eğer rejim değişecekse bu kararlardan dolayı değil kısa gelecekte başka nedenlerle de ortaya çıkabilecek birçok çıkmazlardan dolayı belli tehlikeler ve riskler içerisine girilebilir” (Alkin, 1980: 4-5).

Sonuç olarak Alkin, alınan kararların hem doğru taraflarını hem de yanlış ve eksik taraflarını ifade etmiştir. Doğru bulduğu kararlar; fiyatların piyasa mekanizmasına göre belirlenmesi, üretimi, ihracatı arttıran kararların alınması ve TL’nin dış değerinin yeniden tespit edilmesi olmuştur. TL’nin dış değerinin yeniden belirlenmesini doğru bulmasına rağmen, yeterli dış kaynak elde edilmeden devalüasyon yapılmasını da yanlış bulmuştur.

Prof. Dr. Demir DEMİRGİL, Kazgan ve Alkin’den ayrışarak alınan tedbirleri desteklemiştir. Demirgil, alınan tedbirlerin Türkiye ekonomisinin sıkıntılardan kurtulması için tek yol olduğunu söylemiştir. Ayrıca tedbirlerin zamanında alındığını, biraz daha geç kalındığında ekonominin daha vahim durumlara

gelebileceğini düşünmüştür. Demirgil, tedbirlerin zamanında alındığını söylerken aynı zamanda bazı tedbirlerin alınmadığını açıklamıştır. Tasarrufları özendirici tedbirler paketin içinden çıkmadığını belirtmiştir (İktisat dergisi, Şubat 1980: 6).

Buraya kadar olan görüşleri derlersek; teknik açıdan ekonomik önlemlerin eksik ve yanlış yönleri dile getirilmiştir. Kimi yazarlar, devalüasyonu kimisi ise KİT'lerin fiyatlarının serbest bırakılmasını eleştirmiştir. Büyük bir eksiklik olarak, kamu kesimi finansmanın doğru düzgün hesaplanmaması görülmüştür. Bütçe açıkları kararlar alındığında da alındıktan sonraki dönemde de devam etmiştir.

1980 yılının Mart ayında İktisat dergisinin yeni bir sayısı çıkmıştır. Çıkarılan yeni sayıda hükümetin almış olduğu ekonomik önlemler, açık oturum şeklinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme çerçevesinde Mehmet BETİL, Erdoğan ALKİN, Besim ÜSTÜNEL ve Yalçın KÜÇÜK'ün görüşlerine yer verilmiştir.

Mehmet BETİL'e göre; 1980 yılında ve sonrasında ülke ekonomisinin krize girmesinin nedeni enflasyon ve üretim yetersizliği olmuştur. Betil, “ekonomik önlemler paketini enflasyon hedefleme ve üretim artışı sağlayabilmesi açısından yeterli bulmadığını söylemiştir” (İktisat Dergisi, Mart 1980: 5). Ayrıca atılması gereken ilk adım olarak vergi düzeninde değişikliklerin yapılmasıdır. Betil, bu değişiklikler yapılmadan, kararlarda istikrarın sağlanmayacağını belirtmiştir.

Betil, enflasyonu önlemek için iki yol olduğunu (İktisat Dergisi, Mart 1980: 6) şu sözlerle ifade etmiştir;

Enflasyonu önlemenin iki yolu vardır. Bir tanesi vergilendirilmeyen kesiminin vergilendirilmesi ya da az vergi verenlerin vergi verir hale gelmesidir. Bu kesimin içindekiler; büyük toprak sahipleri, ithalatçı tüccarlar, serbest meslek erbabı ve büyük ticaretle uğraşan kesimlerdir. Bu kesimlerden toplanabilecek vergi paydası yaklaşık olarak Türkiye'nin bütçesine denktir. Vergi denkliğinin sağlamadan enflasyonu önlemek imkansız olmaktadır. İkinci olarak da üretim artışının sağlanmasıdır.

Betil'in sözlerinden yola çıkarak şunları söyleyebiliriz; ülkede belli başlı kararlar alınmış olabilir. Kararların uygulanması için temelin sağlam olması gerekmektedir. Enflasyon sıkıntısı ve üretim yetersizliği problemlerini çözmeden yeni kararları almak zeminde kaymalara neden olacaktır. Sonuç olarak; krize neden olan iki faktör vardır. Bunlar, üretim yetersizliği ve enflasyondur. Kararları, enflasyon ve üretim hedeflemesi açısından eksik görmüştür. Eksik gördüğü başka bir

şey, vergi denkliğinin sağlanmasıdır. Vergi dengliği sağlanmadığı müddetçe, enflasyonu yavaşlatmakta zordur.

Besim ÜSTÜNEL, Demirel Hükümet'inin siyasi felsefesi düşünüldüğünde, kararları kendi içinde tutarlı bulmuştur. Türkiye ekonomisi 1980 yılına dış ödeme güçlükleri ve enflasyon artışıyla birlikte girmiştir. Alınan önlemlerin tek başına yeterli olmayacağını savunan Üstünel, "Demirel Hükümeti çok sıkı para ve kredi politikasını uygular ve istikrarlı bir şekilde sürdürürse, politikaya başarı şansı verilebilir" (İktisat Dergisi, Mart 1980: 6-7) demiştir.

Başarının sağlanması için sıkı para politikası izlemek gerekecektir. Bunun içinde de Ankara'da, İstanbul'da ve Adana'da bulunan büyük tüccarların kredi musluklarını açması gerekecektir (İktisat Dergisi, Mart 1980: 8). Büyük tüccarlar bu baskıya dayanmadığı anda ekonomi tekrar sıkıntıya düşecektir.

Yalçın KÜÇÜK, ekonomik tedbirleri yeni tedbirler olarak görmemiştir. Üstünel, sıkı para ve kredi politikası uygulandığında politikalara başarı şansı verilebileceğini savunmuştur. Küçük ise, ekonomik örgütlenme düzeyindeki bir hükümetin sıkı bir para ve kredi politikası izleyemeyeceğini savunmuştur. Bunun nedeni olarak ise Merkez Bankasının ve ekonominin çeşitlenmesi neticesinde hükümetlerin sıkı bir para politikası izleme olanaklarının çok daraltılmış olmasıdır (İktisat Dergisi, Mart 1980: 8).

Üstünel, bazı konularda Küçük ile ters düşmüştür. Küçük, para arzının o dönemdeki kurumsal yapı içerisinde kısılamayacağını söylemiştir. Üstünel ise güç olsa da imkansız olmadığını savunmuştur.

Küçük, bu paketin kendi içinde enflasyon arttıracak hususlar olduğunu düşünmüştür. Sanayici yüksek fiyatlar ödeyerek hammaddesini alır. Hammaddesini ya dolarla alır ya da aldığı hammaddeyi üretimde kullanır. Kullanılan hammadde maliyet gösterilerek fiyat artışı gibi enflasyon olur. Para arzı bu duruma müdahale etmezse enflasyon olur.

Üstünel, Küçük'ün bu söylemini eleştirmiştir; para politikası yeterince ciddi yürütülürse para arzı izin vermez böylece maliyet artışının sürekli bir enflasyona dönüşmesi mümkün olmaz. Bir kereye mahsus fiyat artışı olur. Bir kereye mahsus fiyat artışı da enflasyon oluşturur diyemeyiz. Piyasada saptanan fiyatlar sanayiciler

ya da devletin kabul ettiği piyasada oluşan fiyatlar maliyetlerle ilgili değildir (İktisat Dergisi, Mart 1980: 10).

Tartışılan başka bir konu ise Eşel Mobil Sistemidir. Alınan ekonomik istikrar tedbirlerinden biri de, ülke içerisindeki enflasyon artışı kadar işçi ücretlerinin arttırılmasıdır. Alkin, “Eşel Mobil cret Sistemi tüm emekçi kesime uygulanacaksa, Türkiye’deki tüm ücretler, en azından örgütlenmiş emek piyasalarının ücretleri enflasyonun artış oranı kadar artacaksa buna itiraz edilmemelidir” demiştir (İktisat Dergisi, Mart 1980: 12). Alkin ve Küçük bu kararın uygulanmasını desteklemişlerdir.

3.2.2. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

24 Ocak kararlarının ilan edilmesinden itibaren kararlar tartışılmıştır. Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisinde hem kararların arkasından hem de kararlardan on ay sonra da tartışmalar devam etmiştir. 1980 dönemine kadar olan süreçte Türk ekonomisi bir sürü hatalar yapmıştır. Bu hatalar ekonominin hem sistemini hem gücünü hem de işleyişini olumsuz etkilemiştir. İlk olarak; Ekonomik Yorumlar dergisinde, Kemal KURDAş, Osman Nuri TORUN ve Öztin AKG kararların n değerlendirmesini yapmıştır.

Kurdaş (1980: 33-34), ekonomik önlemler paketini değerlendirmiştir. Demirel Hükümetinin iki aylık bir hükümet olmasına rağmen aldığı kararları cesur olarak nitelendirmiştir. Ekonominin içinde bulunduğu bunalımın bu kararlarla aşılabileceğini düşünmüştür. Kurdaş, alınan kararlardan dört tanesinin üzerinde durmuştur. Bu kararlar; KİT’lerin fiyatlarının serbestleştirilmesi, Türk Parasının Kıymeti, ihracatı arttırıcı tedbirler ve petrol arama kararıdır.

İlk olarak, Kamu İktisadi Teşekküllerinin fiyatlarının serbest bırakılması kararını, bu kuruluşların zararlarını ortadan kaldıracakđı gerekçesiyle olumlu bulmuştur.

25 Ocak 1980 tarihinde Resmi Gazete’de ilan edilen kararların ilki Türk parasının değerinin yeniden tespit edilmesidir. Kurdaş, hükümetin dış ödemelerdeki bunalımını gidermek amacıyla kur ayarlamasına gitmesini olumlu karşılamıştır. Ayrıca bu kararın ekonomik çıkmazdan kurtaracakđına inanmıştır. Kararları yapısal reform değerikliği olarak değer, ekonominin içinde bulunduğu dar boğazdan çıkışın anahtarı olarak görmüştür.

Türk Parasının Kıymetini koruma kararında, gübre ve gübre üreticileri tarafından kullanılan hammadde ve zirai ilaç ithallerinde kurda istisna olmuş ve 1 Dolar 55 TL olarak belirlenmiştir. Kurdaş, bu kararı eleştirmiştir. Eleştirisi ise; hükümet almış olduğu kararlarda gübre fiyatlarını serbest bırakmış ve bu karar sonrası gübre fiyatlarına zam gelmiştir. Bir taraftan da, gübreye özel bir kur uygulanmıştır. Yani; bir taraftan zam yapılması bir taraftan da indirim yapılmasını tezatlık olarak görmüştür (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat 1980: 34).

İhracata yönelik tedbirler hakkındaki kararları da eleştirmiştir. Yeni kararlar ile ihracatçıya teşvikler getirilmiş ve teşvik belgesi alan ihracatçıların yapacağı ithalatlarda gümrük vergisinde indirimler uygulanacaktır. Kurdaş, bu kararın gerçekte uygulanmasının karmaşık olduğunu ve kötü kullanımlara mahal vereceği görüşündeydi (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1980: 36).

Kurdaş, Son olarak petrol aramaları ile ilgili hükümler hakkında durmuştur. “1965 yılından beri petrol araması konusunda Türkiye’de kimseye petrol aratılmamıştır. Türkiye kuyu başından fiyatını her zaman dünya fiyatlarının altında tutmuştur. Petrol arama işlemini devletin kendisinin yapacağı söylenmiş, petrol aramak isteyenlere ağır yaptırımlar getirilmiştir. Ama petrolü ne kendisi arayabilmiş ne de başkasının aramasına izin vermiştir” (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat 1980: 36) demiştir.

Kurdaş, “yeni alınan petrol arama hakkında ki kararlar Türkiye’nin petrol konusunda eski hatalarının telafisi olmuştur. Artık petrolü kimin ürettiği önemli olmamış, petrolün üretilmesi önemli olmuştur” (Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisi, Şubat 1980: 37). Bu kararı, istikrar programının en temel tedbirlerinden biri olarak görmüş ve bu tedbiri desteklemiştir.

Kurdaş’ın kararlara ilişkin ön değerlendirmesi genel çerçeve de şu şekildedir; KİT ile ilgili kararı, zararların ortadan kalkmasını sağlayacağından olumlu karşılamıştır. Petrol arama kararıyla ilgili hükümetin geçmişten gelen davranışlarını değiştirip, yabancılara da petrol arama hakkı verdiği için desteklemiştir. Devalüasyon kararını bazı noktalardan desteklemiş olsa da gübre konusunda oluşan tezatlığı eklemiştir. Son olarak, ihracatla ilgili teşvikleri kötü kullanımlara yol açacağı gerekçesiyle yanlış bulmuştur.

Osman Nuri TORUN; Türk parasının kıymetinin belirlenmesi, ithalattan alınan damga resminin kaldırılması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlarının serbestleştirilmesi, vergi ve ihracatla ilgili kararların üzerinde durmuştur.

Torun, yapılan kur ayarlamasını yüksek bulmuştur. Türkiye'nin mecbur olmadıkça, ithalat yapmamasını söyleyerek, damga resminin kaldırılması ithalatı arttıracaktır demiştir. İthalattan alınan damga resminin kaldırılmasını, ithalatı arttıracığı için yanlış bulmuştur. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlarının serbest bırakılmasını ve ihracata gelen teşvik kararlarını onaylamış ve yerinde bulmuştur. Son olarak vergi vermeyen kesimlerin vergilendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Torun, kararların bazılarını desteklese de eksik yanlarını söylemiştir. Bu kararların uygulanmasında dikkatli olunmasını önermiştir. Dikkat edilmesi gereken şey; ekonomiyi işler hale getirebilmek için ülkenin ithalata gerekli kaynağı bulması gerekmektedir. Aksi durumda tedbirlerin alınması işe yaramayacaktır. İthalatın yapılması için gerekli olan döviz bulunmadığı müddetçe ekonomide kısa bir süre sonra tekrardan devalüasyon ihtiyacı ortaya çıkmış olacaktır (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1980: 43).

Torun'un kararlar hakkındaki görüşleri Kurdaş ile benzer yöndedir. İkisi de; tedbirlerin niyetinin doğru yönde olduğunu ama tedbirlerin eksikliklerinin olduğunu düşünmüştür.

Son olarak Öztin AKGÜÇ'ün ekonomik kararlar paketiyle ilgili ön değerlendirmesi (Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisi, Şubat 1980: 44) şöyledir; kararları cesur ama tehlikeli görmüştür. Akgüç; tedbirlerde vergi düzenlenmelerinin olmamasını eksik bulmuş ve ekonomik paket vergi aracını etkili bir şekilde kullanmaz ise paketin başarı şansının olmadığını düşünmüştür.

Akgüç, “yapılan devalüasyon iç tüketimi azaltır. Bu durum, ekonomik nimetlerden az yararlanan kesimlerin tüketimlerini daha da kısımasına sebep olur sosyal huzursuzluk artar” (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat 1980: 45) demiştir. Sonuç olarak, devalüasyonun, sosyal sıkıntıları arttıracığını düşünmüştür. Bu karardan Akgüç'ün dediği gibi orta ve alt gelir grubu etkilenmiştir.

Akgüç, Kurdaş ve Torun'un eleştirdiği noktalardan farklı bir yere değinmiştir. Akgüç, “Türkiye’de ekonomik kararlar ciddi araştırmalar olmadan, gelişi güzel, bazen de varolan reçeteleri uygulamaya koyarak gerçekleştirmiştir” demiştir (Banka

ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat 1980: 44). 24 Ocak kararları bu açıklamayla bağlantılı olarak, kararların geniş araştırmalar yapılmadan alındığı görülmüştür. Kararların alınması kadar, bu kararların uygulayıcıları da önemli bir faktör olmuştur. Kararları uygulayanların gerekli bilgi ve donanıma sahip olması gerekmektedir.

Buraya kadar ekonomik yorumlar dergisinde kararların alınmasının ön değerlendirmesini yapan kişilerin hangi kararları eleştirip, hangi kararları desteklediğine değindik. Tedbirlerin üzerinden 10 ay geçtikten sonra kararlar nasıl karşılanmış bunlara bakacağız. Bu süreçte, somut göstergelere dayanarak tedbirlerin başarısı ortaya koyulacaktır. Açıklamalarda bulunan yazarlar; Kemal KURDAŞ, Prof. Dr. Gülten KAZGAN ve Prof. Dr. Akın İLKİN'dir.

İlk olarak Kemal KURDAŞ, somut verilere göre kararların başarısını değerlendirmiştir. Kurdaş, “GSMH düşmüş, ihracat artışları sağlanamamış ve sanayi kapasite kullanım oranları %50'nin altında kalmıştır” demiştir. On aylık sürede, ekonomik önlemler paketinin başarı sağlamadığını söylemiştir. Ocak istikrar paketi parlamento da azınlık olan bir siyasi iktidarın aldığı kararlardan oluşmuştur. Bu açıdan alınan tedbirleri cesur olarak değerlendirmiştir. Paket, Nisan ayından sonra eski tip bir politikalara benzer bir hale gelmiştir.

24 Ocak kararları; yatırımları ve tasarrufları arttırmak ve tüketimi kısmak amacıyla alınmıştır. Kurdaş, hükümetin aldığı bu kararlarda, bütçe üzerine kararın olmamasını eksiklik olarak görmüştür.

İstikrar kararlarında, olumlu bulunan taraf ise piyasa ekonomisine dönüş fikridir. Serbest piyasa ekonomisinin ekonomideki makro dengeleri yerine getireceği düşünülmüştür. Serbest piyasa ekonomisinin sağlanması için, devletin ihracat ve ithalatçı arasında olmaması gerekmiştir. Devlet, bu dengeyi sağlayamadığı için, serbest piyasa ekonomisine geçiş başarılı olmamıştır. Kurdaş'a göre; 1950 ile 1980 arasında izlenen kur politikası ithalatçı sektöre büyük rantlar sağlamıştır.

1980 yılında hem dış kuruluşlar hem de kararları alan hükümet kararları başarılı bir program olarak görmüştür. Kurdaş ise “Şehrin kerameti kendinden menkuldür” (Ekonomik Kararlar Dergisi, 1980, 20) yani keramet şehir içinde gizlidir. Gerçekten hükümetin dediği gibi kararlar başarılı olmuş olsa bu durum mevcut rakamlara yansır. Mevcut rakamlardan görünen kararların başarısızlığıdır. Yani burada söylenmek istenen şey, aslında dışarıdan iyi ya da kötü ne gözüktürse

gözüksün uygulamaya ve gerçekçi somut göstergelere bakarak başarılı ya da başarısız olduğunu çıkartabiliriz. Son olarak Kurdaş, Türkiye ekonomisini hasta insana benzetmiştir. Kurdaş’a göre; programın başarısızlığının sebebi doktorun hastaya tam teşhis koymamasıdır.

Kazgan’a göre 24 Ocak programı, ilk çıktığı dönemde piyasa ekonomisini gerçekleştirmek, enflasyonu yavaşlatmak ihracatı artırmak amacıyla gündeme gelmiştir. On aylık dönem itibariyle bu amaçlarından hiçbirini gerçekleştirememiştir. Türkiye reel gelir kayıplarına uğramıştır (Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisi, Aralık 1980: 25).

Kurdaş, piyasa ekonomisinin yaratılma kararını olumlu bulmuştur. Kazgan ise; “piyasa ekonomisi kaynakları etkin dağıtıldığında işler” demiştir. Kazgan’a göre, 1980 Ocak programının yürürlüğe konduğu dönemde piyasa ekonomisinin yaratılması imkansızdır (Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisi, Aralık 1980: 26).

Kazgan, piyasa ekonomisinin yaratılmasının imkansız olmasını, 1980 yılının problemleri ile anlatmıştır. İlk problem, kamunun vergi yasasını getirmemesidir. Topluma baktığımız zaman vergi veren kesimlerde bir sıkıntı gözlenmiştir. Devlet parayı basar, para basımından dolayı fiyatlar artar, gelir artar, artan gelirin büyük bir kısmını ele geçiren toplumdaki kesimlerden devlete vergi dönüşü olmaz, devlet piyasaya bastığı parayı geriye alamaz ve tekrardan para basmak zorunda kalır. Kazgan, “1980 Ocak niteliğinde herhangi bir istikrar programı ile piyasa ekonomisi kurulamaz piyasa ekonomisi bir darlık ekonomisinde olamaz, devlet enflasyon kaynağı haline geldiği sürece Türkiye’de darlık ekonomisi her daim olacaktır” demiştir (Ekonomik kararlar dergisi, Aralık 1980: 25-26).

Son olarak Akın İLKİN’in görüşlerine değinelim; İlkin’ göre, 1950’li ve 1960’lı yıllarda ekonomik bunalımlar olmuştur. Ama o problemleri çözmek daha kolay olmuştur. Nedeni ise o dönemlerde ekonomide büyük problemler yoktur. 1970’li yıllarda başlayan petrol problemiyle birlikte sadece Türkiye’de değil, Dünya ülkelerinde de ekonomik problemler yoğunlaşmıştır. İlkin, 24 Ocak kararlarıyla Türkiye’nin kurtulmasını hayal olarak görmüştür. Ayrıca, kararları hastalığa ilaç olarak tanımlasa da hastalığa çare olmadığı görüşündedir (Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisi, Aralık 1980: 28-29).

Bazı iktisatçı ya da siyasetçi yazarlar 24 Ocak kararları alındıktan sonra ki periyotta açıklamalarda bulunmuşlardır. Kararların, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmaya yararlı olacağını söylemişlerdir. Akın İlkin, bu görüşlerden tamamen ayrılarak kararların alındığı ilk gün bile kararların neler getireceğini tahmin etmiştir. Türkiye ekonomisini “ağır hasta” olarak tanımlanmıştır. İlkin’e göre ekonomin ağır hastalıklar yaşadığı, kararları uygulayanlar tarafından hafife alınarak aspirinle tedavi yöntemine başlanmıştır. Bu yüzden köklü tedaviler olmadığı için kararların başarısız olacağını ön görmüştür.

İlkin’in eleştirdiği başka bir şey; önlem paketleri uygulanabilir ama bu önlemleri kimin uygulayacağı önemlidir. Türkiye’nin becerikli kişi yetiştirmeye yönelmesi gerekmektedir. Kazgan’ın da dediği gibi; Türkiye’de temel sorun yeni ekonomik koşullara uygun birey yetiştirilmesidir. Türkiye’de insan faktörü sorununu çözemediğimiz sürece ister piyasa mekanizması çalışsın, ya da kararlar alınsın birtakım şeyler havada kalacaktır. Yeni gelen sistemi uygulayacak olan insandır. 1980’e gelindiğinde bu durum unutulmuştur. Türk ekonomisi artık 1950’lerde değildir. İnsan faktörüne öncelik verilmesi konusunda, Kazgan ve İlkin aynı görüşü paylaşmıştır.

Sonuç olarak; programın başarısızlığı konusunda görüş birliği olmakla beraber nedenleri konusunda görüş ayrılıkları olmuştur. Akın İLKİN’e göre; paket başından beri başarı sağlayamamıştır. Kemal KURDAŞ’a göre; fikir itibarıyla program doğrudur ama uygulamasında hatalar yapılmıştır. Gülten KAZGAN’a göre; piyasa mekanizması uygulanmaya konmuş, uygulamaya çalışılmış ama bu piyasa mekanizmasının işleyebilmesi için gerekli koşullar yaratılmamıştır. Yapılan devalüasyon, kur ayarlamaları ve KİT ürünlerinin fiyatlarının serbest bırakılmasıyla ekonominin düzlüğe çıkacağı varsayılmıştır. 1980 yılının sonlarına doğru; işsizlik daha da artmış, imalat sanayi gerilemiş, cari açık daha da artmış ve enflasyon aşırı derecede yükselmiştir. AKGÜÇ’e göre; hangi yönden bakılırsa bakılsın 25 Ocak kararları başarılı olarak değerlendirilememiştir. Sağlanan bazı marjinal iyileşmelerin de, ekonomiye maliyeti çok pahalı olmuştur (Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1980: 43). Ülkenin geldiği noktada, kararlar amacına ulaşamamıştır.

3.2.3. Birikim Dergisi

Birikim dergisi aylık sosyalist kültür dergisidir. 1980 yılı Şubat ayında yayımladığı sayısında 24 Ocak 1980 kararlarına dair bilgiler verilmiştir.

Birikim dergisinin Şubat 1980 sayısında Ömer LAÇİNER Serbest Piyasa ve Serbest Baskı Dönemine Girilirken (1980: 12) adlı makalesinde Demirel Hükümetinin yeni politikasını şu şekilde ifade etmiştir; “Demirel Hükümeti, devletin ekonomide etkisini azaltarak özel sektöre yetki vermiştir. Liberalizm akımının özünde olduğu gibi yeni ekonomik düzende devlet ekonomik alanda işlevlerini kısıtlayıp gerekli gördüğü durumlarda ekonomiye müdahale etme anlayışını benimsemiştir. 1980 yılından itibaren Türkiye’de bu anlayış hakim olmuştur. Demirel Hükümeti, 24 Ocak kararlarıyla, yabancı sermayenin gelişini kolaylaştırarak, yabancı sermaye yatırımlarının yapılacağı yeri belirlemeye karar vermiştir. Alınan ekonomik önlemlerin büyük bir kısmı, üretim ve sermaye birikimine yeni bir yön vermeyi amaçlamıştır (Laçiner, 1980: 18).

Tülay ARIN ise Türkiye’de kapitalizmin bunalımı ve son önlemler (1980: 21) adlı makalesinde 24 Ocak kararlarının bir kısmına değinmiştir. Bunlar; üretim, ihracat, ithalat, faiz hadleri, kamu iktisadi kuruluşları, yabancı sermayeye teşvik ve vergi düzenlemeleridir. Hangi kararın ne gibi olumsuz etkisi olacağını belirtmiştir.

Üretimi arttırmak için gerekli dövizi sağlayabilmek, ihracatı arttırabilmek ve yabancı sermayeyi çekmek için tasarılar açıklanmıştır. İhracatı serbestleştirerek, üretim kapasitesinin arttırılması hedeflenmiştir. İthalattan alınan damga resmi %25’ten %1’e indirilmiştir. Arın bu kararın amacının, ithalat ürünlerine ihtiyaç duyup üretim yapan ihracatçıları rahatlatmak olduğunu söylemiştir. Türkiye ekonomisinde bilindiği gibi ihracat artışının sağlanmasından önce ihracat ürünlerinin üretimini arttırmak gerekmiştir. İhracat üretiminde gerekli girdiler ithalat yoluyla sağlanmıştır. 1980’de yapılan devalüasyon, ihracatı yabancı ülkeye göre ucuz hale getirirken, ithalatı da pahalı hale getirmiştir (Arın, 1980: 23-24).

Faiz hadleri ile ilgili alınan kararlardan bir tanesi ihracatçı sanayiler ve ihracatçılar için faiz iadesi verilmesidir. Arın, “ihracatçıların faiz yükü düşük olurken yük küçük tasarruf sahiplerine, küçük esnafa, zanaatkara ve tarım üreticisine binecektir” (Arın, 1980: 25) demiştir.

Sanayinin hammadde, girdi ihtiyaçlarının birazını Kamu İktisadi Teşebbüsleri karşılamıştır. Bu kuruluşlar açık verdiğinde ekonominin üretim dengesi bozulacaktır.

24 Ocak 1980 kararnamesiyle temel mal olarak; elektrik, gübre, tarımsal ilaç, deniz yolu ve demir yolu taşımacılığı kabul edilmiştir. Devletin konularda bütçeden destek vermesine karar verilmiştir. Bunların dışında KİT ürünlerinde sübvansiyon kaldırılmış, ürünlerin fiyatları serbest bırakılmıştır (Arın, 1980: 26). KİT fiyatları kararlardan önce sabit olmasına rağmen oluşan karaborsa nedeniyle fiyat artışları olmuştur. KİT’lerde uygulanan sübvansiyon kaldırılmış, devlet sadece temel mal olarak adlandırdığı ürünlerde desteğini sağlamıştır.

Vergi usul yasasındaki değişiklerden biri, firmalar amortismanlarını varlıkların satın alma değeri üzerinden değil yerine koyma değeri üzerinden ayırmalarının sağlayan değişikliklerdir. Böylece enflasyondan dolayı yatırım fonları yıpranan firmalar yeni düzenlemeyle daha az vergi ödeyeceklerdi (Arın, 1980: 29). Vergi değişikliklerinden farklı olarak üreticileri, ihracatçıları ve yatırımcıları teşvik etmek için vergide istisnalar olmuştur. Özel sektör vergi istisnalarından kazanç sağlamış, devletin üzerinde vergi yükü artmıştır.

Buraya kadar olan kısmı özetlersek; Arın, ihracat, ithalat, KİT’lerin fiyatlarının serbest bırakılması, faizlerin serbest bırakılması ve vergi tasarısı kararlarna değinmiştir. Devalüasyonun, ihracatı arttırırken aynı zamanda ithalatı arttıracağını söylemiştir. Faiz kararnamesinin, ihracatçıya vergi indirimi sağlarken, aynı zamanda küçük tasarruf sahiplerinin vergi yükünü arttıracağını eleştirmiştir. Son olarak; ihracatçılara ve yatırımcılara gelen vergi istisnaları özel sektöre kazanç sağlarken, bu istisnalar devletin üzerinde vergi yükü artmıştır.

3.2.4. Yeni İş Dünyası Dergisi

Yeni İş Dünyası dergisinin 1980 yılının Nisan ayında ki sayısında Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU’nun Yeni Ekonomik Tedbirler ve Türkiye’nin Geleceği adlı makalesi yayımlanmıştır (1980: 7). Hatiboğlu, azınlık hükümeti tarafından alınan kararlarn bazı noktalarına değinmiştir.

Hatiboğlu, yazdığı yazısında (1980: 9) 24 Ocak kararlarnndan piyasa mekanizmasını ele almıştır. Hükümetin piyasa mekanizmasına yönelmesinin nedenini, uzun zamandan beri ekonominin büyük ölçüde idari kararlarnla yönetilmesi olarak görmüştür. Bu durum politik kararlarda, idari kararlarn etkisini arttırmıştır.

Sonuç olarak her politik karar sonrası; işsizlik, üretimde durgunluk, enflasyon gibi sıkıntılar olmuştur. Bu yüzden devleti ekonomiden çıkarıp piyasa mekanizması devreye girmiştir.

Hatiboğlu'na göre ekonomide yaşanan başka bir sorun gelirin gerçek değerinden daha yüksek olmasıdır. Gelir yüksek olunca tüketim ve yatırım gelire bağlı olarak artmıştır. Uluslararası ekonomik kuruluşlar gelir artışını gördükleri için dış kaynak ihtiyacı olduğunda; karşılamışlardır. Bu doğrultuda 1980 yılında yabancı ülkelerden gelecek olan dış yardımlar çok fazla olmuştur. Dış yardımlar sayesinde 1980 yılını atlama imkanı kolaylaşmıştır. Dış ödemelerle; fabrikalar üretime başlar, işsizlik azalır, yokluklar ortadan kalkar, bir ölçüde de enflasyon hızı azalmış olurdu (Hatiboğlu, 1980: 11).

Yukarıda ifade edilen şeyler yoluna girmiş olsa da Hatiboğlu, köy ile kent arasındaki gelir farkının fazla olması nedeniyle ekonominin rayına oturması olasılığının kalmadığını belirtmiştir (Yeni İş Dünyası Dergisi, Nisan 1980: 11). Anlaşılacağı üzere devletin öncelikle kentte çalışanlarla köyde çalışanlar arasında gelir farkını ortadan kaldırması gerekmiştir.

Hatiboğlu'na göre; köylü ve kentli arasında farkın azaltılmasından ziyade, sanayici ve ticaretle uğraşan kesimlerin gelirleri azaldığında ekonomi rayına oturacaktır. Sanayiciler ile işçi kesimi arasında fark arttığı sürece bir taraf hep kazanmaya bir tarafta hem kaybedip hem de ezilmeye mahkum olacaktır.

3.2.5. Yeni Düşün Dergisi

Küreselleşme olgusu tarihsel çizgide yaşadığı sıçramalarla 20.yy'a artan bir ivmeyle ulaşmış ve Dünya ekonomisini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu etkiden görel olarak geri kalmış ekonomiler gibi Türkiye'de nasibini alarak hem iktisadi hem de politik devinimler yaşamıştır. Yaşanan ekonomik gelişimlerin yanı sıra iktisadi bunalımlarda görülmüştür. Oya KÖYMEN 1986 yılında Yeni Düşün dergisinde yayımlanan makalesinde (1986: 26) gelişmişlik seviyesi görel olarak geride olan ülkelerde ve Türkiye'de yaşanan iktisadi bunalımlar peşinden demokratik siyasal sisteme bir askeri müdahale getirdiğini belirtmiştir. Köymen, özellikle II. Dünya savaşı sonrası Türkiye'nin her 10 yılda bir yaşadığı iktisadi bunalım sonrasında görülen askeri müdahaleyi örnek vermiştir. Yaşanan askeri müdahaleler ülke ekonomisini Friedmancı liberal politikalara yakınlaştırmaya nitelikte olması

yaşanan buhranların ve sonrasında politik değişim sürecinin küreselleşen iktisadi sistemle göbekten bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu düşünce çerçevesinde 1970’li yılların sonunda yaşanan ekonomik buhran süreci ve akabinde gelen 24 Ocak ekonomik kararları ve 12 Eylül Darbesi güçlü bir örnek olarak gösterilebilir.

1970’li yılların ikinci yarısında yaşanan buhranın temel göstergeleri Köymen’e göre enflasyon ve işsizlik oranında ki artış, kapasite kullanımlarında azalış ve dış ticarete açıkların görülmesi olmuştur. Bu göstergelerin altında yatan anlamları kapsamlı şekilde incelemek için 1960’lardan itibaren ekonominin merkezine alınmaya çalışılan Türkiye sanayisinin yapısal özellikleri ve sanayi kümesi içerisinde git gide kendini güçlendiren tekelci kesimin özelliklerini irdelemek bu konuda Köymen’in de tavsiyesi olmuştur.

1960’lı yıllar Türkiye ekonomisi, benzeri geri kalmış ekonomiler gibi ithal ikameci politikayı merkeze almıştır. Bu duruma bir sanayileşme hamlesi olarak bakılabilir. Bunun dışında bu duruma, küresel ekonomide sanayi malları ihracatçısı olan ileri kapitalist ekonomilerin ürettiği malları geri kalmış ekonomilere, yaşanan buhranlar neticesinde, satamama durumuna getirilen bir çözüm olarak bakılabilir. Köymen’e göre ikinci durum daha güçlü bir seçenek olmuştur. Nihai olarak satamama seviyesine gelen mal ithal ikameci sanayi politikası ile yerli-yabancı ortaklıklar kurularak montaj sanayinin temel girdisi olarak satılmış olmuştur. Köymen’e göre yerli sanayi sermayesi daha önce komisyoncu bir ithalatçı iken ithal ikameci dönemde yabancı sermayenin yurt içinde ki küçük ortakları halini almıştır.

Türkiye’de 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik bunalımı Köymen 1950’lerin sonlarında yaşanan ekonomik bunalıma benzetmiştir. Temelde döviz darboğazlarının yaşandığı ve üretim daralmaları ile birlikte işsizlik ve enflasyon yaşanmıştır. Döviz sıkıntısı ile oluşan devalüasyon baskısı kriz sürecinde yaşanan önemli bir stres kaynağı olmuştur. 1970’lerde yaşanan bunalımın 1950’lerin sonlarına kıyasla ekonomiyi daha fazla yaralamasının nedeni Köymen’e göre bunalımın toplumsal olarak derinleşerek sosyal zeminde muhalif taraflarında oluşmasıdır.

Ülke ekonomisinde yaşanan bunalımı aşmak için ülke sermayesi temsilcilerinden İstanbul Ticaret Odası bunalımdan çıkış fikirlerini açıklayarak sürece bir noktadan müdahil olmaya başlamıştır. Ticaret odası bunalımın aşılabilmesi için; sanayinin dışa açılmasını, tarımın vergilendirilmesini, KİT’lerin yeniden

örgütlenmesini, işçi ücretlerinin düşürülmesini ve sendikalar yasasının değiştirilmesini önermiştir. (Köymen, 1986: 28). Ticaret Odası tarafından ileri sürülen tedbirler tekeldi sanayi sermayesi dışında toplumun her kesimi tarafından muhalif söylemler ile karşılanmıştır. Köymen'e göre bu durum hem parlamentoda hem de parlamento dışında bir çalkantıya neden olmuştur. İTO'nun verdiği tavsiyelerin etkisiyle 12 Mart döneminde, Köymen'in tarifiyle ifade edilecek olursa, Dünya Bankası'na "olağanüstü" sözcüğünü kullandırtacak düzeyde reel ücretlerde bir düşüş yaşanmıştır. 1971-1972 arası düşen ücretler 1976 yılında ancak 1970'de ki seviyesine ulaşabilmiştir. Bu dönemde, Köymen' in belirttiğine göre, özel sektör yatırımları da önemli bir artış göstermiştir.

12 Mart döneminde ileri kapitalist ülkelerde yaşanan ekonomik sıkıntılar Türkiye üzerine de yansımış ve alınan tedbirler sonucu en fazla 1977'ye kadar ancak ertelenebilen kriz 1977 sonrası ağırlığını tam olarak göstermiştir. Kriz sonrası oluşturulan çözüm paketi 24 Ocak 1980'de liberal ekonomiye dönüş başlığı ile hayata geçirilmiştir. Oya KÖYMEN (1986:26), makalesinde 24 Ocak kararlarının amaçlarıyla ilgili şunları demiştir;

Türkiye'de bazı dönemlerde liberal bazı dönemlerde ise korumacılık adı altında kararlar alınmıştır. Alınan kararlarda genel olarak özel sektör, özel sermaye desteklenmeye çalışılmıştır. 24 Ocak kararları, Türkiye sanayisinde egemen bir konuma gelen tekeldi sermayenin, sermaye birikim sürecini hızlandırmak, sanayicilerin kar oranlarını arttırmak, Pazar tıkanıklarını aşmak amacı gütmüştür. 24 Ocak kararları ile iç ticaret hadleri tarım kesiminin aleyhine çevirerek tarımdan sanayiye, ayrıca tekel dışı sermaye kesimlerinden tekeldi kesimlere kaynak aktarılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Yeni Düşün dergisinde 1986 yılında 24 Ocak kararlarıyla ilgili bizlere perspektif sunanlardan biride Reşit ERGENER olmuştur. Ergener 24 Ocak kararlarının vaatleri ile yapılanları kıyaslamıştır. Bununla birlikte Ergener, 24 Ocak 1980'de yürürlüğe giren ve daha sonraki hükümetler tarafından da sürdürülen yapısal ekonomik politikaların mimarı olan Turgut Özal'ın özel hedeflerine değinmiştir.

Özal, 24 Ocak kararlarının hedefleri arasında; enflasyonu engellemek, ödemeler dengesi açığını kapatmak, iç tasarrufları arttırmak, üretim ve yatırımların artırılması olduğunu söylemiştir (Ergener, 1986: 30). Özal'ın söylemlerinin hayata geçip geçmediğini analiz etmek için 1980'den 1986 ya bir kıyaslama yapmak faydalı olacaktır. Ergener'in yaptığı tespiti göre 1980 ile 1986 arası enflasyon oranı hiçbir zaman %30'un altına düşmemiş fiyatlarda 1986 yılına kadar %288 oranında

artmıştır. Bununla birlikte ihracatın 24 Ocak Kararlarının yürürlüğe girmesinden bir yıl önce ki yıla oranla 3 kat artmasına rağmen aynı süreç içinde ithalat da 1,5 kat artış göstermiştir. Sonuç olarak dış ticaret açık vermiştir. Yine bu dönemde yüksek faiz politikaları nedeniyle yatırımlarda azalmıştır. Yatırımlar azaldığı için haliyle ekonomik büyüme de duraklamıştır.

Ergener'in sayısal veriler ışığında yaptığı analize göre 24 Ocak kararlarıyla yürürlüğe konulan ekonomi politikaları ana hedeflerine ulaşamadığı gibi bazı yan hedeflerine ulaşma açısından da yetersiz kalmıştır. Özal'ın tabiriyle “Ortadoğu'nun ekmek sepeti” olarak etiketlenen tarım ihracatçısı olma hedefi yine 24 Ocak kararlarına entegre biçimde açıklamıştır. Ergener'in tespitinde sürecin yaşanan süreç içerisinde bu hedefe ulaşamamış temel tahıl ve gıda maddelerimizi bile dışarıdan ithal eder hale gelmiştir.

Ergener, 24 Ocak kararlarının başarılı olamadığı bir başka durumu ise bize sunmaktadır. Kararların hedefleri arasında serbest piyasa ekonomisinde tekellerin gücünün kırılmak ve KİT'ler de azalışa gitmek de bulunmaktaydı. Yıllar sonra bu hedefler ışığında piyasaya göz atıldığında tekeller piyasanın %85'ine egemen olmuş ve azalacağı iddia edilen KİT'ler, şirket kurtarma işlemleri yoluyla, artış göstermiştir.

Sonuç olarak, 24 Ocak kararları yalnızca sermayenin bir bölümünü oluşturan tekelci sermayenin, sanayi sermayesinin yüzünü güldürmüştür. Özal, ekonomik önlemlerden önce “herkesin yüzünü güldüreceğiz” demiştir. Kararlar sonrasında herkesten kasıt sanayi sermayesi kesimi olduğu anlaşılmış ve ülkenin yaşadığı ekonomik başarısızlık içerisinde bu kesimin kazançlı çıktığı görülmüştür. Bu durum şu şekilde ispatlanabilir; faiz oranlarının ve para arzının yaklaşık 4 kat arttırılması neticesinde enflasyon dizginlenememiş bununla birlikte yatırımlar konusunda önemli bir hareketlenme yaşanmamıştır. Ücretler konusunda hem nominal hem de reel ücretlerde önemli düşüşler yaşanmıştır. Üretim sahalarında işçinin kazançtan aldığı pay yarıya indirilmiştir. Yaşanan bu durumun gölgesinde Ergener'in tespitiyle görülmektedir ki sanayi sermayesinin işçi başına ettiği kâr 1980'de 296 bin lira iken 1984'de 1.2 milyon liraya yükselmiştir. Aynı dönemde üretimde katma değer içindeki kâr payı iki katına çıkmıştır.

3.3. Gazetelerde 24 Ocak Öncesi ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Bu çalışmada taranan gazeteler; Tercüman gazetesi, Cumhuriyet gazetesi, Hürriyet gazetesi, Dünya gazetesi ve Türkiye İktisat gazetesidir. 1979 yılının Aralık ayından 1980 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında basında yapılan haberlerde Başbakanın, siyasi parti mensuplarının görüşleri ve dönemin gündemi olan 24 Ocak kararlarıyla ilgili haberler ve makaleler incelenmiştir.

3.3.1. Tercüman Gazetesi

24 Ocak Kararlarının sosyal açıdan daha berrak incelenmesi için gazeteler faydalı bir kaynak olacaktır. Başlangıç olarak kararların oluşturulduğu zemini anlamak için ülke ekonomisinin durumuna bir de gazeteler gözünden bakalım. 1979 yılında ülke ekonomisiyle ilgili birçok haber gazetelerde yayınlanmıştır. Bahsettiğimiz dönem içerisinde Türkiye ekonomisinde aktif rol sahibi olan kurumlardan biri olan IMF'dir. 1979 Aralık ayında Türkiye ve IMF görüşmeleri devam etmiştir. Görüşmenin sonunda IMF ile 78 milyon dolarlık ikinci kredi için protokol imzalanmıştır.

Görüşmelerde gündemin önemli parçası olan diğer konu ise Türk lirasının değeri ve KİT ürünlerinin fiyatlarıdır. IMF tarafından hazırlanan rapora göre; KİT ürünlerinin fiyatlarında artış olması gerektiği bu artışla beraber kamu kesiminde açığın kapatılacağı düşünülmektedir. Bu durum petrol, şeker, gübre ve demir-çelik ürünlerine zam gelmesine neden olacaktır.

Gelişen bu süreç neticesinde ekonomik tedbirler paketinin açıklanacağı bir hafta öncesinden basında duyurulmuştur. Pakette; piyasa mekanizması yönetiminin olacağı, ihracattaki vergi iadesi düzeninin yeniden düzenleneceği ve Türk parasının yabancı paralar karşısında ki değerinin yeniden belirlenerek 1 doların 70 lira değerinde olacağı (Tercüman, 17 Ocak 1980) izlenimi verilmiştir.

Kararların alınmasından iki gün önce alınacak olan ekonomik istikrar paketi hakkında Nazlı ILICAK, Tercüman gazetesinde bir yazı yazmıştır. Yazısında Ilıcak, 1980'e kadar dört tane istikrar paketi¹ kararı alındığı ve bunların istikrarsızlıkla sonuçlandığını söylemiştir. Yeni alınacak olan kararların da başarılı olmasını temenni etmiş ama sonucun yine aynı olacağını da eklemiştir. Ayrıca Ilıcak; yabancı

¹ 1976, 1977, 1978 ve 1979 yıllarında.

sermayeyi çekecek, ihracatı teşvik edecek, işçi dövizlerini çekecek uygulamaların getirilmesi kararlarını ön görmüştür.

İlıcak, yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için öncelik ülkenin güvenilir bir yapı sergilemesi gerektiğini vurgulamıştır. İlıcak’a göre; ekonomik politikalar uygulamaya konuyor, ülkede siyasi istikrar bulunmadığı zaman ekonomik politikalarda yarım kalıyordu (İlıcak, 23 Ocak 1980: 10).

Nazlı İlıcak, ekonomik tedbirler paketiyle alakalı son olarak şunları belirtmiştir; “Adalet Partisi hükümeti paketi açıkladığında zam, devalüasyon gibi olumsuzluklar gerçekleştiğinde siyasi ortam karmaşık hale gelecek, hükümet politikalarından vazgeçecek, yarım yamalak kalmış istikrar paketi tekrar Türkiye’ye istikrarsızlık getirecek” (İlıcak, 23 Ocak 1980: 10) demiştir.

Gazetede kararların bir kısmı yer almıştır. Ekonomik paket yürürlüğe girdikten sonraki sürece baktığımızda devalüasyon gerçekleşmiş ardından da temel ürünlere zamlar gelmiştir. 25 Ocak 1980 tarihinde gazete manşetlerinde yer alan ilk haber 1 Doların 70 TL olduğudur. Yapılan zamlar, akaryakıt, Tüp gaz, elektrik, kömür, demir-çelik, çimento ve gazete kağıdı gibi temel maddelerin fiyatlarını ciddi miktarda etkilemiştir. Zamların yanında bazı mallarda sübvansiyon tamamen kaldırılmıştır.

Kararların açıklanmasının arkasından siyasiler konuyla alakalı açıklama yapma gereği duymuştur. Demirel, Bakanlar Kurulu ile görüşükten sonra basın açıklaması yapmış, alınan kararların uygulanmaması durumunda ülke ekonomisinin, 1980 yılının başından daha kötü bir halde olacağını ifade etmiştir. Demirel devamında “Ekonominin canlandırılması için fabrikaların tam verimle çalıştırılması, işsizliğin ortadan kaldırılması ve döviz gelirlerinin artması gibi amaçlara odaklı birtakım tedbirler alınmıştır.” (Tercüman, 25 Ocak: 10) şeklinde durumu ifade etmiştir. Demirel’e göre 24 Ocak kararları enflasyon ve işsizliğin önünü kesecektir.

Demirel’in açıklaması sırasında kendisine ilginç bir soru yöneltilmiştir. Alınan kararların IMF’nin dayatması olup olmadığına dair yöneltilen soruya böyle bir şey olmadığını, alınan tedbirlerin siyasi değil teknik amaçlı olduğu cevabını vermiştir. (Tercüman, 27 Ocak 1980: 12).

Demirel’den sonra görüş belirten diğer bir siyasi ise Maliye Bakanı İsmet SEZGİN’dir. Sezgin, Demirel’le aynı görüşte olduğunu dile getirmiş, kararların

enflasyonu yavaşlatacağını düşündüğünü dile getirmiştir. Devamında ise Sezgin kararların ihracatı ve ithalatı arttırarak fabrika üretimlerinin gelişeceği kanısında olduğunu ifade etmiştir.

Sezgin'den sonra kararları destekleyen bir görüş de Ticaret Bakanı Halil BAŞOL'dan gelmiştir. Başol alınan ekonomik tedbirlerin başarılı bir şekilde uygulanması durumunda 1980 yılının ortalarında ülke ekonomisinin ferahlayacağını dile getirmiştir. (Tercüman, 3 Şubat 1980: 6).

Kararları destekleyen siyasiler dışında daha tedbirli yaklaşan siyasiler de bulunmaktadır. Kararların ilk safhasında tedbirli söylem üretenlerden biride Alparslan TÜRKES' tir. Düzenlenen bir toplantıdan sonra gazetecilere kararlar hakkındaki görüşlerini belirten Türkeş, kararların yayınlanmasına rağmen sosyal boyutlarıyla tam anlamıyla açıklanmadığını dile getirmiştir. Köylünün, işçinin, memurun menfaatine olan kararlar henüz vaat aşamasındaydı. Türkeş'e göre, sosyal kararlar açıklanmadıkça kararların yükü memur, işçi, köylü, durumu sıkıntıda olan kesim için olacaktır (Tercüman, 5 Şubat 1980: 7).

Hükümetin aldığı kararlar hakkındaki tartışmalar devam etmiştir. Zamları zehirli bir ilaç olarak gören de acı bir ilaç olarak gören de olmuştur. Genel bir görüşe göre iktidar ve destekçileri kararların yanındayken muhalefet kesim kararların karşısında yer almıştır. Bu açıdan kararlarla ilgili ilk tepkilerin kişilerin politik tercihleriyle bağdaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dönemin Tercüman Gazetesi köşe yazarı Yavuz DONAT'ın kararlara dair röportajlarında dikkat ettiği şey kişinin iktidara yakınlığı veya uzaklığıydı. Donat'ın röportaj yaptığı kişilerden biri de daha önce Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yapmış olan Mehmet TURGUT'tur. Turgut, 1969 yılında Demirel'le görüş ayrılıkları yaşamasına rağmen Türkiye ekonomisinin kritik bir dönemden geçtiğini gerekçe göstererek kararların gerekliliğini savunmuştur. Turgut'a göre devalüasyon yapılmasının temelinde şu nedenler vardı; enflasyonun yavaşlatılması, işsizliğin azalması, fabrika kapasitelerinin arttırılması, ihracatın ve ithalatın arttırılmasıdır. Eğer hükümet bunları sağlayamazsa krizin daha da derinleşeceğini belirtmiştir. (Donat, 7 Şubat).

Türkiye'de kararların tartışıldığı süreçte IMF finansörü olan ülkelere konu hakkında yorumlar gelmiştir. Almanya Maliye Bakanı ile röportaj yapan Tercüman gazetesi Bakanın konuyla alakalı sözlerini haber yapmıştır. Bakan, nakit

para akışının Nisan ayında gerçekleşeceğini ifade ederken yardım bir kerelik değil Türk ekonomisi rayına oturana kadar devam edeceğini de dile getirmiştir. (Tercüman, 13 Şubat 1980: 5).

Turgut ÖZAL 1 Şubat tarihinde yurt dışına gitmiş, devlet adamlarıyla görüşmüştür. Batı ekonomik kararları desteklemiştir. Kararlar alınmaya ve yardımlar gelmeye devam etmiştir. Yapılan haberlere göre Özal, alınan tedbirlerin olumlu sonuçlarının 2-3 ay sonra alınacağı görüşündeydi.

Tedbirlerin uygulamaya girişinden 100 gün sonra Demirel bir basın toplantısı düzenlemiştir. Demirel basın toplantısında sorunları Demirel Hükümetinin getirmediğini aksine istikrar tedbirlerini hükümetin getirdiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte ekonomik tedbirlerin getirilmesine rağmen sorunların hemen çözülemeyeceğini de dile getirmesi dikkat çekicidir. Son olarak Demirel, “Türkiye’nin, yeni bir istikrarsızlığa sürüklenmeden ekonominin üreten ve büyüyen bir ekonomi haline geleceğini” belirtmiştir. (Tercüman, 10 Mart 1980: 6).

3.3.2. Cumhuriyet Gazetesi

24 Ocak kararları, Cumhuriyet gazetesinde Tercüman gazetesine göre daha kapsamlı ele alınmıştır. 24 Ocak kararlarının temel maddelerinden biri olan kamu mallarında fiyat artışları kararlar açıklanmadan önce Cumhuriyet gazetesine yansımıştır. Gazetede Maliye Bakanı İsmet SEZGİN’in ifadelerinden kamu kuruluşlarının verdiği açıklar nedeniyle kamu ürünlerine zam yapılacağının anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Gazetede ayrıca enflasyon devalüasyon döngüsüne dikkat çekilmiştir. Enflasyon gerçekleştiğinde, çok geçmeden paramızın değeri düşürülmüştür. Fiyat artışları kontrol edilemediğinde tekrar devalüasyona gidilmiştir. Hükümetler, iktidarlar değişse de bu döngünün devam ettiği belirtilmiştir.

Gazetede Cumhuriyet tarihinden 1979 Aralık ayına kadar 5 büyük devalüasyon yapıldığı belirtilmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarının bel kemiği olan devalüasyon kararı 1979 yılının son aylarında gazete haberlerine yansımıştır. Gazete devalüasyon kararının alınmasında IMF’nin rolüne işaret eder şekilde kararın IMF heyetiyle görüşmelerin ardından alınmasının beklendiğini vurgulamıştır.

Ahmet TAN, İngiltere’de yayımlanan Economist dergisinin Demirel Hükümetini değerlendirmesini gazetede yazısında ele almıştır. Dergiye göre;

Demirel Hükümeti, Ecevit Hükümeti politikalarını terk etmiş ve NATO müttefikleri ile aynı görüş içinde olacaklarını belirtmiştir. Economist’te başka bir değerlendirme ise, Türkiye’nin ekonomik sorunlarının, başa çıkılması zor olan problemlerin ve döviz sıkıntısının Ecevit Döneminde olduğu gibi Demirel Hükümetinde de sıkıntıların olduğuudur. (Tan, 1979: 7).

24 Ocak 1980 kararlarının açıklanmasından 50 gün önce ülkede bulunan temel mal ve hizmetlere zam yapılmıştır. Yapılan zamlar Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Gazete, Türkiye’de beklenen zamların ilkinin yağa olacağını ifade etmiştir. Gazete’nin haberine göre; yağ zammı 3 Aralık 1979 yılında iki kiloluk margarin 145, likit yağ 135 lira olarak belli olmuştur. Bu zamdan sanayiciler kar sağlamıştır. Yağ zammından sonra karaborsada 70 TL olan fiyat 100 TL olmuştur. Zeytin yağ fiyatının da serbest bırakılmasından sonra 77 TL olan fiyat 110 liraya yükselmiştir (Cumhuriyet, 5 Aralık 1979: 1).

Gazete’de 1980 programını IMF’nin yeterli bulmadığı ve hedeflere ulaşılması için IMF’ye uygun yeni bir program oluşturulacağı yazılmıştır. Bu duruma ek olarak Turgut Özal ve İsmet Sezgin tarafından yapılan görüşmelerde devalüasyon konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Bu konuda da IMF tavrını ortaya koyarak devalüasyon yapılmadan yardım desteği olmayacağını dile getirmiştir.

Gazetenin Köşe yazarlığını yapan Yalçın DOĞAN, Türkiye ile IMF’nin görüşmeleriyle ilgili bir yazı yazmıştır (Doğan, 15 Aralık 1979: 11). Yukarıda ifade edildiği gibi IMF devalüasyon yapılması kararında ısrarcı davranarak, Türkiye ile IMF arasında yapılan ikinci görüşmeden sonra devalüasyon yapılması kararı alınmıştır. Yapılacak olan devalüasyonun oranına kadar Doğan, bilgi edinmiştir. Ayrıca Doğan, devalüasyon sonucu IMF’den 78 Milyon, bankalardan 100 milyon, ABD’den 98 milyon para geleceğini de yazısına eklemiştir (Doğan, 15 Aralık 1979: 11). Sonuç olarak; IMF ve Türkiye görüşmelerinden sonra ekonomik programın yönü değişmiş, bundan sonra uygulanacak olan politikalarda devletin ekonomide ki yeri sınırlandırılacak, yerli sanayiden ziyade özel kesime ve yabancı sermayeye imtiyazlar verileceği Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.

Demirel hükümeti 1980 ekonomik programında değişiklik yapıldığını söylemiştir. DPT Eski Müsteşarı Bilsay KURUÇ, “yapılan değişiklikleri eleştirerek, bu değişikliklerin eski haline gelmediği müddetçe ekonomik yapı işlerliğini yitirir”

demıştır (Cumhuriyet, 17 Ocak 1980: 11). Kuruç'a göre; ekonomide yatırım politikalarının ağırlıklı olması gerekir. Eğer yatırım politikalarına ağırlık verilmezse ekonomide dengeler değişir. Yapılan değişiklikler, yatırım mallarının kullanımı ve kaynak dağılımı politikalarıdır. Değişikliklerden anlaşılacağı gibi denge merkezinden problemler ortaya çıkacaktır (Cumhuriyet, 17 Ocak 1980: 11).

24 Ocak kararlarından biri de ithalattan alınan damga resminin %25'ten %1'e indirilmesidir. Bu karar kararlar açıklanmadan önce Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Gazete'de bu karar eleştirilmiş ve bu karar uygulamaya geçerse dengenin bozulacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu kararın ithalatçılara kazanç sağlarken, devlete yük bindireceği ifade edilmiştir.

Ocak ayının başında ekonomik önlemler paketinin iki hafta içinde açıklanıp uygulamaya konulacağı Cumhuriyet gazetesinde de Tercüman gazetesinde olduğu gibi yer almıştır. Paketin içeriğinde neler olacağına dair bilgiler dahi gazetede yer almıştır.

Kararlar 24 Ocak 1980 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilmiştir. Ertesi gün 25 Ocak 1980'de Cumhuriyet gazetesi manşetinde yeni politikaya dair haberler olmuştur. Gazete'nin manşetinde yer alan ilk karar devalüasyonun 70 lira olarak belirlenmesidir. Gübre ve zirai ilaçlarda 55 lira olarak belirlenen kur istisnası da gazetede yer almıştır.

Türk Lirasının Kıymeti kararı en çok haberi yapılan karar olmuştur. Bu kararın neler getireceğine dair birçok haber gazetede yer almıştır. Bakanlar Kurulu yaptığı açıklamasında; "Devalüasyon kararının ekonomiyi yeniden canlandırmak, ihracatı teşvik etmek, döviz gelirlerini arttırmak, enflasyonla mücadele etmek, üretimi ve yatırımı hızlandırmak için kararlar alınmıştır" demıştır (Cumhuriyet, 25 Ocak 1980: 6).

1980 kararlarıyla birlikte ekonomi özel kesimin isteklerine açılmıştır. Kararlara göre özel kesime yeni haklar tanınmıştır. Bu hakların bir kısmına Cumhuriyet gazetesi ver vermiştir. Gazetede özel kesimin lehine ilişkin açıklanan kararlar; fiyat kontrol komitesinin kaldırılıp, sanayi ürünlerinin fiyatlarının serbest bırakılması, yabancı firmalara kamu kesimiyle ortaklık kurulma imkanının sağlanmasıdır (Cumhuriyet, 26 Ocak 1980: 5).

Demirel Hükümeti, Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değerini 24 Ocak 1980 tarihinde düşürmüştür. Gazete, devalüasyon sonucunda ortaya çıkan sorunları şu şekilde ifade etmiştir; Türkiye'nin dış ülkelere olan borcu devalüasyon sebebiyle otomatik olarak artmıştır. Artan dış borç Merkez Bankası rezervlerinden kullanılacaktır. Böylelikle Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu devalüasyon sonrası daha kötü hale gelmiştir. Bu durum ülkenin rezervlerinde azalma meydana getirecektir. Açığa çıkacak olan döviz borcunun Merkez Bankası kaynaklarından kullandırılması kaynakta döviz varsa olabilirdi, olmayan döviz rezervinden borç ödenmesi imkansız olacaktır. Merkez Bankasının rezervleri boş olduğundan ülkedeki istikrarsızlık sebebiyle fiyat artışları durmadan devam edecektir. Devalüasyonun başarı kriteri ise fiyatların artmaması aksine bu artışın durması ya da yavaşlaması gerekmesidir. Bu durum gerçekleşmediği müddetçe devalüasyon başarı sağlayamazdı

Cumhuriyet'te yer alan devalüasyon ile ilgili haberlerden sonra dikkat çeken ikinci konu; 25 Ocak 1980 sonrası gelen zamlardır. Gazete devalüasyonun ardından yapılan zamların peş peşe geldiğini söylemiştir. Demire, çimentoya, elektriğe, şekere, sigara ve içkiye de zamlar gelmiştir. Zamlar gelmeden 1 gün öncesinde zam gelen ürünlerin satışları durmuştur. Yapılan zamlardan bir diğeri de gübrede olmuştur. Gübre zammı; Cumhuriyet tarihinin en büyük zammı olarak Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır (Cumhuriyet, 26 Ocak: 1).

Yapılan devalüasyona tepkiler gelmeye başlamıştır. 1970'li yıllarda 9 lira olan dolar 1980 yılında 70 lira olmuştur. Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından İlhan SELÇUK, "Amerika Türkiye'nin emeğini ucuza satıyor ve IMF'nin istekleri doğrultusunda sürekli enflasyon karmaşası ekonomiyi çökertmiştir" demiştir (Selçuk, 27 Ocak 1980: 11).

Gazete devalüasyonun olumsuz etkisi olarak zamları görmüştür. Ayrıca zamların ortaya çıkmasının yanında devalüasyon sonucunda başka olumsuzluklar olduğu da gazetede yer almıştır. Devalüasyonun başka bir etkisi; küçük ve orta ölçekli işletmeleri ve büyük işletmeleri olumsuz etkilemesidir. KİT'lerin ürettiği hammadde ve ara mallara gelen zamlar küçük ve orta ölçekli işletmeleri olumsuz etkilemiştir. İşletmeler artık daha fazla parayla daha az ürün alır. Büyük işletmeler önceden 10 milyon dolarlık ödeme yapıyorsa, devalüasyondan sonra ödeme, yapılan devalüasyon oranında artmıştır.

Kenan MORTAN Cumhuriyet gazetesinde “devalüasyon, tarımsal ürün stoku bulunan ihracatçılara 10 milyar ek gelir sağladı” başlıklı yazısında (Cumhuriyet, 28 Ocak: 6) devalüasyonun ihracatçılar için olumlu etki yaptığını ifade etmiştir. Mortan, gıda ürünleri stoku bulunan ihracatçıların kazanç sağladığını ve pamuk, tütün, üzüm ürünlerinden devalüasyon sonrası sağlanan toplam karın 7,1 milyar olduğunu söylemiştir. Ayrıca kamu kesiminin ihracatçılara verdiği desteklerle ihracatçıların kazançları daha da artmıştır.

Ekonomik tedbirler paketinde yer alan başka bir karar; Yabancı Sermayeye Teşvik Kanununun çıkarılmasıdır. Gazete bu karardan önce Türkiye’de yabancı bankaların şube açmalarının çok sayıda koşula bağlı olduğunu ve 24 Ocak kararlarıyla yabancı bankaların Türkiye’de şube açmalarının kolaylaştığını belirtmiştir. Gazete’ye göre azınlık hükümeti, yabancı sermayeye getirdiği imkanlar ile kaynakları yabancı sermayeye açmıştır. Yabancı sermayeye verilen ayrıcalıklarla ilgili olarak Fusun ÖZBİLGEN; “hükümet, OECD’nin yabancı sermaye ve çok uluslu şirketlere, gittiği ülkede kolaylıklar sağlayan kararlara 1976 yılında çekincelik gösterse de hükümet artık bu çekinceyi kaldırmıştır” (Özbilgen, 27 Şubat 1980: 1) demiştir.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından olan Yalçın DOĞAN, alınan kararlarda tarım mallarına dair kararlarında olduğunu yazısında belirtmiştir. Doğan, 1980 döneminde sanayiciler ve tüccarlar için Adam Smith’in dediği gibi “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” denildiğini ifade etmiştir (Doğan, 28 Ocak 1980: 6).

Gazete’de dikkat edilen başka bir şey; 24 Ocak kararlarıyla birlikte yapılan devalüasyonun beklenip beklenmemesiyle ilgilidir. Ekonomistler beklenmeyen devalüasyonlar başarıya ulaşır demişlerdir. Sağcı grupta yer alan köşe yazarları devalüasyonun gizli olduğunu ileri sürmüştür. Kararlar açıklanmadan önce yapılan gazete haberlerine baktığımızda; günler hatta aylar öncesinden devalüasyonun beklendiği gazetede yer almıştır. Yapılacak olan devalüasyonun oranına dair tahminler bile yapılmıştır (Doğan, 15 Aralık 1979: 11).

Mehmet Ali TUNABOYLU, azınlık hükümetinin bütçesi ve ekonomik önlemleri ile emekçilerin, işçilerin yanında değil, batının ve sermaye çevrelerinin yanında yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca alınan kararların Türkiye’nin içinde bulunduğu sıkıntılı duruma çözüm getirmediğini söylemiştir. Tunaboğlu, “alınan

tedbirler zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmıştır” (Tunaboğlu, 6 Şubat: 6) demiştir.

Önlemler paketine yurtiçinden gelen görüşlerin yanında Batılı Diplomatlardan da görüşler gelmiştir. Sedat ERGİN, Batılı Diplomatların kararları olumlu bulduğunu ifade etmiştir. Ergin’in yazısındaki bilgilere göre; Batılı diplomatlar, “Yabancı sermayeyi Türkiye’ye çekebilmek için yabancı sermayeye ayrıcalık tanınması gerekiyor ki yabancı sermaye başka ülkeleri değil de Türkiye’yi tercih etsinler” demişlerdi (Ergin, 5 Şubat 1980: 6).

Cumhuriyet gazetesi, 24 Ocak kararlarıyla ilgili pek çok bilgiye yermiştir. Özellikle yapılan Türk parasının değerinin düşürülmesi kararı, devalüasyonun ardından gelen zamlar, yabancı sermayeyi teşvik edici yenilikler, ihracatın önünü açacak yeni kararlar ve kararlar sonrası siyasi grupların görüşleri ve köşe yazılarının kararlar hakkında görüşlerine değinmiştir.

3.3.3. Hürriyet Gazetesi

IMF Heyeti, Ankara’ya gelmek için birtakım şartlar sunmuştur. IMF Heyetinin Türkiye’ye sunduğu şartlar Hürriyet gazetesinde de yer almıştır. IMF’nin Türkiye’de istediği şartların arasında; kamu yatırımlarının yapılmaması, kur ayarlamalarının yapılması, ihracat dönük yatırımların yapılması, ücretli kesimin aldıkları maaşların düşürülmesi vardır. Gazete, IMF’nin Türkiye’ye gelmeden önce Demirel Hükümetinin programını beklediğini belirtmiştir. Ayrıca IMF teknisyenlerinin, %100’e yakın devalüasyon beklemesine dair bilgilerde gazetede yer almıştır (Hürriyet, 4 Aralık 1979: 15).

IMF heyeti Ankara’da olan görüşmesini tamamlayarak Washington’a geri döndükten sonra heyetin sözcüsü Hürriyet gazetesine açıklama yapmıştır. Açıklamalara göre; Türk hükümetinin kamu yatırımlarını azaltması ayrıca devalüasyon yapması beklenmiştir. IMF heyetine göre; Demirel Hükümeti, istikrar önlemlerini uygulaması halinde ekonomi işler hale geleceği düşünülmüştür (Köprülü, 1979).

Ülkede yaşanan sıkıntılarla ilgili Süleyman DEMİREL: “Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun müsebbibi biz değiliz, biz sıkıntıları devir aldık, Ülkenin bir çıkmazda olduğuna inanmıyorum, sıkıntılardan kurtulmak için birlik olunması

gerekiyor” demiştir. Demirel ÷lkede yaşanan sorunların kendinden önceki hükümetin oluşturduğunu düşünmüştür (Hürriyet, 29 Aralık 1979: 8).

Türk Silahlı Kuvvetleri, ÷lkede siyasal ve ekonomik durumun bozulmasını gerekçe göstererek hükümete uyarı mektubu göndermiştir. Bu haber Hürriyet gazetesinde yankılanmıştır. Uyarı mektubundan sonra, Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK, Süleyman DEMİREL ve Bülent ECEVİT’i köşke görüşmeye çağırmıştır. Bu görüşmeden sonra ikili arasında çıkacak olan önlemler paketi hakkında diyaloglar da devam etmiştir.

Demirel ile Ecevit ÷lkenin içinde bulunduğu anarşı ve ekonomik sorunlardan dolayı bir araya gelmiştir. Hürriyet gazetesinin yaptığı haberde iki liderin anlaştığı noktalar açıklanmıştır. Bunların bazıları şunlardır: anarşı ile ilgili tedbirlerin alınması, ekonomik tedbirlerin alınması, paketin çıkması, sıkıyönetimin kaldırılması, işbirliği ve dışta oluşacak olan tehlikelere karşı fikir alışverişi yapılmasıdır (Hürriyet, 13 Ocak 1980: 1).

Ekonomik hayatı yeniden düzenlemek için ekonomik istikrar paketiyle ilgili haberler, Hürriyet gazetesinde de yer almıştır. Paketin ana hatları belli olmuştur. Tedbirlerin içerisinde; sanayicilerin ihtiyaç duyduğu döviz kendileri yaratması adına yeni bir kararname çıkarılması beklenmiştir. Bu karara göre sanayici yurt dışında ki işçiden döviz satın alıp işçinin gösterdiği bankadan döviz alabilecektir. Sonuç olarak sanayiciler ihtiyacı olan döviz karşılama imkanı elde etmiştir (Hürriyet, 14 Ocak: 3).

24 Ocak’ta Bakanlar Kurulu toplantısında ekonomik istikrar kararları tamamlanmıştır. Ertesi gün 25 Ocak’ta bütün gazetelerle birlikte Hürriyet gazetesinde de kararlara yer verilmiştir. İstikrar kararlarından en dikkat çeken, Cumhuriyet ile Tercüman gazetelerinde olduğu gibi Hürriyet gazetesinde yer alan devalüasyon kararı olmuştur.

Gazete’de yer alan devalüasyon haberlerine göre; Bakanlar Kurulu’nun yaptığı açıklamada; “ekonominin canlanması, ihracatın arttırılması, döviz gelirlerinin arttırılması, yokluk sıkıntısının ortadan kalkması için tedbirler alınmıştır” denmiştir (Hürriyet, 25 Ocak 1980: 6). 24 Ocak kararlarıyla birlikte 1 Dolar 70 Türk lirası olarak belirlenmiştir. Gübre ve zirai ilaçlar için uygulanacak olan kur istisnası Hürriyet gazetesinde de yer almıştır. Devalüasyon dışında Hürriyet gazetesi,

hükümetin vergide de düzenlemeler yaptığını ve asgari ücretin vergi dışı bırakılması için vergi oranları değişikliğini belirtmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde devalüasyon kararından sonra yapılan haberlerin çoğu temel mal ve hizmetler başta olmak üzere birçok ürüne gelen zamlara ilişkindir. Hürriyet gazetesi de istikrar paketinin ardından yapılan zamlara dikkat çekmiştir. Başlıca zamlar temel mallar olan; demir-çelik, çimento, kömür, akaryakıt, gazete kağıdı ve tüp gaza gelen zamlar gazetede ifade edilmiştir. Bu zamlardan sonra; çay, şeker, sigara, ulaşım ücretleri, telefon gibi şeylere de zam yapılırken, ithalat ürünlerine zam yapılmamıştır (Hürriyet, 27 Ocak 1980: 1). Devalüasyonun ardından gelen zamlarla birlikte bazı mallarda kuyruklar oluştuğuna dair haberlerde olmuştur.

Başbakan Süleyman DEMİREL, paketin açıklanmasından sonra kararlar hakkında basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Gazete, Süleyman DEMİREL'in basın toplantısında yaptığı konuşmalardan kesitleri de okuyucularına yansıtmıştır. Demirel basın toplantısında; Türkiye'nin 60 günde bu hale gelmediğini hükümetin eski hükümetten sıkıntıları devraldığını söylemiştir. İstikrar tedbirlerinin alınmasının nedenini ülkenin durumuna bağlamıştır. Demirel, “hayatı daha kötü duruma getirmek, pahalılaştırmak için değil bozulmuş olan dengeyi düzenlemek, ekonomiyi sağlığına kavuşturmak için kararlar alınmıştır” (Hürriyet, 28 Ocak 1980: 11) demiştir. Demirel ikinci basın toplantısında; alınan kararların hedeflerinden ve alınan diğer kararlardan bahsetmiştir. Diğer kararların içinde; vergide adaleti sağlamak, sigarada monopolün kaldırılması, ihracatın teşvik edilmesi için kanunların çıkarılması vardır (Hürriyet, 29 Ocak 1980: 11).

Hürriyet'te, kararlara dair olan olumlu ve olumsuz görüşler kararların konuşulmasından sonraki günlerde dile getirilmiştir. Kararları eleştiren kişiler arasında Bülent ECEVİT'te vardır. Ecevit, devletin piyasada ki baskınlığını azaltmasından, ekonominin yönetimini yabancı sermaye ile büyük sermaye gruplarına bırakmasından rahatsızlık duymuştur. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Demirel Hükümeti'nin yüzüncü gününde açıklama yaparak, Hükümetin politikalarının işe yaramadığından, enflasyon oranlarının arttığından ve dövizlerin azaldığından dert yanmıştır (Hürriyet, 2 Şubat 1980: 11).

Ekonomik istikrar paketinin uygulamaya konulması için gerekli olan mali desteğin sağlanması çalışmalarını Başbakan Müsteşarı Turgut Özal yönetmiştir. Turgut ÖZAL ve yönetiminde ki heyet Washington'da görüşmeleri tamamlayıp ülkeye döndüğünde IMF yetkililerinden ekonomik paket hakkında yorumlar gelmeye başlamıştır (Hürriyet, 10 Şubat 1980: 11). IMF yetkilisi, Hürriyet gazetesinde konuşmada; Türk ekonomisi bu kararlarla pazar gücünü arttıracak derken, yabancı sermayeyi teşvik edici önlemleri, ihracata dönük ekonomi politikasını ve KİT operasyonunu olumlu bulmuştur (Hürriyet, 10 Şubat 1980: 11).

Alınan tedbirlerin üzerinden 60 gün geçmesine rağmen yurt içinde tartışmalar devam etmiş ve dış basında yorumlar yapılmaya başlamıştır. Dış basından gelen yorumlar Hürriyetin köşe yazılarında yer almıştır. Moskova Radyosu, İngiliz Radyosu ve La Cite görüşleri vardır. Moskova Radyosu, "Türkiye, Batı'nın güvenini sağlamak için ekonomik tavizlerde bulundu", İngiliz Radyosu, "Başbakan Demirel'in açıkladığı yeni geniş kapsamlı iktisadi önlemler çok uzun yıllardan bu yana görülen en köklü kararları içeriyor", La Cite, "Demirel, ekonomik tedbirleri halka yüklemekle politik geleceğine oyun oynamaktadır" (Hürriyet, 20 Mart 1980: 7) gibi görüşler gazetede yer almıştır. Görüldüğü gibi dış basının kararlar hakkında görüşleri farklılık göstermiştir.

3.3.4. Dünya Gazetesi

İlk üç gazete Türkiye'nin popüler olan gazeteleridir. Tercüman, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde Aralık 1979 ve 1980 yılının Ocak, Şubat, Mart aylarında yer alan haberleri incelenmiştir. Dünya gazetesi gündeme karşı nasıl bir yol almış ona bakalım; genel itibarıyla diğer gazetelerde yer alan konularla aynı düzlemde hareket etmiştir.

Öncelikle 1979 yılında ülke ekonomisinin genel durumu anlatılmıştır. Dünya gazetesi haberlerinde; 1979 yılında Türkiye ekonomisinde sıkıntıların varlığı yazılmıştır. Bunların bazıları, enflasyon artışı, döviz yetersizliği, büyüme hızındaki azalışlar, kur sıkıntılarıdır. 24 Ocak kararlarının alındığı diğer gazeteler gibi Dünya gazetesinde de yer almıştır. Gazete, Türk parasının değerinin yüzde elliye varan oranda düşürülmesini ve mallara yapılan zamları ele almıştır.

Yine Demirel'in görüşlerine diğer gazeteler gibi yer vermiştir. Alınan kararların ardından Başbakan Süleyman DEMİREL, "bu tedbirler hayatı daha çekilmez bir hale getirmek ya da pahalılığı arttırmak için değil, bozulmuş ekonomide dengelerin düzeltilmesi için alınmıştır" demiştir (Dünya Gazetesi, 28 Ocak 1980: 1).

Diğer üç gazetede olduğu gibi Dünya gazetesi de Demirel'in basın toplantısında yaptığı konuşmalara yer vermiştir. Hükümetin el değiştirmesinin üstünden 100 gün geçince, Başbakan 3 gün basın açıklaması yapmıştır. Açıklamanın ilkinde nelerin yokken var olduğunu, ikincisinde ülkenin içinde bulunduğu sorunları ve üçüncüsünde ise anarşi sorunundan bahsetmiştir.

1979 Kasım ayında Merkez Bankasının rezervleri erimiştir. Temel ihtiyaç maddesinin bulunmasında problemler yaşanırken, üretim, yatırım ve işsizlik sıkıntıları yaşanmıştır. Gazete'nin 1980 Mart ayında yaptığı haberlere göre petrol sorunu çözülmemiş, ilaç ve ampul sıkıntısı devam etmiş, para operasyonu yapılmasına rağmen yatırımlarda da bir hareketlilik olmamıştır. İşsizlik sıkıntısı hükümetin değişmesinin üzerinden 100 gün geçmesine rağmen devam etmiştir.

3.3.5. Türkiye İktisat Gazetesi

Son olarak Türkiye İktisat gazetesinin 1980'li yıllarda dikkat çeken haberleri incelenmiştir. Gazete diğer gazetelerden farklı olarak sıradan haberlerden çok köşe yazarları ve ekonomi yazarları tarafından yazılan yazı ve makaleleri yayınlamıştır.

1980'li yıllarda ülkenin içerisinde bulunduğu sıkıntılarda iç etkenlerinde etkisi olmuştur. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren sık sık hükümet değişikliği olmuştur. Hükümetler, koalisyon ya da azınlık hükümetleri ile ülkeyi yönetmişlerdir. Bu durum iç yönetimde güçlükleri ortaya çıkarmıştır.

OPEC ülkelerinin petrole yapmış olduğu zamlar bazı ülke ekonomileriyle birlikte Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. 1979 yılına kadar kötü giden ekonomik yapı daha kötüye gitmiştir. 1980 yılının Ocak ayında bu gibi diğer sebeplerinde etkisiyle ekonomide istikrarı sağlamak amacıyla hükümet ekonomik istikrar tedbirlerini uygulamaya koymuştur.

24 Ocak kararlarının amaçları şu şekildeydi; ihracatın artırılması, döviz girdisinin sağlanması, KİT açıklarının kapatılması, tüketimin azaltılması, üretim ve yatırımın artırılması, enflasyon hızının yavaşlatılması, fabrika üretim kapasitelerinin artırılması ve fiyat mekanizmasının politik düzenlemesinden uzaklaştırılmasıdır.

Kararların sonuçları diğer gazetelerde olduğu gibi Türkiye İktisat gazetesinde de yer almıştır.

Buraya kadar, genelde diğer gazetelerle aynı başlıklar ve içerikler gazetede yer almıştır. Kararlardan sonra geçen zaman içerisinde Türkiye ekonomisi ne duruma gelmiş, kararlar amacına ulaşabilmiş mi, kararlar Türkiye'ye ne gibi etki etmiş, gazete bunlara değinmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarından 5 ay sonra Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN kararların hangi sıkıntıları ortadan kaldırdığına ya da hala kararların hangi sıkıntıları ne derece devam ettirdiğine ilişkin açıklama yapmıştır. Açıklama sonuçları şu şekildedir;

- İlk olarak devalüasyon sonrası dövizlerin resmi fiyatıyla piyasa fiyatı arasındaki fark birbirine yaklaşmıştır.
- İhracat gelirleriyle işçi dövizlerinde gereken artış sağlanmamıştır. İşçi dövizlerinde artışın olmamasının sebebi ise ülke içerisinde istikrar sıkıntısı, anarşi ve terör olaylarının varlığıdır.
- IMF ve diğer kuruluşlardan sağlanan döviz girdisiyle birlikte üretim artışı olmuştur.
- Tüketim mallarının kullanımlarında kısıtlanmalar olmuştur. Üretim artışı sağlansa da iç tüketim kısılması ve ihracatın beklenenden daha az seviyede olması, stoklarda artışa neden olmuştur.
- Enflasyon kontrol altına alınamamıştır.

Gülerman, “25 Ocak kararları, cesur olmasının yanında içinde bulunduğu şartlara göre isabetli olmuştur” demiştir (Gülerman, 3 Temmuz 1980: 1 ve 8).

Dönemin iktisat hocalarından olan Emin ÇARIKÇI'nın Türkiye ekonomisi hakkında ve 24 Ocak 1980 kararlarına dair düşünceleri şu yöndedir; 1970'lerin sonunda çıkan krizin nedenini “Aşırı Devletçilik Politikası” olarak değerlendirmiştir. “Devalüasyonlar zamanında yapılamamış ya da yapılanlar yeterince yapılmadığından ithalat ihracata ayak uyduramamıştır”. Çarıkçı'ya göre; 1979'da Türk sanayisi ve ekonomisi durma noktasına gelmiştir. (Çarıkçı, 26 Şubat 1981: 3 ve 7).

24 Ocak kararları ekonominin libere edilme sürecinde ilk adımdır. Uzun süredir devam eden Türkiye ekonomisini birden libere etmek olumlu sonuçların yanında olumsuz sonuçları da barındırmıştır. Çarıkçı; “alınan kararların aşamalı olarak 3-5 yıl daha uygulanması sonucunda ekonomi sağlığına kavuşacaktır” demiştir (Çarıkçı, 26 Şubat 1981: 7). Söylemlerinden anlaşılacağı üzere 24 Ocak kararlarını olumlu bulmuştur.

1980 yılından 1985 yılına kadar olan süreçte 24 Ocak kararları değerlendirilmiştir. 24 Ocak kararları alındığında Türkiye ekonomisi buhranlı dönemdedir. Bu açıdan kararlardan iyimserlik beklemek daha da zorlaşmıştır. 1981 yılına gelindiğinde de kararlar ekonominin gündeminde yer almaya devam etmiştir. Alınan kararların yeni kararlarla desteklenmesi beklenmiştir.

1983 yılında Türkiye İktisat gazetesinde kararlar yorumlanmıştır. Kararların uygulanmasından doğan aksaklıklar ortaya koyulmuştur. Bunlar; yabancı sermaye tam anlamıyla teşvik edilmemiş, petrol arama işlemleri için yapılan çalışmaların maddi açıdan külfetli olup ekonomik açıdan durgunluk yaratmış, KİT’lerin zararlarından kurtulmak için devlet sübvansiyonundan vazgeçilmiş bu durum fiyat artışlarına sebep olmuştur (Türkiye İktisat gazetesi, 24 Ocak 1985: 8).

1980 yılından 1984 yılına kadar olan süreci içine alan Türkiye Odalar Birliği Türkiye İktisat gazetesinde bir rapor yer almıştır. Bu raporda 24 Ocak kararlarının amaçları ve bu amaçların ne kadarına ulaştığına değinilmiştir.

1980 yılına gelinene kadar Türkiye yokluklar ülkesiydi. Kararlar alındıktan sonra bu yokların ortadan kaldırılması ilk amaçtır. Bir diğer amaç enflasyon oranının düşürülmesiydi. Bu amaç sağlansa da 1984 yılında enflasyon artışları görülmüştür. Kararların başka bir amacı negatif büyümenin ortadan kaldırılarak, iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesidir (Türkiye İktisat gazetesi, 24 Ocak 1985: 8).

Kararların zayıf yönleri ya da uygulamadan doğan aksaklıklar da raporda dikkat çekiyordu. 24 Ocak kararlarının ilk handikapı ihracata yönelik sanayi, dışa açılma hedeflenmişti ama iktisadi büyüme açısından somut tedbirler alınmamıştır. Vergi yükü adaletinin sağlanması için kararlar uygulanmamıştır. En önemlilerinden biri, KİT’lerin fiyatlarının serbest bırakılması enflasyonu etkileyiş biçimini etkilemekten başka bir şey yapmamıştır. Kararlardan önce KİT’ler talep

fonksiyonuna neden olurken, fiyatların serbest bırakılmasıyla maliyet enflasyonuna sebep olmuştur (Türkiye İktisat Gazetesi, 24 Ocak 1985: 7).

24 Ocak 1980’de ve onu takip eden yıllarda alınması planlanan ama uygulamaya konmayan sadece tasarı aşamasında kalan kararlar şunlardır;

- Sigarada Tekel’in kaldırılması
- Madenlerin özelleştirilmesi
- Eşel-Mobil Ücret Sistemi
- Kıdem tazminatı fonu kurulması
- Sendikalar, toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunu (Türkiye İktisat Gazetesi, 24 Ocak 1985: 4).

24 Ocak 1980 kararlarından sonra bazı kesimler kararlardan fayda sağlamış, bazıları da zararlı çıkmıştır. Sanayiciler alınan kararlar serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayacağından kararları desteklemişlerdir. İhracata yönelemeyen sanayiciler zorlanmıştır. İhracatçılar, kararlardan sonra en çok fayda sağlayan kesim olmuş ve devletten vergi iadesi olarak destek sağlamışlardır. Süreç sonunda her zaman olduğu gibi en çok zararı gören kesim ücretliler olmuştur. Kararların ardında aylarda artan enflasyondan nasibini ücretliler ve halk almıştır.

Gazetelerde yer alan bilgileri genel olarak yorumlarsak; yukarıda 5 gazetenin Aralık 1979 ve 1980 yılının ilk 3 ayı haberleri gözlenmiştir. Ayrıca 1980-1985 arasında geçen 5 yılın genel değerlendirilmesi Türkiye İktisat gazetesinde yapılmıştır. 1979 yılının Aralık ayına ait bilgiler gazetelerin hepsinde benzerdir. 1979 yılı Türkiye’de hem anarşi hem de ekonomik olarak yokluk vardır. 1979 yılının sonlarına doğru petrol krizi de eklenince sorunlar büyümüştür. Ekonomide yokluk, kuyruk, karaborsa hakimdir.

Hükümet değiştikten sonra, azınlık hükümeti 24 Ocak 1980’de mecliste bir dizi karar almıştır. Kararlar 25 Ocak 1980 de basına servis edilmiştir. Gazetelerde kararların IMF, Dünya Bankası, OPEC gibi kuruluşların baskılarıyla alındığını söyleyen, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu döviz sıkıntısı, işsizlik, enflasyon, ithalat artışı, üretim durgunluğu gibi nedenlerden alındığını söyleyen haberlerde olmuştur. Bazı köşe yazarları Türkiye’yi hasta bir insana benzeterek kimi kararları acı da olsa bir ilaç ya da zehirli bir ilaç olarak görmüştür. Kararların ortaya çıkış amacı, ekonominin işlerlik kazanması yani ekonomik istikrarın sağlanmasıdır.

Ekonomik istikrar paketinin ardından açıklanan kanun ve yasalar aylarca devam etmiştir. Kararların ardından ekonomide istikrarın sağlanması beklenmiştir. Bu durumun aksine temel mallar önde olmak üzere birçok ürüne zam gelmiştir.

Türkiye İktisat gazetesinin 1980 yılının ardından geçen 5 yıllık değerlendirilmesinde de olduğu gibi kararların etkisi kısa vadede 1-12 ay gibi sürede bazı olumlu sonuçlar doğursa da uzun vadede kararların olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir şey; kanun tasarısı olarak açıklanan Eşel Mobil, kıdem tazminatı, sigaradan monopolün kaldırılması, madenlerin özelleştirilmesi, sendikalar kanunu gibi kararlar uygulamaya geçmeden tasarı olarak kalmıştır.

3.4. Sermaye ve İşçi Kesiminin Görüşleri

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri tartışmalara neden olmuştur. Burada, kararlardan sonra ülkedeki işçi ve işveren kesimi ve sendikalar nasıl etkilenmiş onlara bakacağız.

3.4.1 Kararların Öncesinde ve Kararların Sonrasında Ücretlilerin ve İşçi Sendikalarının Görüşleri

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-iş), 1952 yılında kurulmuş olan Türkiye'nin ilk büyük konfederasyonudur. Türk-iş'e bağlı sendikalar mevcuttur. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 1967 yılında kurulmuştur. 12 Eylül 1980 yılında Askeri Yönetimden sonra kapatılmış 1992 yılında faaliyetine devam etmiştir. Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ), 1976 yılında kurulmuştur.

Aralık 1979 yılında kararlar alınmadan önce Türk-iş Genel Başkanı İbrahim DENİZCİER ve Süleyman DEMİREL karşılıklı görüşmüştür. Türk-iş Genel Başkanı, Demirel'e 10 maddelik istek listesini iletmiştir.

Listede dikkat çeken isteklerin bazıları şunlardır; işçi-memur ayırımına çözüm bulunması, işsizlik sıkıntısının ortadan kaldırılması, KİT'lerin düzenlenmesi, vergi sisteminde adaletsizliğin ortadan kaldırılması, çalışma sürelerinin düzenlenmesi, işyerlerinde can güvenliğinin sağlanması gibi isteklerdir. Türk-iş İsteklerin karşılanmasını beklemiştir (Tercüman, 8 Aralık 1979: 10).

Türkiye ekonomisinde her geçen gün yoksul daha yoksul, zengin daha zengin olmaktaydı. Türk-iş Genel Başkanı Denizcier; ekonomik sorunların en yakın zamanda çözülmesini, yükün işçi sınıfının sırtından alınmasını, vergi yasalarında işçi sınıfı lehine değişiklik yapılmasını söylemiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1980: 6).

24 Ocak 1980 kararlarının ardından işçi sendikalarından tepkiler gelmeye başlamıştır. DİSK Genel Başkanı, kararların ardından açıklama yapmıştır. Abdullah BAŞTÜRK, “Hayat pahalılığı almış başını gitmiş, kiralara ödenemiyor, tüp yok, ısınmak için gerekli yakıtların hepsinde sıkıntı yaşanıyor” demiştir (Hürriyet, 27 Ocak 1980: 3). DİSK, açıklanan devalüasyon kararından sonra işçi ve memur kesiminin alım güçlüklerinin azaldığını, işçilerin artık daha ağır durumlarla karşı karşıya kaldığını söylemiştir.

Türk-iş İcra Kurulu 24 Ocak 1980 kararlarından sonra kararlar hakkında görüşlerini bildirmiştir. Türk-iş de DİSK gibi kararların ve yapılan devalüasyonun vatandaşı daha kötü duruma getireceği düşüncesindeydi. Türk-iş’e göre; 24 Ocak 1980 kararları dar ve sabit gelirli olan kişileri daha ağır etkilemiştir.

DİSK pahalılığa karşı eylem duyurusu yapmıştır. DİSK, Türk-iş’i ve Türk-iş’e bağlı olan sendikaları da mücadeleye çağırmıştır. Türk-iş, DİSK’in genel grev kararını desteklememiş olsa da eğer asgari geçim indirimi ve vergi adaleti düzenlenemezse genel greve Türk-iş’te gideceğini bildirmiştir.

24 Ocak kararlarına ek olarak açıklanan ve tasarı halinde kalan karar kıdem tazminatıdır. Türk-iş Genel Sekreteri Sadık ŞİDE, kıdem tazminatına ilişkin görüşlerini Tercüman gazetesinde açıklamıştır. Şide, “kıdem tazminatı işçinin sosyal güvencesidir, hangi gerekçeyle olursa olsun kıdem tazminatında tavan sınırlamasının karşındayız” demiştir (Tercüman, 14 Mart: 10).

Türk-iş Genel Sekreteri Şide, yine hükümetin almış olduğu Eşel-Mobil Ücret yasa tasarısının karşısındadır. Eşel-Mobil Sisteminin Toplu İş Sözleşmeleri yerine geçmesi amaçlandığından bu durum Toplu İş Sözleşmesinde var olan parasal anlaşmaları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Sadık ŞİDE’ye göre; hükümet yeni bir ekonomi politikası belirleyerek fiyatları serbest bırakmış, kurmuş olduğu koordinasyon kuruluyla da toplu sözleşmeleri ve işçi ücretlerini kontrol altına almayı hedeflemiştir. Şide, hükümet bu sorunları

çözmediği sürece Türk-iş'in tepkisinin devam edeceğini söylemiştir (Tercüman, 21 Mart 1980: 5).

24 Ocak 1980'den sonra 12 Eylül Darbesi gündemdeydi. Disk'in kendi içerisinde zayıflayan yapısından dolayı, DİSK darbeye karşı görüşlerini net olarak söylememiştir. Hak-iş ve Türk-iş ise darbeyi olumlu karşılamıştır. Askeri yönetim döneminde Türk-iş Genel Sekreteri Şide Sosyal Güvenlik Bakanlığına getirilmiştir (Koç, 2010: 53). Tob-Der, Tüm-Der gibi örgütlenmeler, direnme gücü daha da az olduğundan tepki göstermemiştir (Koç, 2010: 51).

24 Ocak 1980 kararları 12 Eylül Askeri Darbesiyle birlikte hayata geçmiştir. Kararlardan sonra ücretler baskılanmış, grevler yasaklanmış, ihracata yönelik gelişme stratejisi benimsenmiştir. Alınan kararlar sonucunda işçi sınıfı gerilerken kazanan kesim sermaye sınıfı olmuştur. Darbeden sonra DİSK, MİSK ve daha sonrada Hak-iş kapatılarak yönetimleri kayyumlara verilmiştir. Türk-iş kapatılmamıştır.

Tarım sektöründen sanayi sektörüne ucuz girdi aktarımı olmasının önü açılarak tarımsal gelirler düşmüştür. Emek kesiminin yanında, bu süreçte tarımsal üretim yapanlar, küçük ölçekli üreticiler, memurlar, dar kesimli kişiler daha fazla zarar görmüştür. 1980'den sonra işçi sınıfının ücretleri azalmıştır. Ayrıca Askeri Darbeden sonra sendikal örgütlenme, grev haklarında sınırlamalar getirilmiştir.

Genel olarak 1980'li yıllar; emek gelirlerinin azaldığı, ancak hem görece hem de mutlak olarak büyüyen artık kitlesinin paylaşımında ticari ve mali sermaye ile rantıye tabakalarının sanayicilere göre politikalarında etkisiyle çok daha avantajlı bir konuma getirildiği yıllardır olmuştur. Bu döneme burjuvazi, yatırımcının yanında aracı, paraziter ögeler damga vurmuştur (Boratav, 2015: 171).

3.4.2. 24 Ocak Kararlarından Önce ve 24 Ocak Kararlarından Sonra İşveren Sendikalarının Görüşleri

TÜSİAD, Türkiye'nin önde gelen girişimcilerinin ve iş dünyası yöneticilerinin 1971 yılında kurduğu gönüllü iş dünyası kuruluşudur (www.tusiad.org.tr).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Odalar, Borsalar ve Birlik hakkındaki 5590 sayılı kanunun 15 Mart 1950 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girilmesiyle kurulan TOBB kendisini özel sektörün Türkiye'de mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisi olarak görür (Ozan, 2012: 63).

İstanbul Sanayi Odası (İSO), 750'ye yakın sanayicilerin yazılı isteğiyle 30 Mayıs 1952 tarihinde gerçekleştirdiği ilk meclis toplantısıyla faaliyetlerin başlamıştır (www.iso.org.tr).

İstanbul Ticaret Odası (İTO): İstanbul'da faaliyette bulunan ticari kurum ve kişilerin ticari işlemleri düzenlendiği, kayıt altına alındığı ve bu işletmelere ait sicillerin tutulduğu kurumdur (Timeturk.com).

Türkiye ekonomisinin 1980 yılına girerken dikkat çeken sorunları; petrol krizi, enflasyon artışı, ihracat ve ithalattaki sıkıntılar vardı. Sermaye kesimi tarafından, ücret artışları enflasyona neden olduğu için ücretlerin baskılanmasını istenmiştir. 1977-1980 yılları arasında artan ekonomik sorunların yanında sosyal sorunlarda artış gösterdi. Sosyal sorunların başında gelen anarşinin çözümünü sermaye kesimi, devlet otoritesinin sağlanmasına bağlı olduğunu ileri sürdü.

TÜSİAD ekonomik sorunların nasıl aşılabileceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Enflasyon artışının olduğu dönemlerde ülke de kaçakçılık, karaborsa, istifçilik gündemdedir. TÜSİAD 1980 yılına girerken yaptığı konuşmalarda, bu sorunların çözülmesi için özel sektörden destek alınması gerektiğini düşünmüştür.

TÜSİAD, enflasyonu önleyici önerilerde bulunmuştur. Enflasyonu arttıran; kamu harcamaları azaltılmalı, KİT'lerin maliyetleri uygun bir seviyeye getirilmeli, üretim artışının sağlanması için özendirici tutum izlenmesi gerektiğini (Türk Sanayicileri ve İş adamları derneği: Konuşmalar, 24 Ocak 1980: 2) açıklamıştır.

Kamunun yapması gereken yatırımlar için 1977-1989 yılları arasında TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanlığı yapan Ömer DİNÇKÖK, görüşlerini dile getirmiştir. Dinçkök'e göre; özel teşebbüs tarafından yapılabilme ihtimali olan yatırımların kamu tarafından üstlenilmesi kaynak israfına sebep olmaktadır (Türk Sanayicileri ve İş adamları derneği: Konuşmalar, 24 Ocak 1980: 20). Bu durum, devletin yapması gereken temel hizmetlerde aksaklık meydana getirmiştir.

Devlet özel sektörü geçmişten beri zaman zaman desteklemiş ve yardım etmiştir. TÜSİAD, artık özel sektörün devlet tarafından desteklenmeden kendi gücüyle gelişmesi gerektiğini savunmuştur.

Sermaye kesiminin siyasal kriz tanımı aslında meclisin ekonomik önlemlerin alınmasını önlemesi ya da geciktirmesiydi. Ecevit Hükümeti uygulamaları sermaye kesimi tarafından özel sektör karşıtı olarak görülse de, kararlar alınmış dahi olsa asıl sorun dış kaynak ve ihracata dönük politikaların olmamasıydı (Ozan, 2012: 82).

1980-1985 yılları arasında TÜSİAD Başkanlığı yapan Ali KOÇMAN, “Bir ülkede ekonomik istikrarın, siyasi istikrar ile çok yakın ilişkisi vardır” (Türk Sanayicileri ve İş adamları derneği: Konuşmalar, 24 Ocak 1980: 5). Türkiye’de de bu durum vardır. Siyasi istikrarın sağlandığı ülkelerde ekonomik istikrar da otomatik olarak sağlanmış olur”. Türkiye ekonomisinde kimi zaman aniden oluşan kararlar ve tedbirler uygulanmaya konulmuştur. İktidarda olan siyasi figür kimse o dönemde, siyasi figürün düşüncelerini yansıtan kararlar alınmıştır. Hükümet değişikliği olduğunda alınan kararlar ya değişikliğe uğruyor ya da yeni gelen siyasi figürün düşüncelerini yansıtan yeni ekonomik tedbirler gündeme gelmiştir.

Hükümetin başında olan partilerin perspektifinde özel sektör iyi yerdeyse alınan kararlar özel sektöründe işine yaramaktadır. Bazen de alınan ekonomik kararlar özel sektörü desteklemiştir. Uygulamaya konulacak olan kararlar veya politikalar siyasi düşüncelerden arındırılarak dönemin ekonomik koşullarına uygun, objektif olarak uygulanmalıdır.

TÜSİAD’a göre Türkiye’de alınacak kararlarda özel sektörün devreye girmesi sağlanmalıydı. Devlet, kamu kuruluşlarının içinde olan durumu gözden geçirmeli gerçekçi bir gözle kuruluşların geleceğine yön vermeliydi (Türk Sanayicileri ve İş adamları derneği: Konuşmalar, 24 Ocak 1980: 23). TOBB’da ödemeler dengesi sorununa ihracatın arttırılması sağlanarak çözüleceğini söylemiştir. MESS ise dış kaynak tıkanıklığının ithal ikamesi sanayileşmenin sonuna gelindiğinden kaynaklandığını söyleyerek; artık ihracata yönelerek, dışa açılmaya yönelik önlemlerin teşvik edilmesini ileri sürmüştür (Ozan, 2012: 85-86).

1980 yılına gelene kadar dışsatım için köklü tedbirler alınmamıştır. Öncelik her zaman iç tüketimin kısılmasından yana olmuştur. Dışsatıma öncelik verilmemesi; iç pazarın dışarıya göre daha cazip olması ve hükümet politikalarının seyrinin iç pazara yönelik olmasından kaynaklanmıştır.

1980-1988 yılları arasında Ege Bölgesi Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı yapan ve 1985-1986 yıllarında da TOBB başkanlığı yapan Mehmet ERSİN FARALYALI, 1980 yılında TÜSİAD tarafından düzenlenen Türk ekonomisi konulu toplantı da dışsatımla ilgili görüşlerini bildirmiştir.

Faralyalı, “Ekonominin dışa açılmasında başlıca görevin sanayicilere ve iş adamlarına düşmektedir” demiştir (Türk Sanayicileri ve İş adamları derneği: Konuşmalar, 24 Ocak 1980: 27). Dışsatımın düzenli bir şekilde gerçekleşmesi için iş adamları tüm imkanlarını seferber edeceğini söylemiştir. Öncelikle bu durumun gerçekleşebilmesi için hükümetin iş adamlarına imkan sağlamaları ve bu durumu engelleyici tedbirleri almaması gerekmiştir.

Sermaye çevreleri piyasada oluşan ikili fiyat sisteminin kaldırılmasını istemiştir. KİT’ler gerçekçi olmayan fiyatlarla üretimi devam ettirmiştir. KİT fiyatlarıyla piyasa fiyatları ikili fiyat oluştururken, aradaki farkı da rant sahipleri almıştır. Sermaye kesimi KİT fiyatlarının serbest bırakılmasını istemiştir (Birikim Dergisi, Şubat 1980: 26).

TÜSİAD, TOBB, TİSK gibi örgütlerin önerdiği başka çözüm; yabancı sermaye girişlerinin arttırılması için önünde bulunan bürokratik engellerin kaldırılmasını istemişlerdir.

Sanayici ve iş adamı olan Vehbi KOÇ, 1980 ekonomisine girerken düşüncelerini söylemiştir. 1980 yılına girilirken Türkiye’de ki bunalım her kesimi etkilemiştir. Koç, ülkenin elbirliğiyle rayına sokulması gerektiğini bunun içinde gerek ekonomi gerek anarşi konularında ciddi önlemlerin alınması gerektiğini söylemiştir.

1980 yılında hammadde yetersizliği ve temel malların girdilerindeki artıştan dolayı fabrikaların üretimleri durmaya başlamıştır. Koç, bu nedenlerden dolayı maliyetlerin arttığını söylemiştir (Hürriyet, 6 Ocak: 6). Ülkedeki karaborsa, istifçilik, mal kayırma gibi olaylara vatandaşlarda artık alışmıştır. Hükümet ise kendi siyasi sorunlarından ülkedeki diğer sorunlara çözüm getirememiştir. Vehbi KOÇ, hükümet ya da özel sektör kendine düşen görevi yerine getirmelidir demiştir.

24 Ocak kararları ve ardından gelen 12 Eylül Darbesinden sonra kararlar uygulamaya konmuştur. Özellikle ihracatçıların lehine olan kararlar, sermaye sınıfının güç kazanmasını sağlamıştır.

TÜSİAD'ın 1980 yılına girerken yayınladığı rapordaki düşünceleri ve istekleriyle hükümetin almış olduğu Ekonomik İstikrar Tedbirleri arasında benzerlikler görülmüştür. TÜSİAD, Türk parasının istenilen yerine oturtulmasını istemiştir. Hükümet beklenenin üstünde bir devalüasyon yaparak 1 Dolar 70 TL olarak belirlemiştir. TÜSİAD, KİT'lerin zararlarından bahsederek azaltılması gerektiğini dile getirmiştir. Hükümette, KİT'lerin özelleştirilmesi kararını almıştır. Diğer bir benzerlik ise işveren örgütlerinin çoğu ve sermaye kesimi, ekonomik bunalımdan ihracata yönelik sanayileşmeyle, dışarıya açılmayla çıkılacağını söylüyordu. 24 Ocak 1980'den itibaren Türkiye ekonomisinin, politikası yön değiştirerek ihracat odaklı olmuştur.

Kararlardan sonra sanayiciler ekonomik tedbirleri olumlu bulmuştur. Sanayiciler kararların TÜSİAD'ın istekleriyle benzerlik gösterdiğine dair gelen görüşlere tepki göstererek özel kesimin kararlara dahili olmadığı açıklamaları gelmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarına eleştiriler gelmiş olsa de sermaye kesimi, kararları destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır. Kararlar, İşveren örgütlerinin çoğu tarafından “cesurca alınmış” kararlar olarak nitelendirildi. TÜSİAD, TİSK, TOBB kararların gerekliliğini vurgulayarak, iktidarın cesaretini takdir ettiler (Ozan, 2012: 92). Ayrıca Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Ali KOÇMAN, İstanbul Sanayi Odası (İSO) Yönetim Kurulu Başkanı Şaban ÇAVUŞOĞLU ve İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yönetim Kurulu Başkanı Nuh KUŞÇUOĞLU vergi tasarısını olumlu karşılamıştır.

Kararların açıklanmasından Askeri Darbeye kadar olan süreçte sermaye kesimi kararların eksik yönlerini de söylemiştir. Eksikliklerin bazıları vergi reformunun düzenlenmesi, KİT'lerin durumu, İşçi-işveren arasında ki problemlerdir (Ozan, 2012: 93).

Sermaye kesimine göre KİT'lere ilişkin düzenlemelerin yapılmaması, 24 Ocak kararlarının uygulanmasında problemler ortaya çıkarmıştır. TİSK, KİT'lerin verimli çalışmadığını söylerken, TOBB'de hükümetin KİT'ler için yeni düzenlemelere gitmesi gerektiğini savunmuştur.

Eleştirilerden biri; yabancı sermaye ile ilgili karara gelmiştir. Bu karar yurt içinde ki sanayicileri olumsuz etkileyeceğinden, sanayiciler tarafından istenmemiştir.

Sermaye kesimi var olan vergi sisteminin, sermaye birikimi önünde bir engel oluşturduğu ve kurumsallaşma çabalarını önleyici olduğuna dair ortak düşüncededir. Bu yüzden, vergi konusunda gerekli düzenlemelerin yapılmasını talep etmiştir. (Ozan, 2012: 98). TOBB, 24 Ocak kararlarından hemen sonra, Mart 1980’de hazırlanan vergi tasarısının yasalaşmasının, istikrar tedbirlerinin başarılı olması için, önemli olduğunu dile getirmiştir (Ozan, 2012: 101).

12 Eylül Darbesi, vergi konusunda karar almayı kolaylaştırmış ve Turgut ÖZAL, “askeri rejimin yıllardır uygulanamayan tedbirlerin önünü açtığını” söylemiştir.

Sermaye sınıfı temsilcileri; güçlü, kendilerini temsil edecek ve gerekli iktisadi önlemleri uygulamayı göze alacak bir siyasal iktidarı yaşanan siyasal krize çözüm olarak (Ozan, 2012: 102) görmüştür.

SONUÇ

Türkiye ekonomisi 1980 ile birlikte neoliberal politikaları uygulamaya başlamıştır. Ekonominin, neoliberalizme geçiş sürecini kolaylaştıran etmen 24 Ocak 1980 kararları olmuştur.

Bu sürece gelmeden, sürecin öncesinde yaşanan ekonomi politikalarına dikkat çekilmiştir. 1950-1960 yıllarında iktidarda olan Demokrat Parti'nin iki ayrı iktisat politikası vardır. 1950-1954 yılını kapsayan yıllarda liberal politikalar, tarımsal üretimin artırılması ve serbestlik vurgulanmıştır. 1950'lerin ilk yarısında, geride bırakılan savaşın da etkisiyle, köylerde nüfus artmıştır. Artan nüfusa, bereketli hasatlar eklenince 1953 sonu hububat silolarında patlama yaşanmıştır. Bu dönemde, Kore Savaşı da ekonomik konjonktüre eklenince tarımsal üretim ve buna bağlı olarak tarımsal gelir artmıştır.

1954 yılından itibaren, yaşanan kuraklığın etkisiyle tarımsal üretimde azalma görülmeye başlamıştır. Bununla birlikte tarımda makineleşmenin etkisiyle, tarımsal alanların sınırlarına varılmıştır. 1950'lerin ilk yıllarında olan ekonomik işleyiş tersine dönmüştür. Köylerde işsiz kalan; tarım işçileri, köylüler kentlere göç etmeye başlamıştır. Bunun neticesinde ise kent nüfusunda patlamalar görülmüştür. Bu durum sonraki süreçlerde kentlerde gecekondulaşmayı oluşturmuştur.

Azalan tarımsal üretim 1954'ten sonra Demokrat Parti'yi yeni iktisat politikalarına yönlendirmiştir. Demokrat Parti, ekonomide artık daha korumacı ve daha devletçi iktisat politikaları uygulanmaya başlamıştır. Demokrat Parti, yaşanan döviz darlığına kredi ve benzeri bir yöntemle çözüm bulamayarak 1958 yılında iflasın eşiğine gelmiştir. Aynı yıl yaşanan döviz sıkıntısı nedeniyle OPEC ile borç erteleme antlaşması yapmıştır. Bunun yanı sıra yaşanan döviz bunalımı Demokrat Parti'yi devalüasyon yapmaya mecbur bırakmıştır.

1960 yılına gelindiğinde TSK yönetime el koymuştur. Bu tarihten itibaren 1960-1980 yıllarını kapsayacak olan sanayinin dışa karşı korunmasına, ekonominin devlet tarafından kontrol altına alınmasına karar verilmiştir. İthal İkameci Sanayileşme dönemi olarak adlandırılan dönem kendi içinde plan süreci, sanayide yaşanan gelişmeler, yabancı sermaye ve cari açık unsurlarını barındırmaktadır.

İlk olarak kalkınma planları uygulanmaya başlamıştır. Yapılan kalkınma planlarının hedefi, kamu gelirlerinin artırılmasının sağlanmasıdır. Bu dönemin temel

dinamiği üretimde ki farklılıktır. Üretimde tüccar yerine sanayici ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu dönemden itibaren tüccar sermayesi yerine sanayi sermayesi ve tüccar karının yerine sanayi karı öne çıkmıştır.

Pazar anlayışı olarak içe dönük, dışa kapalı politikalar güdülen bu dönemde, ithalat sınırlandırılarak yerli üretim için gerekli olan ara ve yatırım malı ihtiyacı olduğunda ithalat yapılmıştır. İç pazar için üretim, dönemin felsefesi olmuştur. İç pazar için üretim söz konusu olduğundan ücretler bu dönemde görece olarak daha yüksektir. İthal İkameci Sanayileşme süreci bazı noktalarda sıkıntı yaşamıştır. İthalat kısıtlanmak istense de; üretimde kullanılacak ara ve yatırım malının temini için ithalat kaçınılmaz durumda kalmıştır. İthalat için gerekli olan döviz sorunu tekrar gündeme gelmiştir.

1970-1975 yılları döviz sorunuyla mücadelede devalüasyon yapılmayarak işçi dövizleri ve dış borçlanma ile idare edilmiştir. 1975'ten sonra işçi dövizlerinin azalması ve petrol fiyatlarının artışıyla beraber tüm dünyayı etkileyen kriz Türkiye'yi de etkilemiştir. 1979 yılında ekonomik bunalım petrol kriziyle birlikte geniş halk kitlelerini etkileyen bir hal almıştır. Bu dönemde en önemli sorunların başında; enflasyon, karaborsa, zamlar, kuyruklar gelmiştir.

1979 yılında Bülent ECEVİT, hükümeti Süleyman DEMİREL'e devretmiştir. 42. hükümet düşmüş, yerine 43. hükümet kurulmuştur. Demirel, hükümetin başına geçtikten sonra, hükümetin ekonomi kısmını kimin yöneteceği merak konusu olmuştur. 1979 yılında MESS başkanlığı yapan Turgut ÖZAL, Süleyman DEMİREL ile görüşme yapmıştır. Özal, Demirel'e birtakım raporlar sunarak ekonomiyi kurtarmak için çareleri sunmuştur. Görüşmenin ardından Demirel, Özal'ı tam donanımlı yetkilerle ekonominin başına koymuştur.

1980 yılının başında azınlık hükümeti kuran Süleyman DEMİREL; IMF, Dünya Bankası, OPEC gibi kuruluşların ön gördüğü, karşılığında mali destek sağlayacağı ekonomik istikrar tedbirlerini, 24 Ocak 1980 yılında açıklamıştır. 12 Eylül Darbesi, 24 Ocak kararlarının uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Askeri rejim altında geçen 1980 yılının Eylül ayından 1983'e kadar olan süreçte liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye ekonomisi, 1929 krizinden sonra devletçilik politikalarına yönelmiştir. 1950-1954 yılından sonra yaşanan tarımsal üretim kaynaklı krizden sonra da içe

dönük, dışa kapalı politikalar uygulamıştır. 1978-79 krizi sonrası Türkiye, farklılık yaparak koruyucu devletçi politikalar yerine ekonomide devlet ağırlığını azaltarak piyasa güçlerine dayalı ekonomi modelini benimsemiştir.

Serbest piyasa ekonomisine geçmek amacıyla alınan 24 Ocak kararları 1980 yılının Ağustos ayına kadar devam etmiştir. Çok fazla kararın olmasına rağmen çalışmada; devalüasyon, yabancı sermayeye yönelik, fiyatlama, ihracatı teşvik edici, ithalatı kolaylaştıran, faizlerin serbestleştirilmesi ve milli konut bağlamında ki kararlara değinilmiştir.

Bu dönemde döviz girişi sağlamak için devalüasyon yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ara ve yatırım mallarını yabancı ülkelere aldığında devalüasyon sonucu yabancı ülkenin ürünlerinde artış olacaktır. Türkiye ekonomisi de gelişmekte olan bir ülke olduğundan ara ve yatırım malı için artık daha fazla dövize ihtiyaç duyacaktır. Devalüasyon, kısa dönemde döviz girişi sağlasa da uzun dönemde dışa bağımlı üretim yaptığından ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Döviz girişinin sağlanması amacıyla devalüasyon sonrası yabancı sermayeye 24 Ocak kararlarında; yatırım, banka açma, petrol arama gibi geniş imkanlar verilmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine geçişin en önemli etmenlerinden biri fiyatların piyasa tarafından arz ve talebe göre belirlenmesidir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla, Fiyat Kontrol Komiteleri kaldırılmıştır. Fiyatlama sürecinin diğer bir ayağını oluşturan KİT'lerin fiyatları da serbest bırakılarak, sadece temel mal sayılan elektrik, gübre, demir yolu, yük taşımalarının yönetimi KİT'lerden alınarak, Bakanlar kurulu yönetimine geçmiştir. Sübvansiyonları kaldırılan mallar genelde, ücretli kesimin temel yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarıdır. Bu mallarda sübvansiyon kaldırılarak, ücretli kesimlerin ücretleri baskılanmıştır. Alınan kararlardan biri de; faiz oranlarının serbestleştirilmesidir. Faiz oranları 1930'lerden itibaren d

Devlet tarafından piyasada olması gerekenden daha az belirlenerek, sanayi ve ticari sermaye kesimine ucuz girdi sağlamıştır. 1980 yılıyla yeni bir uygulama yapılarak, faizler yüksek tutulmuştur. Faizlerin yüksek tutulmasının en önemli amacı; ülke içerisinde ki faizler yurt dışında olan ülkelere ki faizlerden yüksek olduğunda tasarruf sahipleri tasarruflarını yurt içine getirerek döviz girişi olurdu. Bu durumun gerçekleşmesi için, yurt içinde güven ortamının sağlanması gerekir. Türkiye

ekonomisinin güven ortamı 1979 yılından itibaren azalma eğilimindedir. Bu yüzden faizlerin arttırılması döviz girişini sağlamamıştır.

24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin en önemli yeniliklerinden biri de ihracatı teşvik edici ve ithalatı kolaylaştırıcı uygulamalardır. İhracatçılara, teşvik belgesi, vergi iadesi gibi imkanlar verilmiştir. İthalatçılara ise gümrük oranlarında indirim yapılarak, ithalatta devlet kontrolleri kaldırılmıştır. Bu uygulamalar ile üretimi artırıp, iç talep azaltılarak ihraç edilecek payın arttırılması hedeflenmiştir.

Şehirlerde artan nüfus ve konut yetersizliği ile birlikte Milli Konut Kararnamesi uygulanmaya başlamıştır. Bu politikada hedeflenen kesim orta ve alt gelir grubudur. Bu karar, bir yandan konut sorununa çözüm bulmayı amaçlarken diğer yandan ise inşaat malzemesi satışı yapanlara da imkan vermektedir. Tasarı halinde kalan kararlar ise; Eşel-Mobil Sistemi, sigarada tekelin kaldırılması, madenlerin özelleştirilmesi, kıdem tazminatıdır.

24 Ocak kararları açıklandığı günden itibaren çok fazla kesim tarafından eleştirilmiştir. Çalışmada; 24 Ocak kararlarının TBMM’de, alan dergilerinde, gazetelerde ve işçi ve işveren kesimleri tarafından tartışılması ele alınmıştır. Kararların tartışılması ülkede olan basın-yayın yollarının çoğunda yer almıştır. Çalışmada bu tartışmaların gün yüzüne çıkarılması amaçlanmıştır.

İlk olarak TBMM’de ki tartışmalar ortaya koyulmuştur. Mecliste ki konuşmaların 1979 yılı ve 1980 yılı Meclis Tutanakları ve 1980 yılı Cumhuriyet Senatosu taranarak, konuyla ilgili tartışmalara dikkat edilmiştir. Demirel, azınlık hükümetini kurarken MHP ve MSP hükümete destek vermiş, CHP ise red oyu vermiştir. Azınlık hükümeti, 1980 ile birlikte temel mal ve hizmetler dışında diğer malları üretimini serbest piyasa koşullarıyla özel sektör ve sanayicilere açmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra, CHP Grubundan Erdoğan BAKKALBAŞI’nın, AP Grubu Adına Kazım KARAAĞAÇLIOĞLU’nun, Milli Birlik Grubu adına Fahri ÖZDİLEK kararlara karşı görüşlerini söylemişlerdir.

Bakkalbaşı, KİT ürünlerinin fiyatlarının serbest bırakılmasıyla gelen zamları devalüasyon oranının çok üzerinde olduğunu söylemiş, yeni fiyatları zam vergisi olarak adlandırmıştır. Bakkalbaşı, kararların ekonomiyi düzeltme amacıyla alınmasını onaylasa da amaca giden yolda ki araçları uygun görmemiştir. Kararların

başarıya ulaşamayacağını, kararların ülkeyi eskisinden daha kötü duruma getireceğini söylemiştir.

Milli Birlik Grubu Adına Fahri ÖZDİLEK'in kararlara ilişkin görüşleri ise şu şekildedir; hükümet karma ekonomi olan devletçi politikaları terk ederek liberal ekonomiyi tercih etmiştir. Özdilek'e göre; bu tercih toplumda dengesizlikler yaratacak ve daha kötü günler görülecektir.

Son olarak AP adına görüşlerini söyleyen Karaağaçlıoğlu, 1979 yılının sonunda yaşanan karaborsa, enflasyon, yokluk ve kuyrukların sebebi olarak 22 ay hükümetin başında olan CHP'yi görmüştür. Karaağaçlıoğlu, devalüasyon ve KİT ile ilgili kararları olumlu bulmuştur. Kararların cesaretle alınmış olduğunu ve kararların mali ve ekonomik yapıyı düzeltereğini düşünmüştür.

Sonuç olarak; azınlık hükümetinin ekonomiyi kurtarmak amacıyla 24 Ocak 1980 yılında aldığı kararlar başarı sağlayamamıştır. Kararlar alındıktan 7 ay sonrada anarşi ve enflasyon sorunu çözülememiş, aksine zam ve pahalılık giderek artmıştır.

TBMM'de ki konuşmalardan yola çıkarak bazı milletvekilleri kararları desteklerken bazı milletvekilleri kararları desteklememiştir. Ortaya çıkan sonuçta, 24 Ocak kararlarını alan kişilerle aynı siyasi görüşte olan siyasi parti grupları ya da siyasi kişiler kararları cesur olarak değerlendirmiş, kararların mali ve ekonomik yönden ülkenin durumunu düzeltereğine inanmışlardır. Aynı şekilde 24 Ocak kararlarını alan azınlık hükümetiyle aynı görüşte olmayan siyasi parti grupları ya da siyasi kişiler kararların alınmasını onaylamayarak, kararlar sonrası ülkede enflasyon ve anarşi sorunun devam ettiğini söylemişlerdir. Ayrıca TBMM'de en çok tartışılan karar devalüasyondur. Tartışılan diğer kararlar; yabancı sermaye, KİT ürünlerin serbest bırakılması, sigaradan tekelin kaldırılması ve Eşel Mobil ücrettir.

İkinci olarak dergiler 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla ilgili yazılar ve makaleler analiz edilmiştir. Dergilerden; İktisat dergisi, Ekonomik Yorumlar dergisi, Birikim dergisi ve Yeni İş Dünyası dergisi ve Yeni Düşün dergisi bu çalışmada yer almıştır.

İktisat dergisinde, kararlara ilişkin Gülten KAZGAN, Erdoğan ALKİN, Demir DEMİRGİL, Besim ÜSTÜNEL ve Yalçın KÜÇÜK görüşlerini dile getirmiştir. Kazgan; kararların serbest piyasa ekonomisinin sağlanması için oluşturulduğunu, vergide ki düzenlemelerle, maaşlı kesimin olumsuz etkileneceği görüşündeydi.

Alkin, Kararların doğru yönlerini ve eksik yönlerini söylemiştir. Demirgil, kararları tam zamanında alınmış tedbirler olarak görmüştür. Demirgil'e göre, tedbirlerin alınması biraz daha gecikseydi ekonomi daha ağır şartlarda olacaktır. Üstünel'e göre; kararların Demirel Hükümeti'nin ekonomi ve siyasi felsefesine uygun olarak bulmuş, tedbirler yerinde uygulanıp, istikrar sağlarsa başarı şansı olacaktır. Yalçın Küçük ise; tedbirleri yeni tedbirler olarak görmeyerek klasik istikrar tedbirlerinden oluştuğunu ileri sürmüştür.

Banka ve Ekonomik Yorumlar dergisinde ise Kemal KURDAŞ, Osman Nuri TORUN, Gülten KAZGAN ve Akın İLKİN 24 Ocak kararlarından önce ve sonra görüşlerini bildirmişlerdir. Kararlar uygulanmaya başlamadan önce Kurdaş, Torun sürece şans vermişler ve kararları cesur olarak görerek başarı şansı vermişlerdir. Kararların üzerinden 10 ay geçtikten sonra Kurdaş'ın görüşleri tersine dönmüştür. Kararlar açıklandığında, cesur olarak görse de kararlar nisan ayından sonra eski tarz uygulamalara dönmüştür. Tedbirlerin başarısız olduğunu ekonomik göstergelerle ispat etmiştir. Kazgan ve İlkın kararların alınacağına ilişkin söylentilerin çıkmasından itibaren kararların başarısız olacağını söylemişlerdir. Kazgan'a göre, piyasa ekonomisi darlıklar döneminde işleyemezdi. İlkın ve Kazgan diğerlerinden farklı bir noktaya değinmişlerdir. Türkiye'de kararları alanlardan çok uygulayan kişilerin daha donanımlı, becerikli olması gerekmektedir. İlkın ve Kazgan'a göre; Türkiye'de serbest piyasa ekonomisini uygulamaya yönelik kararlar alınırsa alınsın, insan faktörü çözülmediği müddetçe başarı şansı olmayacaktır.

Birikim dergisinde ise Tülay ARIN, Türkiye'de Kapitalizmin Bunalımı ve Son Önlemler adlı makalesinde, 24 Ocak 1980 kararlarından ihracat, ithalat, KİT'lerin fiyatlarının serbest bırakılması, faizlerin serbest bırakılması ve vergi tasarısı gibi kararlara değinmiştir. Devalüasyonun, ihracatı arttırırken aynı zamanda ithalatı arttıracağını söylemiştir. Faiz kararnamesinin, ihracatçıya vergi indirimi sağlarken, aynı zamanda küçük tasarruf sahiplerinin vergi yükünü arttıracağını eleştirmiştir. Arın'a göre; ihracatçılara ve yatırımcılara gelen vergi istisnaları özel sektöre kazanç sağlarken, bu istisnalar devletin üzerinde ki vergi yükünü arttırmıştır.

Yeni İş Dünyası dergisinde, Zeyyat HATİBOĞLU, ülkenin batıya entegre olmasından önce içeride ara ve yatırım malını ithal etmeden ihracat yapabilir seviyeye gelmesini ön görmüştür. Bunun gibi problemler olduğu için kararlar hedefine ulaşamamıştır.

Yeni Düşün dergisi kararlardan 6 yıl sonra 24 Ocak kararlarıyla ilgili sayı çıkarmıştır. Bu sayıda makale yazan kişilerden Reşit ERGENER ve Oya KÖYMEN 24 Ocak kararlarıyla ilgili görüşlerini söylemişlerdir. Köymen, kararların amacının sanayi kesiminin karlarında artışı ve tarımdan sanayiye kaynak aktarımı sağlamak olduğunu söylemiştir. Kararlardan sonra, işsizlik artışı devam ederek, gelir dağılımında ki adaletsizlik artmıştır. Köymen'e göre kararlar amacına ulaşmıştır. Ergener ise; 1980-1986 arasında enflasyon yavaşlamamış aksine kararlardan sonra daha da arttığını söylemiştir. Kararlar öncesi serbest piyasa ekonomisiyle tekellerin gücü kırılmak istenmişti. Kararlar sonrasında tekellerin gücü daha da artmıştır. Bu gibi gerekçelerle Ergener'de, Köymen gibi kararların başarıya ulaşamadığını söylemiştir.

Gazetelerden; Tercüman, Cumhuriyet, Hürriyet, Dünya ve Türkiye İktisat gazetelerinin 1979 Aralık, 1980 Ocak, Şubat, Mart aylarında ki haberleri ve köşe yazarları ve Türkiye İktisat gazetesinin 1980-1985 yıllarını kapsayan makaleleri incelenmiştir. Seçilen 5 gazetenin farklı olmasında ki amaç, tarafsız bir şekilde farklı gazeteler ortaya koyularak sonuçlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Gazetelerin 1979 yılında yapılan haberleri ülkenin kötü gidişatta olduğu, mazot, ampul, gübre gibi malların karneyle ya da karaborsayla dağıtılmasıyla ilgilidir. Hükümetin kurulmasıyla birlikte yeni program gündeme gelmiştir. IMF ve Türkiye ekonomisi görüşmelerinden sonra ekonomik programın yönü değişmiştir.

5 Gazetede de 25 Ocak 1980 tarihinde manşetlerde yer alan ilk haber başlığı devalüasyonun 70 TL olmasıdır. Devalüasyon kararıyla ilgili her gazete haber yapmıştır. Gazetelerin köşe yazarları tarafından yazılan yazılarda devalüasyonlara tepkiler gelmiştir. Devalüasyon kararından sonra bütün gazetelerin dikkat çektiği nokta; başta temel mallar olmak üzere, çimento, yağ, akaryakıt, gübre, tüpgaz, çay şeker, ulaşım ücretleri gibi birçok mala zamların gelmesidir.

Türkiye İktisat gazetesi; 1980-1985 yıllarını genel olarak şöyle özetlemiştir; 1981 yılına gelindiğinde de alınan kararlara ek yeni kararların eklenmesi beklenmiştir. 1983 yılına gelindiğinde bazı sıkıntılar kendisini göstermiştir. Yabancı sermaye tam anlamıyla teşvik edilememiş, petrol arama işlemleri külfetli olup durgunluk yaratmış, KİT fiyatlarında sübvansiyon kaldırılması ve fiyatlarının serbest bırakılmasıyla, KİT ürünlerinin fiyatları daha da artmıştır. İhracata yönelik tedbirler

alınmış, dışa açılma hedeflenmiştir. İktisadi büyüme açısından tedbirler açıklanmamıştır. 24 Ocak kararlarının en önemli hedeflerinden biri enflasyonu baskılamaktır. Enflasyon artmaya devam ederek kararların en önemli hedefine ulaşamamıştır.

24 Ocak kararlarıyla ilgili ekonomi sayfalarında yer alan ekonomik kararlar ve haberler, ekonomi sayfalarından hariç başka başlıklarda, makalelerde, köşe yazılarında da gazetelere yansıtılmıştır. Kararların açıklanmasının ardından ekonomi haberlerine gazetelerde daha çok yer verilmiştir. Gündemde yaşanan her türlü gelişme basın yolu ile halka iletilmiştir.

Son olarak; emek ve sermaye kesiminin kararlardan işçi ve işveren sendikaları aracılığıyla nasıl etkilendiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türkiye ekonomisinde 1979-1980 yılında gün geçtikçe yoksul daha yoksul, zengin daha zengin olmaya başlamıştır. Kararlardan önce Türk-iş Genel Başkanı İbrahim DENİZCİER, Demirel ile görüşmüş ve birtakım istekler sunmuştur. Denizcier, işçi sınıfının yükünün azalması için vergide değişikliklerin yapılmasını istemiştir. 24 Ocak kararları açıklandıktan sonra işçi sendikalarından tepkiler gelmiştir. Türk-iş, DİSK gibi sendikalar kararlara ve yapılan devalüasyona tepki göstererek, bu durumun vatandaşı daha çok etkileyebileceğini ileri sürmüştür.

1980'den sonra işçi sınıfının ücretleri baskılanmıştır. Kararların uygulanmasını kolaylaştıran 12 Eylül Darbesinden sonra grevler yasaklanmıştır. İhracat yönelik sanayileşmeyle birlikte, işçi sınıfı gerilemiştir.

İşveren kesimi tarafından kararların nasıl karşılandığına da değinilmiştir. TÜSİAD 1980 yılına girerken ekonominin sorunlardan nasıl arınılacağına ilişkin açıklamalar yapmıştır. Açıklamalarında; kamu harcamalarının azaltılması, özel teşebbüs tarafından yapılabilecek olan yatırımların kamu tarafından yapılmaması, KİT'lerin maliyetlerine uygun hale getirilmesi vardır. TÜSİAD, Türkiye'de alınacak olan kararlarda özel sektörün ekonomide ki payının artırılmasını istemiştir.

24 Ocak kararları ile TÜSİAD'ın ileri sürdüğü hedefler benzerlik göstermiştir. Kararları, sanayiciler olumlu karşılamıştır. Sanayiciler kararların eksik yönlerini iletmış olsalar da genel olarak, işveren örgütlerinin çoğu kararların gerekli olduğunu ve kararların cesurca alınmış olduğunu savunmuştur.

24 Ocak 1980 ve onun uygulayıcısı 12 Eylül ile sanayiciler daha çok kazanç sağlamış, ücretler baskılanmıştır. Ücretli, maaşlı, dar gelirli, kesim kararlardan daha ağır darbeler almıştır. Fakir daha fakir, zengin daha zengin olmuştur.

Sonuç olarak; Türkiye ekonomisinde her kriz sonrası yeni bir politika uygulanmaya başlanmış uygulanan politika başarısız olduğunda hükümetler, başka politikalara yönelmiştir. Türkiye’de ki ekonomi politikaları “eğer, şöyle olsaydı daha iyi olurdu” şeklinde değil de, başarısız olan ekonomi politikalarından ders çıkararak “nasıllar” üzerine yeni politikalar uygulanmaya başlandığında ekonomi rayına oturacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkin, E. (1979). "1979 Yılı Sonunda Türkiye Ekonomisi". *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 29 (186), 17-23.
- Alkin, E. (1980). "Önlemlerin Doğru, Yanlış ve Eksik Yanları". *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 30 (188), 7-8.
- Altıok, P. (1991). *24 Ocak Kararları, Dışa Açılma ve Uygulanan İktisat ve Maliye Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Arın, T. (1980). "Türkiye’de Kapitalizmin Bunalımı ve Son Önlemler". *Birikim Dergisi*. Aylık ve Sosyalist Kültür Dergisi, S. 60, 21-30.
- Atıkkın, Z. (1980, 4 Şubat). "İhracatı arttırmak için devalüasyon değil pazar bulmak önemlidir". *Hürriyet*, 3.
- Aydın, M. Kemal (2007), "Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü: ‘İthal İkamecilik’ ten ‘Dışa Açık’ Birikim Modeline Savruluş. Sakarya Üniversitesi, 1-24.
- Aytekin, V. (2018). *24 Ocak Kararları: Hürriyet ve Cumhuriyet Gazetelerinde Yayınlanan Köşe Yazılarının İçerik ve Söylem Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin, 1-174.
- Başbuğ, F. Y. (1987). *24 Ocak Yargılanıyor (İcraatın Dışından)*, Ankara, Tekin Yayınevi.
- Başdoğan, M. (2013). *24 Ocak 1980 Kararları ve Hayali İhracat*, s. 7-191.
- Başkaya, F. (2015). *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*, Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Öteki Yayınevi, 5.Baskı, İstanbul, s. 7-303.
- Baytal, Y. (2007). "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 40, 547-567.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2009*. 21. Baskı, Ankara: İmge Yayın Evi, s. 6-249.
- Çarıkçı, E. (1981, 26 Şubat). 25 Ocak Kararlarına Genel Bir Bakış. *Türkiye İktisat Gazetesi*, 3-7.
- Çetin, H. (1979). "Türkiye 79 Ekonomik Sorunlar ve Öneriler". *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 29 (5), 5-10.
- Çevik, E. (1979). "1979 Yılında Ekonomideki Gelişmeler". *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 29 (4), 21-33.
- Çitil, M. (2016). *Türkiye’nin Sanayileşme Perspektifinde 1960-1980 Arasında Uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Politikalarının Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, s. 3-98.
- Doğan, Y. (1979, 15 Aralık). IMF ile uzlaşma, *Cumhuriyet*, 11.
- Doğan, Y. (1980, 15 Ocak). Yabancı sermaye sınırlamaları kalkıyor, *Cumhuriyet*, 1 ve 11.
- Doğan, Y. (1980, 28 Ocak). Liberalizme geçişin büyük dönemeci, *Cumhuriyet*, 6.
- Ergener, R. (1986). "Söylenenler ve Yapılanlar: 24 Ocak Kararları". *Yeni Düşün (Bizim Belde Toplum Sanat)*, (2), 30-31.
- Ergin, S. (1980, 5 Şubat). Önlemler Paketini beğenen diplomatlar, Tüm umutlar taze paraya bağlanmamalı, *Cumhuriyet*, 6.
- Ertüzün, T. (2012). İthal İkamesi ve Sınırları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 36 (1-4).
- Galip, A. (1979). "Türkiye Kapitalizminin Krizi Üzerine", *Birikim Dergisi*, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, (54-55), 8-94.

- Gonca, N. (1984). *Ekonomik İstikrar Tedbirleri, Mevzuat Metinleri* (Resmi Gazete’de 25 Ocak-31 Temmuz 1980 Tarihleri arasında yayımlanan konuyla ilgili Tezkere, Karar, Tebliğ ve Sirkülerin Derlemesi), DPT.
- Gülerman, A. (1980, 3 Temmuz). 25 Ocak 1980 Tedbirlerinin Değerlendirilmesi, *Türkiye İktisat Gazetesi*, 1-8.
- Hatiboğlu, Z. (1980). “Petrol Krizi ve Türkiye Ekonomisi”, *Yeni İş Dünyası Dergisi*, 1 (2), 13-15.
- Hatiboğlu, Z. (1980). “Yeni Ekonomik Tedbirler ve Türkiye’nin Geleceği”, *Yeni İş Dünyası Dergisi*, 1 (4), 7-14.
- Ilıcak, N. (1980, 23 Ocak). Siyasi İstikrar ve Ekonomik Paket, *Tercüman*, 6.
- Kanca, O. (2013). 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 47-63.
- Karaduman, M. (1981). “24 Ocak 1980 Sonrası Teşvik Tedbirleri”, *Maliye Dergisi*, 3-52.
- Kazgan, G. (1979). “1980’in Başında Türk Ekonomisinde Savurganlık ve Ekonomik Gelişme”. *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 29 (186), 13-16.
- Kazgan, G. ve D. Demirgil. (1980). “Ekonomik Önlemler Paketi Üzerine”. *İktisat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 30 (188), 4-6.
- Kazgan, G. (1985). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul, Altın Kitabevi.
- Kazgan, G. (2004). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009)*. “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5.Baskı, s. 1-324.
- Kepenek, Y. (2019). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 31. Baskı, s. 5-570.
- Koç, Y. (2010). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi (Osmanlı’dan 2010’a)*. 1. Baskı, s.1-496.
- Koçman, A. (1980, 25 Şubat). Enflasyon frenlenmelidir. *Dünya Gazetesi*.
- Korum, U. (1977). *Türk İmalat Sanayii ve İthal İkamesi: Bir Değerlendirme*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Köprülü, T. (1979, Aralık). IMF Heyetinin Türkiye hakkında görüşü: “Türk ekonomisi sık ameliyattan dikiş tutmaz”. *Hürriyet*.
- Köprülü, T. (1980, 5 Şubat). Turgut Özal IMF ile antlaşmayı genişletmeye çalışıyor. *Hürriyet*, 1 ve 7.
- Köymen, O. (1986). “İktisadi Bunalımlara Siyasal Çözümler”. *Yeni Düşün (Bizim Belde Toplum Sanat)*, (22), 26-29.
- Laçiner, Ö. (1980). “Serbest piyasa ve serbest baskı dönemine girilirken”. *Birikim Dergisi*, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, (60), 12-21.
- Mortan, K. (1980, 28 Ocak). Devalüasyon, tarımsal ürün stoku bulunan ihracatçılara 10 milyar ek gelir sağladı, *Cumhuriyet*, 6.
- Oğuz, O. (1998). *Türkiye Ekonomisi Nereden Nereye*, İmaj Yayıncılık, s. 1-230.
- Ozan, E. D. (2012). *Gülme Sırası Bizde*, “12 Eylül’e Giderken Sermaye Sınıfı Kriz ve Devlet”. İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 9-195.
- Özbilgen, F. (1980, 27 Şubat). Hükümet yabancı sermayeye açılışın önündeki bir engeli daha kaldırdı, *Cumhuriyet*, 1.
- Özcan, F. C. (2017). “Altmışlı Yıllarda Türkiye Ekonomisi”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, M. Kaan Kaynar (der.), İletişim Yayınları, s. 179-204.

- Özdemir, H. (1980). “İthal İkamesi Politikasının Ekonomik Kalkınma açısından değerlendirilmesi”. *Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 37-45.
- Selçuk, İ. (1979, 5 Aralık). Demirel ne yapacak? *Cumhuriyet*.
- Selçuk, İ. (1980, 27 Ocak). Fiyatlar Serbest Fikirler Yasak, *Cumhuriyet*, 11.
- Sönmez, M. (1980). *Türkiye Ekonomisinde Bunalım*, 24 Ocak Kararları ve Sonrası. Belge Yayınları, İstanbul.
- Takım, A. (2012). “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (2), 157-187.
- Tan, A. (1979, 2 Aralık). Economist’e göre, Demirel NATO’cu politika izleyecek, *Cumhuriyet*, 7.
- Tunaboylu, M. A. (1980, 6 Şubat). Felçli Ekonomi ve Gerçek, *Cumhuriyet*, 6.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (1979, 10 Temmuz). *1979 Yılıının Ortasında Durum*, İstanbul.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Ekonomik Durum Raporları (1980, 18 Ocak). *1980 Yılına Girerken Türk Ekonomisi*, İstanbul.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (1980, 24 Ocak). *Konuşmalar* (Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği’nce 26 Ocak 1980 Tarihinde Düzenlenen Türk Ekonomisi, Üzerine Toplantı’da Yapılan Konuşmalar), İstanbul.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (1981, 8 Ağustos). *1981 Ortaların Türkiye Ekonomisi*, İstanbul.
- Yalınpala, J. (2010). *1980’den Günümüze Türkiye Ekonomisi*, “Krizler, Politikalar ve Makroekonomik Dönüşüm, İstanbul.
- Yavuz, D. (1980, 7 Şubat). Ekonomik Tedbirler ve Mehmet Turgut, *Tercüman*.
- Yeldan, E. (2013). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Sermaye, İletişim Yayıncılık*, 17. Baskı, İstanbul, s. 9-195.
- Yenal, O. (2010). *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, s. 3-239.
- Yentürk, N. ve Y. Kepenek. (1994). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul, s. 7-489.
- Yıldırım, E. (1984). *İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi ve Türkiye Uygulaması*, Doktora Tezi, Adana.
- Yıldırım, N. (2012), *24 Ocak 1980 Kararları ve Sosyal Yaşama Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kilis, s. 4-142.
- Yılmaz, R. K. (2011). “Türkiye’de kapitalizmin gelişme süreci ve krizler: tarihsel bir bakış”, *İktisat Dergisi*, s. 95-109.
- Alınan Son Ekonomik Kararlar ve Önlemler Demeti (Ön Değerlendirme). (1980). *Banka ve Ekonomik Yorumlar Aylık Dergi*. (2), 3-73.
- AP ile CHP iş birliği için hala “müsait zemin” arıyor. (1980, 6 Ocak). *Hürriyet*, 9.
- Batı, güvenlik Türkiye para derdinde! (1980, 7 Mart). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 5.
- CSTD, (Cilt 45). (1980) 28. Birleşim.
- Çaya zam geliyor! (1980, 16 Mart). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 5.
- Bu vahim durumun aranır olmasından korkarım. (1980, 28 Ocak). *Hürriyet*, 11.
- Bilsay Kuruç: Program değişikliği yasaya aykırı. (1980, 17 Ocak). *Cumhuriyet*, 11.
- Çimento ve yağa zam geldi. (1979, 3 Aralık). *Hürriyet*, 15.

Dedim dedi'den başka bir şey yok. (1979, 15 Aralık). *Hürriyet*, 15.

Demirel: "Biz fevkalade halin hükümetiyiz". (1979, 9 Aralık). *Cumhuriyet*, 1 ve 11.

Demirel: "Bu fiyatları öpüp başımıza koyalım..." (1980, 2 Şubat). *Hürriyet*, 6.

Demirel; Bu tedbirleri uygulamaya koymak vicdanımızın borcu. (1980, 28 Ocak). *Dünya Gazetesi*, 1

Demirel: "Dış yardımlar çok iyi geliyor". (1980, 8 Şubat). *Tercüman*, 10.

Demirel: "Dostlarımız yardım etseler daha iyi" dedi. (1980,14 Şubat). *Hürriyet*, 13.

Demirel'e 100 gün yetmedi. (1980, 9 Mart). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 5.

Demirel halktan sabır istedi. (1980, 23 Şubat). *Hürriyet*, 9.

Demirel'in Açıklaması. (1980, 25 Ocak). *Tercüman*, 10.

Demirel, istikrarın değerini ağır bir fatura ödeyerek anladık. (1979, 31 Aralık). *Tercüman*, 1 ve 14.

Demirel: "Sigarada monopol kaldırılacak. (1980, 29 Ocak). *Cumhuriyet*, 1.

Demirel: "Türkiye'nin çıkmazda olduğuna inanmıyorum" (1979, 29 Aralık). *Hürriyet*, 8.

Demirel: Türkiye, İstikrarın yolunu tutmuştur. (1980, 10 Mart). *Tercüman*, 6.

Demirel: Ya bekleyin ya millete gidelim. (1980, 11 Şubat). *Hürriyet*, 1 ve 6.

Demirel yine zamları savundu. (1980, 30 Ocak). *Hürriyet*, 6.

Demirel 15 Hedef Gösterdi. (1980, 29 Ocak). *Hürriyet*, 1 ve 11.

Devalüasyon: Dolar 70 lira. (1980, 25 Ocak). *Cumhuriyet*, 6.

Devalüasyonu zamlar izliyor. (1980, 26 Ocak). *Cumhuriyet*, 1.

Devalüasyon (1980, 25 Ocak). *Hürriyet*.

Dışarıda ne diyorlar? (1980, 20 Mart). *Hürriyet*, 7.

Dışarıda paranın, içerde kaçağın peşine düştük. (1980, 27 Şubat). *Hürriyet*, 1 ve 11.

Dış yardım çalışmaları son safhada. (1980, 5 Mart). *Tercüman*, 6.

Disk. (1980, 14 Ocak). *Hürriyet*.

Ecevit: "Ekonomide devlet devreden çıkarılıyor" (1980, 29 Ocak). *Hürriyet*, 1.

Ecevit; Yapan yapsın, kapan kapsın devri başlatıldı. (1980, 2 Şubat). *Hürriyet*, 11

Ekonomik Tedbirler Paketi Pazartesi Günü Açıklanıyor. (1980, 17 Ocak). *Tercüman*.

Fiyatlar serbest ama, maaşlar yerinde sayıyor. (1980, 3 Şubat). *Dünya Gazetesi*, 7.

Geleceğimiz iki yabancıнын elinde. (1980, 5 Mart). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 5.

Haksız zam yapan Karaliste'ye alınacak. (1980, 3 Şubat). *Tercüman*.

Hükümetin Aldığı Ekonomik Önlemler. (1980). *İktisat Dergisi*. 30 (189), 4-17

IMF'den yeniden 1 milyar dolar istedik. (1980, 6 Şubat). *Tercüman*, 5.

IMF'den 224 Milyon Dolar bugün geliyor. (1980, 30 Ocak). *Cumhuriyet*, 6.

IMF, doları 55 lira yapın diyor. (1979, 4 Aralık). *Hürriyet*, 15.

IMF hükümetle anlaşamadı. (1979, 14 Aralık). *Hürriyet*.

IMF, paketi "kapsamlı ve etkili" buldu. (1980, 10 Şubat). *Hürriyet*, 11.

IMF taze para, için ekonomik paketi, hükümet ise ekonomik paket için taze parayı bekliyor. (1980, 18 Ocak). *Cumhuriyet*, 5.

IMF yüzde 24 oranında devalüasyon ısrar ediyor. (1979, 13 Aralık). *Cumhuriyet*, 4.

Komaya girdik. (1980, 27 Ocak). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 7.

Kömür de yok, mazot da yok. (1979, 19 Aralık). *Hürriyet*, 8.

Liderler Yumuşadı. (1980, 13 Ocak). *Dünya Gazetesi*, 1 ve 7.

MMTD, (Cilt 10). (1979). 47. Birleşim.

MMTD, (Cilt 12). (1979). 68. Birleşim.

MMTD, (Cilt 12). (1979). 98. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13). (1979). 6. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13). (1979). 7. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13), (1980). 30. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13), (1980). 34. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13). (1980). 35. Birleşim.

MMTD, (Cilt 13). (1980). 36. Birleşim.

MMTD, (Cilt 14). (1980). 44. Birleşim.

MMTD, (Cilt 15). (1980). 57. Birleşim.

MMTD, (Cilt 16). (1980). 99. Birleşim.

MMTD, (Cilt 16). (1980). 102. Birleşim.

Ne Olacak şimdi halimiz? Bir tarafta devlet, öte yanda esnaf. (1980, 27 Ocak). *Hürriyet*, 9.

Önlem paketi süratle çıkıyor. (1979, 4 Ocak). *Hürriyet*, 1 ve 13.

Özal heyeti taze para için Amerika'ya gidiyor. (1980, 31 Ocak). *Cumhuriyet*, 6.

Paranın değeri alıştırma alıştırma düşürülüyor. (1979, 21 Aralık). *Dünya Gazetesi*, 1.

Petrol bunalımı artıyor. (1979, 22 Aralık). *Hürriyet*, 13.

Petrole zam furyası başladı. (1979, 30 Aralık). *Dünya Gazetesi*, 7.

Sanayici kendi dövizini kendi bulacak. (1980, 14 Ocak). *Hürriyet*, 3.

Sezgin fiyat artışlarının durdurulacağını söyledi. (1979, 2 Aralık). *Hürriyet*, 1 ve 15.

Sıkıntıların kökünde 1971 istikrarsızlığı yatıyor. (1980, 12 Şubat). *Tercüman*, 6.

Sıra asgari ücretin vergi dışı bırakılmasında. (1980, 24 Ocak). *Dünya Gazetesi*, 1.

Sıra İktisadi Önlemler Paketine geldi. (1980, 13 Ocak). *Hürriyet*, 1.

TBMMTD, (Cilt 1), (1980) 2. Birleşim.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*. <http://www.dpt.gov.tr/>

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. <http://www.dpt.gov.tr/>

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. <http://www.dpt.gov.tr/>

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*. <http://www.dpt.gov.tr/>

T.C. Resmi Gazete (1980, 25 Ocak).16880 sayılı Mükerrer.

Temel ürünlere zam. (1980, 15 Ocak). *Tercüman*, 12.

Türk-iş Başkanı Denizci: Ekonomik sorunlar işçi sınıfının yükünü hafifleterek çözümlenmeli. (1980, 14 Ocak). *Cumhuriyet*, 6.

Türk-iş Demirel'e 10 Maddelik bir "istek listesi" sundu. (1979, 8 Aralık). *Tercüman*, 10.

Türk-iş Eşel-Mobil tasarısına karşı çıktı. (1980, 21 Mart). *Tercüman*, 5.

Türk-iş sözleşmelerle devalüasyonu dikkate alacağız. (1980, 29 Ocak). *Hürriyet*, 11.

Türk-iş. (1980, 14 Mart). *Tercüman*, 10.

Türkiye'ye yardım devamlı olacaktır. (1980, 13 Şubat). *Tercüman*, 5.

TÜSİAD: Türkiye bir süre fakirleşmeyi göze almalı. (1980, 15 Ocak). *Hürriyet*, 3.

Vatandaş haksız fiyat artışları ile ezdirmeyeceğiz. (1980, 27 Ocak). *Tercüman*, 12.

Vehbi Koç: Bize kendimizden başka kimseden hayır gelmez. (1980, 12 Mart). *Hürriyet*, 11.

Vehbi Koç "Ücretler ve Fiyatlar dondurulsun" (1980, 6 Ocak). *Hürriyet*, 1 ve 6.

Yabancı bankaların şube açma olanakları genişletildi. (1980, 31 Ocak). *Cumhuriyet*, 6.

Yağ karaborsada 100 liraya yükseldi. (1979, 5 Aralık). *Cumhuriyet*, 1.

Zamlardan sonra çift fiyat uygulaması yeniden başladı. (1980, 1 Şubat). *Cumhuriyet*, 1 ve 11.

1980'den 85'e 24 Ocak Kararları. (1985, 24 Ocak). *Türkiye İktisat Gazetesi*, 7-8.

1980 Yılı için primli kur üzerinden yüzde 24, 8 devalüasyon öngörülüyor. (1979, 5 Aralık). *Cumhuriyet*, 6.

2 lider 3 saat baş başa görüştü. (1980, 13 Ocak). *Cumhuriyet*, 1 ve 13.

25 Ocak 1980 Kararları sonuçlarının genel değerlendirmesi, İzlenen politika ile Türk ekonomisinin düzlüğe çıkması olasılığı var mı? Eksik yapılanlar. Programdan sapmalar. Alınması gerekli önlemler. (1980). *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergi*. (12), 3-65.

www.iso.org.tr (12.03.2020).

www.tbmm.gov.tr (05.12.2019).

www.timeturk.Com (16.02.2020).

www.tusiad.org.tr (30.01.2020).

ÖZ GEÇMİŞ

Fotoğraf

Gülizar POYRAZ 03.06.1993 tarihinde Düzce’de doğdu. Düzce Lisesi’ni bitirdikten sonra Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisat Fakültesinden 2017 yılında mezun oldu. Daha sonra aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi OMÜ LEE İktisat Yüksek Lisans programına başladı.

İletişim Bilgileri

E-Mail : guluzar_poyraz@hotmail.com

Telefon: 05438787591

Yayınlanmış Çalışmalar

- 1.
- 2.

Kazanılan Ödüller, Teşvikler ve Burslar

- 1.
- 2.

ORCHID NO: 0000-0003-3729-6805